

Polska Organizacja Turystyczna

FREKWENCJA W ATRAKCJACH TURYSTYCZNYCH W ROKU 2021

*Opracowanie:
Prof. AWF dr hab. Zygmunt Kruczek
Współpraca mgr Karolina Nowak*

POLSKA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA

Kraków – Warszawa 2022

Spis treści

1. UWAGI WSTĘPNE.....	4
2. TURYSTYKA W CZASIE PANDEMII COVID-19.....	6
3. OPIS METODOLOGICZNY BADAŃ.....	10
3.1. Źródła informacji o frekwencji w atrakcjach turystycznych	10
3.2. Problemy pomiaru i szacowania frekwencji w atrakcjach turystycznych	11
3.3. Grupowanie atrakcji wg ich rodzajów	12
3.4. Grupowanie atrakcji wg regionów	13
4. FREKWENCJA W ATRAKCJACH TURYSTYCZNYCH W ROKU 2021 WG TYPÓW ATRAKCJI I REGIONÓW	15
4.1. Atrakcje przyrodnicze	15
4.2. Atrakcje dziedzictwa kulturowego	19
4.3. Atrakcje tworzone specjalnie dla turystów	29
4.4. Eventy (imprezy, wydarzenia)	34
5. FREKWENCJA W CERTYFIKOWANYCH PRODUKTACH TURYSTYCZNYCH	36
5.1. Idea certyfikacji, rodzaje certyfikatów, ...	36
5.2. Opis certyfikowanych przez POT produktów turystycznych	36
5.3. Frekwencja w certyfikowanych produktach w latach 2015 – 2021	50
6. POGŁĘBIONA ANALIZA FREKWENCJI W CERTYFIKOWANYCH PRODUKTACH TURYSTYCZNYCH UHONOROWANYCH ŻŁOTYM CERTYFIKATEM.....	58
6.1. SZLAK ZABYTKÓW TECHNIKI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO	58
6.2. MANUFATURA W ŁODZI.....	63
6.3. FESTIWAL PRZYSTANEK WOODSTOCK - OBECNIE POL'ANDROCK FESTIWAL.....	66
6.4. SZLAK ORLICH GNIAZD.....	69
6.5. SZLAK ARCHITEKTURY DREWNIANEJ – Studium przypadku Cerkiew w Powroźniku	71
6.6. PARK NAUKI I ROZRYWKI KRASIEJÓW	76
6.7. KOPALNIA ŻŁOTA I ŚREDNIOWIECZNY PARK TECHNIKI W ŻŁOTYM STOKU	78
6.8. INDUSTRIADA - ŚWIĘTO SZLAKU ZABYTKÓW TECHNIKI WOJ. ŚLĄSKIEGO.....	80
6.9 . ŻYWE MUZEUM PIERNIKA W TORUNIU	83

6.10. MUZEUM POWSTANIA WARSZAWSKIEGO.....	86
6.11. ZABYTKOWA KOPALNIA SREBRA TARNOWSKIE GÓRY	89
6.12. CENTRUM EDUKACJI EKOLOGICZNEJ HYDROPOLIS.....	93
LITERATURA.....	95
Wykaz opracowanych raportów:	98
INDEKSY	99
Spis tabel	99
Spis rycin.....	99
Spis fotografii.....	99
ANEKS.....	101

1. UWAGI WSTĘPNE

Raport „Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2021” nawiązuje do wcześniejszych analiz wykorzystania atrakcji turystycznych. Składa się z wprowadzenia i sześciu części opisowych oraz zestawienia tabelarycznego. Na początku opracowania zamieszczono krótką charakterystykę wpływu pandemii COVID-19 na turystykę wraz z oceną zmian jakie miały miejsce w latach 2020 i 2021. W kolejnym rozdziale opisano zastosowaną metodologię badań. Czwarty rozdział zawiera analizę frekwencji w atrakcjach przeprowadzoną w dwóch wymiarach – wg wyróżnionych czterech typów atrakcji (atrakcje przyrodnicze, atrakcje dziedzictwa kulturowego, obiekty specjalnie tworzone dla turystów, imprezy i wydarzenia) oraz wg regionów (tzn. województw). W rozdziale piątym zamieszczono analizę frekwencji w atrakcjach, które zostały nagrodzone przez Polską Organizację Turystyczną jako certyfikowane produkty turystyczne. Przedstawiono ideę certyfikacji, rodzaje certyfikatów oraz opis wyróżnionych 80 produktów wg kolejności przyznawania certyfikatów. W odniesieniu do produktów wyróżnionych złotym certyfikatem dodatkowo podano dostępność oferty online oraz ich oceny na portalach społecznościowych (Facebook, Google i TripAdvisor). W rozdziale szóstym zamieszczono natomiast pogłębioną analizę produktów uhonorowanych Złotym Certyfikatem POT. W analizie tej zwrócono uwagę na zmiany frekwencji po przyznaniu złotego certyfikatu, aby stwierdzić, czy otrzymanie wyróżnienia i wzmożona promocja, finansowana ze środków POT, miała wpływ na rozwój produktu.

Rozdział siódmy zawiera wskazanie dalszych kierunków badań, szczególnie w odniesieniu do wykorzystania danych telefonii komórkowej do oceny frekwencji w niebiletowanych atrakcjach. Metodologię taką oferuje firma Selectiv.

Integralną częścią raportu jest zestawienie tabelaryczne zawierające wykaz atrakcji pogrupowanych wg województw oraz czterech rodzajów/typów atrakcji. Dla lepszej orientacji w tabelach poszczególne grupy atrakcji zaznaczono różnymi kolorami. Zestawiono również bibliografię wykorzystanej literatury przedmiotu.

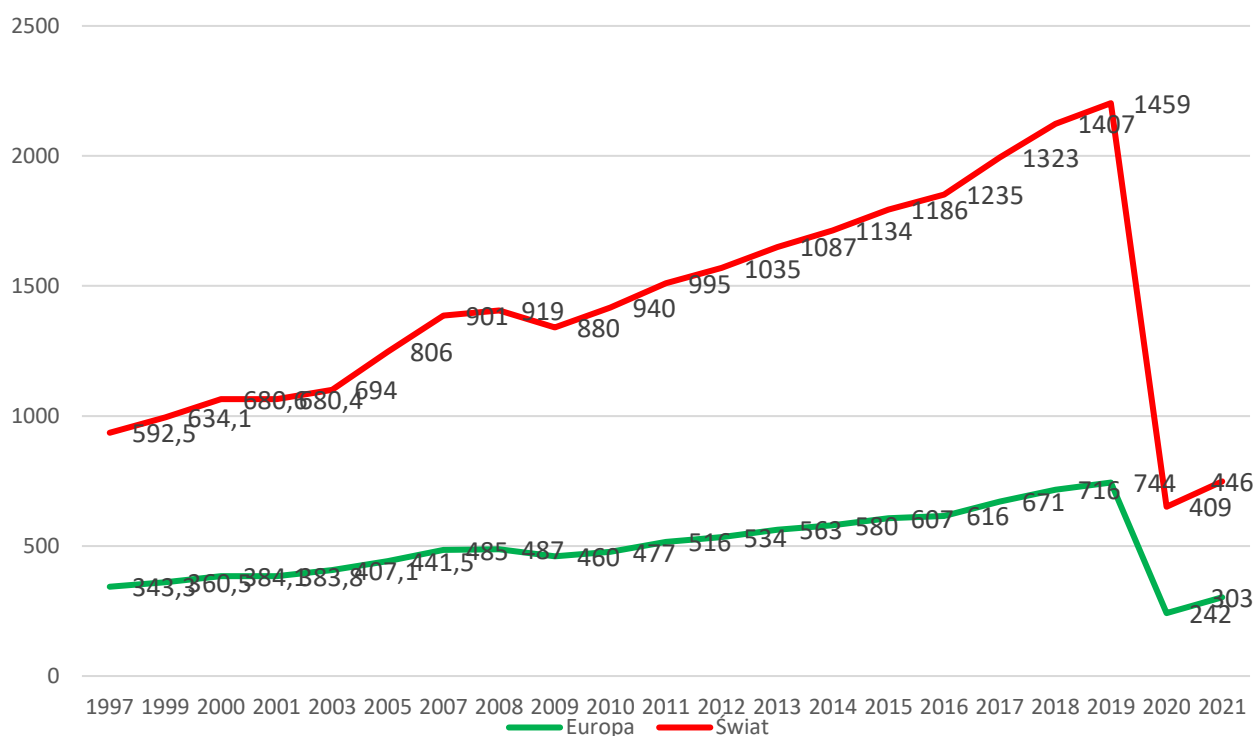
Załączone do raportu tablice sporządzono w oparciu o dostarczone przez GUS dane dla frekwencji w muzeach i niektórych placówkach paramuzealnych. Niestety, znacząca część tych placówek nie znalazła się w wykazach GUS. Są to najczęściej obiekty prywatne, których właściciele na ogół odmawiają udzielanie informacji o liczbie odwiedzających.

Podobna sytuacja dotyczy innych atrakcji, takich jak parki rozrywki, parki wodne, prywatne ogrody zoologiczne, parki safari. W zestawieniu tabelarycznym uwzględniono zatem te obiekty, z których drogą mailową, telefoniczną lub poprzez osobiste kontakty udało się pozyskać dane o odwiedzających. Analizowano również raporty z badań ruchu turystycznego, prowadzone w poszczególnych województwach z inicjatywy władz samorządowych lub regionalnych organizacji turystycznych, sprawozdania z działalności poszczególnych obiektów, wywiady z gestorami atrakcji zamieszczone w mediach oraz szacunki frekwencji, w wypadku braku wiarygodnych danych w źródłach zastanych.

2. TURYSTYKA W CZASIE PANDEMII COVID-19

Zamknięcie granic i obostrzenia dotyczące podróżowania wprowadzone w marcu 2020 roku spowodowały całkowite zamrożenie turystyki. Zamknięte zostały restauracje, hotele, ale i atrakcje turystyczne – np. muzea, odwołano również imprezy i wydarzenia kulturalne. W Europie w 2020 roku 48 proc. destynacji było całkowicie lub częściowo niedostępnych z powodu zamknięcia granic, 28 proc. z powodu zamknięcia wjazdu do kraju dla osób przyjeżdżających z określonych państw, zaś w przypadku 17 procent ograniczenia wynikały ze wstrzymania międzynarodowych połączeń lotniczych. Skutki tej nagłej i niekorzystnej zmiany otoczenia działalności podmiotów z branży turystycznej praktycznie od razu odbiły się na wskaźnikach ich kondycji.

Wg raportów UNWTO w 2020 r. nastąpił bezprecedensowy spadek turystyki międzynarodowej o 72% liczby przyjazdów, co cofnęło dynamicznie rozwijającą się turystykę międzynarodową do poziomu z lat 90-tych ubiegłego wieku (Ryc. 1.). W 2021 r. w relacji do 2020 r. nastąpiło niewielkie ożywienie turystyki międzynarodowej. Częściowe zniesienie ograniczeń epidemiologicznych zwiększyło w tym roku przychody w globalnej turystyce o blisko 30 proc. w porównaniu z katastrofalnym pod tym względem rokiem 2020. Powrót do dawnych trendów w turystyce zależy od sukcesów w walce z pandemią i przypuszczalnie nie nastąpi wcześniej niż w 2023 r.

Ryc. 1. Międzynarodowy ruch turystyczny w latach 1990 – 2021
(źródło: UNWTO Highlights, Tourism Barometre, 2020 - 2021)

Luźnowanie obostrzeń w okresie od maja do października skutkowało względnym ożywieniem turystyki, zwłaszcza w obrębie własnego kraju czy regionu. U wielu turystów, na przykład seniorów i rodzin z małymi dziećmi, utrzymywały się jednak obawy przed podróżowaniem za granicę wynikające z możliwości zakażenia się koronawirusem bądź trudnościami z powrotem do kraju (testy, kwarantanny).

W Polsce 2021 rok był kolejnym rokiem, który upłynął pod znakiem walki z epidemią koronawirusa. Kolejne lockdowny mocno wpłynęły i ograniczyły działalność sektora turystycznego w Polsce. Wg danych GUS¹ w 2021 roku mieszkańcy Polski odbyli łącznie 62,6 mln podróży turystycznych (jedna osoba mogła odbyć kilka podróży w ciągu roku), było to o 18,1% więcej niż w 2020 roku. Podobnie jak w latach ubiegłych przeważały podróże krajowe – 55,1 mln podróży, z tego 30,9 mln stanowiły podróże krótkookresowe (2–4 dni) i 24,2 mln podróży trwające 5 dni lub dłużej. Podróże Polaków nie wróciły jednak do stanu sprzed pandemii, kiedy to w 2019 roku Polacy odbyli łącznie 75,1 mln podróży. Wydatki mieszkańców Polski na podróże w 2021 roku wyniosły razem

¹ Turystyka w 2021 r. GUS, Warszawa - Rzeszów 2022.

57,7 mld zł (wzrost o 19,5% w stosunku do 2020 roku), z czego na krajowe wyjazdy z noclegami przypadało 31,9 mld zł (wzrost o 28,6%), na zagraniczne wyjazdy z noclegami 17,2 mld zł (wzrost o 15,3%), a na zagraniczne podróże jednodniowe 8,5 mld zł (wzrost o 0,2%). Również wydatki Polaków na podróże nie powróciły do stanu sprzed epidemii koronawirusa (w 2019 roku Polacy wydali łącznie 79,5 mld zł).

W 2020 i 2021 roku preferowane były wyjazdy krajowe, szczególnie do mniejszych i mniej popularnych miejscowości turystycznych, a wyjazdy wypoczynkowe rozłożyły się bardziej równomiernie niż zwykle między miejscowości nadmorskie i górskie oraz obszary pojezierne i wiejskie. Turyści częściej podróżowali własnymi samochodami, zatrzymywali się u rodziny lub znajomych, wynajmowali mieszkania lub domki turystyczne, a także korzystali z namiotów czy kamperów. Dużą popularnością cieszyły się indywidualne lub rodzinne formy turystyki, w tym formy aktywnego spędzania czasu takie jak turystyka rowerowa i piesza. Preferowane były produkty turystyczne o wysokim poziomie bezpieczeństwa sanitarnego, wprowadzano także dodatkowe ubezpieczenia.

W 2021 roku Polskę odwiedziło łącznie 51,0 mln cudzoziemców, było to nieznacznie mniej niż w roku 2020 (mniej o 0,1%). W tej grupie osób było 9,7 mln turystów (wzrost o 15,5% w stosunku do roku poprzedniego) i 41,3 mln odwiedzających jednodniowych (mniej o 3,2%). Wśród cudzoziemców odwiedzających Polskę przeważali obywatele Niemiec – odpowiednio 37,3% turystów i 54,7% odwiedzających jednodniowych. Cudzoziemcy odwiedzający Polskę w 2021 roku wydali (przed podróżą u siebie w kraju i na terenie Polski) łącznie 28,6 mld zł, było to więcej o 4,3% niż w 2020 roku. Widać wyraźnie, że ruch turystów zagranicznych w Polsce nie powrócił do poziomu sprzed pandemii, kiedy to w 2019 roku Polskę odwiedziło łącznie 88,5 mln cudzoziemców. W porównaniu do tego okresu spadek turystów zagranicznych w Polsce był bardzo widoczny.

Należy również pamiętać, że każdy kryzys oprócz wielu zagrożeń niesie za sobą również potencjalne szanse. W przypadku turystyki, obecny kryzys epidemiczny może być szansą na stymulowanie jej zrównoważonego rozwoju, co wydaje się być podejściem wskazanym, zwłaszcza w obliczu globalnego zagrożenia, a przede wszystkim kryzysu klimatycznego.

Według oceny ETC (European Travel Commission) w III kwartale 2021 roku Europa posiadała najwyższy wskaźnik szczepień spośród regionów świata, co umożliwiło ponowne uwolnienie znacznego, stłumionego popytu, przy czym poziomy sprzed

pandemii mają zostać przekroczone do 2024 roku. Jednak wolniejsze wprowadzanie szczepionek w Europie Wschodniej i na niektórych dużych długodystansowych rynkach źródłowych oraz kolejne fale pandemii mogły potencjalnie opóźnić powrót do normalności, stwarzając ryzyko spadku. Tourism Economics spodziewa się, że rynki pozaeuropejskie pozostaną poniżej poziomów sprzed pandemii do 2025 r., w porównaniu z 2024 r. w przypadku całkowitej liczby przyjazdów międzynarodowych². Prognozy te nie uwzględniały kolejnego kryzysu wywołanego wojną na Ukrainie, a także rosnącej inflacji.

Paradoksalnie spadek wyjazdów zagranicznych wpłynął dodatnio na frekwencję w krajowych atrakcjach turystycznych. W wielu atrakcjach plenerowych, takich jak np. parki narodowe odnotowano tylko niewielki spadek, a czasami wręcz wzrost frekwencji. Może to świadczyć o dużym zainteresowaniu mieszkańców atrakcjami miasta pomimo pandemii COVID-19 i potwierdza tendencją wzrostu zainteresowania turystyką krajową. Zaobserwowano, że w większości atrakcji, zarówno w Warszawie jak i w Krakowie, spadła głównie frekwencja zagranicznych turystów, którzy ze względu na graniczne restrykcje nie mogli przyjechać do Polski.

---

² European Tourism: Trends & Prospects (Q3/2021), ETC.

3. OPIS METODOLOGICZNY BADAŃ

3.1. Źródła informacji o frekwencji w atrakcjach turystycznych

Dane o frekwencji w atrakcjach pozyskiwano różnymi sposobami. Wśród atrakcji, których liczbę odwiedzających można określić na podstawie biletów największy udział mają muzea. Dane o frekwencji w muzeach, ogrodach zoologicznych w 2021 r. uzyskano z GUS-u w formie arkuszy xls. Natomiast informacje o frekwencji w parkach narodowych i przyrodniczych placówkach edukacyjnych uzyskano z tablic zamieszczonych na stronie GUS, jako suplement do Rocznika Statystycznego Ochrona Środowiska w 2021.

W sumie GUS dostarczył informacji o frekwencji w 920 muzeach i oddziałach muzealnych oraz obiektach paramuzealnych, takich jak ogrody zoologiczne, botaniczne, dendrologiczne i palmiarnie. Dane z GUS zawierały oprócz globalnej liczby odwiedzających muzea i instytucje paramuzealne, informacje o zwiedzających te obiekty w zorganizowanych grupach (w tym młodzieży szkolnej), a także odwiedzających w czasie "Nocy Muzeów" czy z okazji innych imprez okolicznościowych. Z placówek muzealnych do dalszej analizy zakwalifikowano obiekty, które wykazały frekwencję powyżej 1 tys. odwiedzających. Zabieg ten był potrzebny dla większej przejrzystości zestawionych tablic atrakcji, zamieszczonych w aneksie w układzie regionalnym i wg typów atrakcji. Zdaniem ekspertów, frekwencja w obiekcie muzealnym poniżej 1 tys. osób w ciągu roku to za mało, aby obiekt ten uznać za atrakcję o znaczeniu regionalnym, ma ona znaczenie lokalne. Takie lokalne muzea i izby najczęściej wykorzystywane są przez wycieczki szkolne z danej miejscowości.

Informacje o frekwencji w pozostałych atrakcjach zbierano drogą wywiadów mailowych, telefonicznych i kwerendy informacji w mediach. Wykaz atrakcji przypisanych do poszczególnych województw (traktowanych jako regiony turystyczne) rozesłano do Regionalnych Organizacji Turystycznych, z prośbą o przekazanie posiadanych danych o frekwencji i o weryfikację listy atrakcji. Wykorzystano również wiedzę i doświadczenie lokalnych ekspertów.

Źródłem informacji były także regionalne katalogi atrakcji turystycznych i katalogi produktów turystycznych. Służyły one pomocą w weryfikowaniu i uzupełnianiu wykazu atrakcji, w tym samym celu prowadzono również kwerendę stron internetowych atrakcji.

Czytelność załączonych w aneksie tablic poprawia stosowanie kolorów oznaczających poszczególne typy atrakcji. Wydzielono grupy i jedną podgrupę, jaką są

muzea (do tych ostatnich dysponowano największą bazą informacji). Atrakcje przyrodnicze oznaczono kolorem zielonym, atrakcje kulturowe, stworzone przez człowieka, ale w innym celu niż przyciąganie turystów, oznaczono kolorem czarnym. W tej grupie wydzielono, jako odrębny zbiór muzea oznaczone kolorem brązowym. Kolor niebieski zarezerwowano dla atrakcji tworzonych specjalnie dla turystów, takich, jak parki rozrywki, parki miniatur, parki wodne, termy, a kolor fioletowy dla atrakcji typu wydarzenia, imprezy, eventy.

3.2. Problemy pomiaru i szacowania frekwencji w atrakcjach turystycznych

Pozyskanie informacji o frekwencji w atrakcjach turystycznych jest poważnym problemem. Wiąże się to zarówno z naturą samych atrakcji, jak i obowiązującym stanem prawnym. Tylko część atrakcji udostępnianych jest odpłatnie, co pociąga za sobą biletowanie odwiedzających i tym samym stwarza możliwość tworzenia baz statystycznych. Dotyczy to przede wszystkim muzeów, niektórych zabytków, parków rozrywki, imprez oraz części parków narodowych. W odniesieniu do parków narodowych GUS publikuje syntetyczne, często szacunkowe, dane o poszczególnych parkach w swoich rocznikach statystycznych.

Dane statystyczne odnośnie frekwencji podawane przez placówki muzealne wymagają interpretacji. Sama liczba odwiedzających w ciągu roku i jej zmiany nie objaśniają przyczyn wzrostu lub spadku frekwencji. W wypadku muzeów mamy do czynienia z wystawami czasowymi, warsztatami, nocami muzeów i dniami dziedzictwa stymulującymi frekwencję. Dlatego poznanie przyczyn zmian, a w dalszej kolejności czynników determinujących frekwencję, jest możliwe dopiero po przeanalizowaniu wszystkich składowych frekwencji w muzeum. W wypadku muzeów składających się z wielu oddziałów nagminną praktyką jest sumowanie liczby odwiedzających ze wszystkich podległych placówek. Praktyka pokazuje jednak, że ta sama osoba odwiedza wiele placówek tego samego muzeum, co zawyża statystykę.

Innym problemem jest dodawanie do liczby odwiedzających Pałace Królewskie w Warszawie (Pałac w Łazienkach i w Wilanowie) osób spacerujących w ogrodach, co daje zawyżone, milionowe wartości frekwencji w tych obiektach. W niektórych obiektach (np. Kościół Pokoju w Świdnicy) dochodzi z kolei do zaniżania frekwencji.

Zdecydowana większość atrakcji, zwłaszcza takich, jak zabytki – obiekty architektury, techniki, pomniki, miasta lub dzielnice wpisane na listę UNESCO czy listę Pomników Historii, nie ma monitoringu frekwencji odwiedzających. W wypadku Warszawy, Krakowa, Zamościa, Bydgoszczy i Torunia prowadzone są z inicjatywy samorządów badania ruchu turystycznego, ale wyniki publikowane w raportach z tych badań nie pozwalają na szacowanie frekwencji.

Frekwencja na festiwalach, imprezach plenerowych, inscenizacjach bitew, koncertach cyklicznych, jarmarkach, konkursach jest również podawana szacunkowo, w zależności od szacujących (organizatorzy, władze samorządowe, organizacje turystyczne, policja), szacunki te są mniej lub więcej zawyżone i bardzo nieprecyzyjne.

Olbrzymią trudność sprawia oszacowanie frekwencji na szlakach tematycznych ujętych jako atrakcje. Na ogół nie prowadzi się rejestrów osób korzystających z tych szlaków, trudno też traktować je jako w pełni skomercjalizowane produkty turystyczne.

W 14 parkach narodowych oraz podległych im rezerwach w ostatnich latach montowane są czujniki ruchu firmy EkoCounter pozwalające na rejestrację odwiedzających, ale jak na razie są to nieliczne przypadki, w dodatku tak uzyskane wyniki też nie są precyzyjne ze względów technicznych. Wykorzystanie tych wyników w szacowaniu frekwencji w obiektach przyrodniczych wymaga współpracy z gestorami parków i rezerwatów czy innych obiektów, np. administratorami szlaków tematycznych.

3.3. Grupowanie atrakcji wg ich rodzajów

W tabeli 2. zestawiono analizowane atrakcje, do których uzyskano informacje o liczbie odwiedzających w 2021 roku. Zastosowano podział na atrakcje przyrodnicze, atrakcje dziedzictwa kulturowego, parki rozrywki, wodne i tematyczne oraz imprezy. Odpowiada to typologii atrakcji proponowanej przez Swarbrooke (2002), stosowanej w sporządzonych wcześniej raportach o frekwencji w atrakcjach.

Tabela 1. Liczba atrakcji objętych badaniami frekwencji wg ich rodzajów i województw w roku 2021.

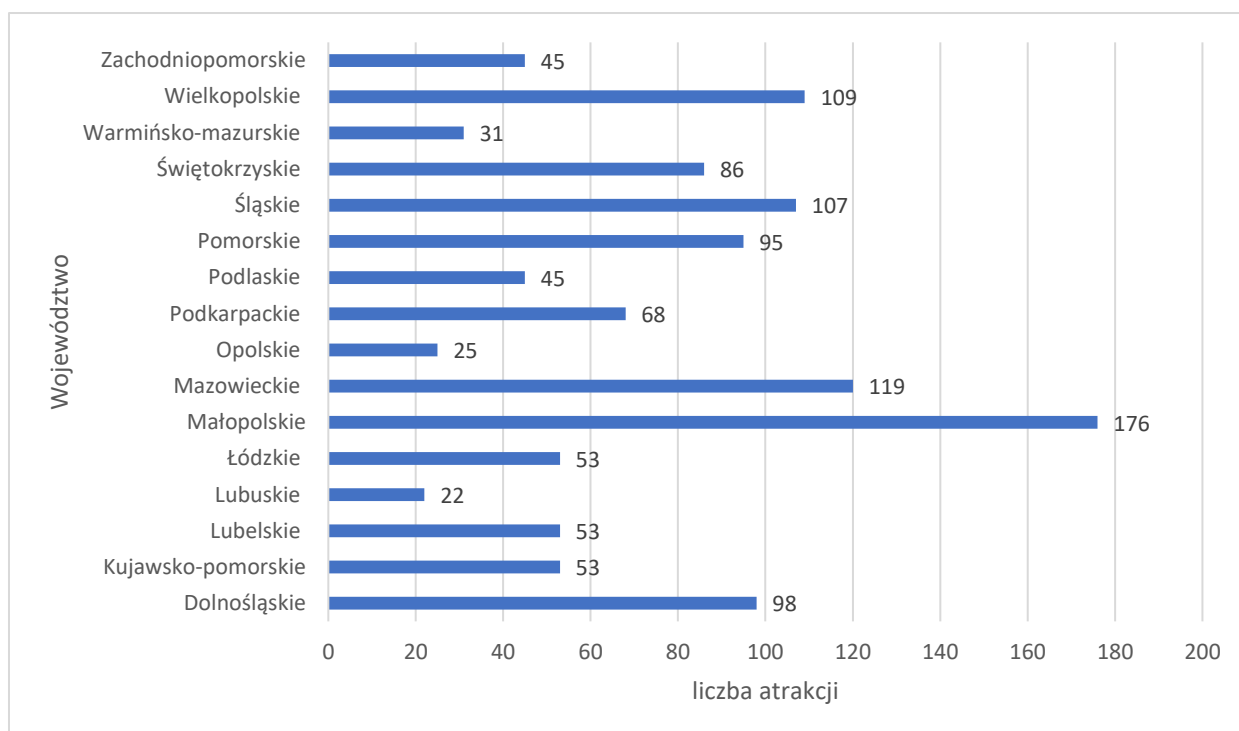
Województwo	RAZEM	Przyrodnicze	Dziedzictwa Kultury		Parki rozrywki, wodne, tematyczne	Imprezy, wydarzenia
			Ogółem	W tym muzea		
dolnośląskie	93	17	73	60	3	0
kujawsko-pomorskie	51	3	38	34	7	3
lubelskie	53	6	43	41	1	3
lubuskie	22	5	16	16	1	0
łódzkie	53	6	38	38	6	3
małopolskie	178	20	129	121	13	16
mazowieckie	119	8	109	109	2	0
opolskie	25	1	22	18	1	1
podkarpackie	64	6	49	45	9	0
podlaskie	42	10	29	27	1	2
pomorskie	95	12	79	79	3	1
śląskie	107	13	84	60	9	1
świętokrzyskie	73	12	42	39	19	0
warmińsko-mazurskie	45	4	33	33	4	4
wielkopolskie	110	11	80	80	17	2
zachodniopomorskie	45	10	27	27	6	2
RAZEM	1175	144	891	827	102	38

Źródło: opracowanie własne

Największy zbiór atrakcji przyrodniczych analizowano w regionie małopolskim i dolnośląskim. Atrakcje związane z dziedzictwem kultury reprezentowane są we wszystkich województwach, najliczniej w małopolskim, mazowieckim, śląskim, wielkopolskim i dolnośląskim. Najwięcej placówek muzealnych znajdziemy w regionie małopolskim i mazowieckim oraz wielkopolskim, najmniej w lubuskim i opolskim. Atrakcje budowane od podstaw dla turystyki, takie jak parki rozrywkowe i parki tematyczne i inne obiekty służące rozrywce najliczniej wystąpiły w woj. świętokrzyskim, śląskim i małopolskim. Atrakcje typu wydarzenia najmocniej reprezentowane są w regionie małopolskim i mazowieckim.

3.4. Grupowanie atrakcji wg regionów

W załączonych w aneksie tablicach zestawiono 1176 atrakcji podzielonych na podstawowe typy i województwa. Najwięcej, bo aż 178 analizowanych obiektów, znajduje się w regionie małopolskim, 119 w mazowieckim, 107 w śląskim, 110 w wielkopolskim oraz 93 w regionie dolnośląskim. Najmniejszy zasób analizowanych atrakcji dotyczy regionu lubuskiego (22 atrakcje) i opolskiego (25).

Ryc. 2. Atrakcje objęte badaniami frekwencji wg województw w roku 2021.

Źródło: opracowanie własne

Liczby te nie ilustrują bynajmniej potencjału regionów i nasycenia atrakcjami, ponieważ nie ujęto tu tych atrakcji, których gestorzy odmówili udzielenia informacji lub nie zostały sporządzone stosowne szacunki.

Analiza danych zawartych w tabeli 2. oraz przedstawionych na rycinie 2. pozwala wskazać regiony o największym nasyceniu różnorodnymi atrakcjami (poddanymi analizie), należy do nich region małopolski, mazowiecki, wielkopolski i dolnośląski.

4. FREKWENCJA W ATRAKCJACH TURYSTYCZNYCH W ROKU 2021 WG TYPÓW ATRAKCJI I REGIONÓW

W niniejszym raporcie jako podstawę grupowania atrakcji przyjęto ich podział na cztery typy, zaproponowany przez Swarbrooke'a³:

- 1) **naturalne atrakcje turystyczne**, których walory są związane z fizycznymi elementami środowiska naturalnego, np. plaże, góry, jaskinie, jeziora, rzeki, lasy;
- 2) **działa stworzone przez człowieka**, ale w innym celu niż przyciąganie turystów, które z czasem stały się atrakcjami samymi w sobie, np. obiekty prehistoryczne, budynki związane ze znanymi ludźmi, zespoły pałacowo-ogrodowe, ośrodki przemysłowe, budowle sakralne;
- 3) **miejsca zaprojektowane i zbudowane od podstaw jako atrakcje**, np. parki rozrywki, kasyna, uzdrowiska, parki safari;
- 4) **imprezy** kulturalne, sportowe, religijne, festiwale, igrzyska olimpijskie itp.

Najwięcej atrakcji zaliczono do grupy II obiektów dziedzictwa kulturowego, tj. takich, które pierwotnie służyły innym celom, a z czasem zmieniły funkcje (891 obiektów), w tej grupie najliczniej reprezentowane były muzea (827 placówek). Na drugim miejscu znajdują się obiekty przyrody – 144 obiekty, głównie parki narodowe i ogrody zoologiczne, bądź botaniczne, a na trzecim parki rozrywki - 102 obiektów. Najmniejszym zbiorem są imprezy - 38 imprez (Tab. 2).

4.1. Atrakcje przyrodnicze

Wśród atrakcji przyrodniczych, tak w Polsce, jak na świecie, największą frekwencję mają parki narodowe. W świadomości turystów stanowią one atrakcje o najwyższej wartości i posiadają możliwości przyciągania dużej liczby odwiedzających. Nadanie statusu parku narodowego jakiemuś obszarowi ma w powszechnym odczuciu charakter nobilitujący⁴ i wywołuje chęć odwiedzenia tego miejsca. Paradoksalnie decyzja o objęciu ochroną niesie w zarodku zagrożenia ze strony turystyki. Turystyczne użytkowanie parków narodowych systematycznie wzrasta, co jest podyktowane nie

---

³ Swarbrooke J. (2002). *The development and management of visitors attractions*, Butterworth – Heinemann, Oxford 2002, Second Edition

⁴ Stasiak A., *Turystyka w parkach narodowych – obszary konfliktów*. Turyzm t.7,2007, z.2.

tylko chęcią kontaktu z przyrodą czy poszukiwania wrażeń estetycznych, ale i potrzebą wypoczynku oraz uprawiania sportów plenerowych.

Wśród polskich atrakcji przyrodniczych największą frekwencję również wykazują parki narodowe. Parkom narodowym dla właściwego rozwoju i zarządzania potrzebny jest nie tylko monitoring środowiska przyrodniczego, ale także ruchu turystycznego. Monitoring taki powinien obejmować nie tylko pomiar wielkości ruchu turystycznego, ale i rozkład przestrzenny turystów, drogi ich przemieszczania się, najczęściej odwiedzane miejsca, czas spędzony w parku, jak i preferencje i pochodzenie turystów. Powinno to służyć wyróżnieniu zależności między odwiedzającymi, ich zainteresowaniem, a konkretnym obszarem spełniającym jak najpełniej ich oczekiwania⁵.

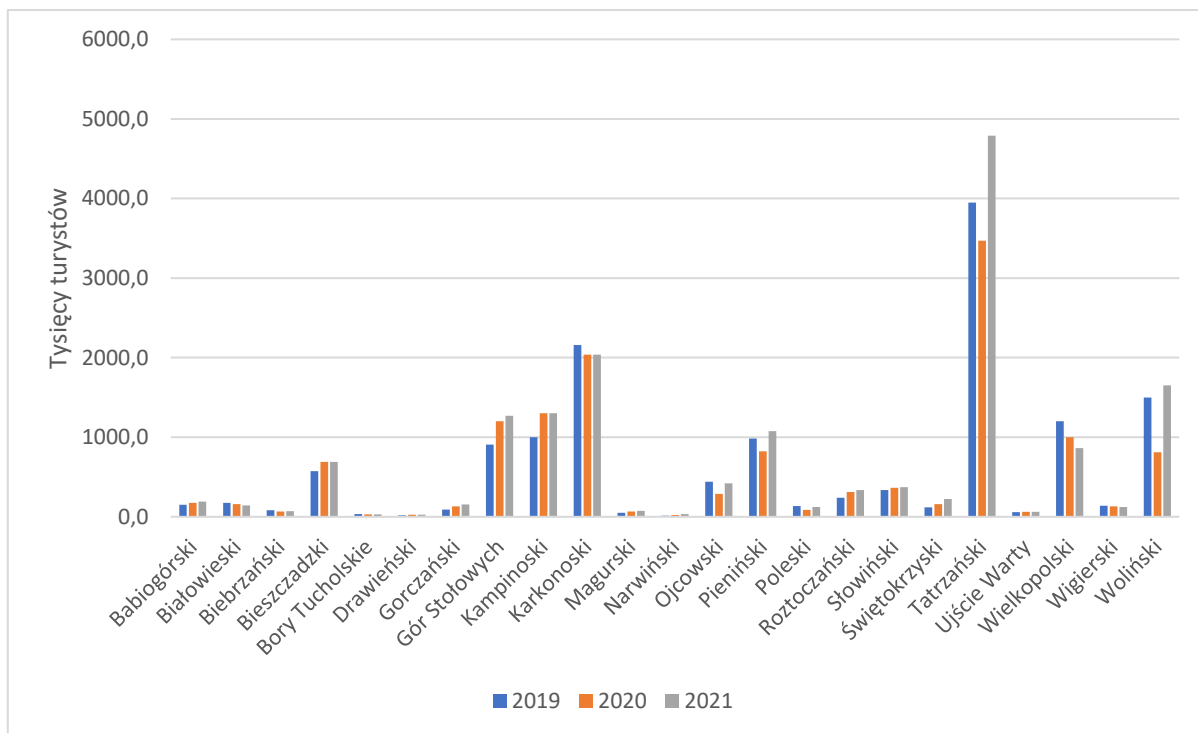
Polskie parki narodowe rocznie odwiedza kilkanaście milionów turystów. Wielkość ruchu turystycznego w 2019 roku w parkach narodowych wyniosła 14,14 mln odwiedzających, natomiast w 2020 r. 13,41 mln, czyli odnotowano niewielki tylko spadek liczby odwiedzających (5,2%). Natomiast rok 2021 okazał się rekordowy, bo frekwencja w parkach narodowych wzrosła w stosunku do roku 2019 o 12% do poziomu 16,01 mln.

W większości parków narodowych ruch turystyczny ma charakter sezonowy. Wyjątkiem są parki górskie – Karkonoski i Tatrzański oraz Pieniński i Bieszczadzki, w których uprawiana jest również turystyka zimowa. Największą frekwencję w 2021 r. zanotowano w Tatrzańskim PN, który odwiedziło 4,78 mln turystów (rekord wszechczasów), następnie w Karkonoskim – ponad 2 mln turystów, a 1,27 mln zwiedziło park Gór Stołowych (ryc. 3). Na te trzy parki przypada 50% wszystkich zwiedzających. Najmniejszą frekwencję notuje się natomiast w parkach: Drawieńskim (27,6 tys.) i Borów Tucholskich (31,8 tys.) oraz Narwiańskim (34,0 tys.). Poza Tatrzańskim PN odnotowano także wzrost frekwencji w Pienińskim, Wolińskim, Świętokrzyskim PN oraz Wilińskim PN. Również w rzadziej odwiedzanych górskich parkach, takich jak Babogórski, Gorczański czy Magurski PN nastąpił relatywnie znaczny przyrost liczby turystów.

---

⁵ Rogowski M., (2018). *System Monitoringu ruchu turystycznego (SMrt) w Parku Narodowym Gór Stołowych dla potrzeb badań przestrzeni turystycznej*, Prace i Studia Geograficzne, 63.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2018, 153-172.

Ryc. 3. Frekwencja w polskich parkach narodowych w latach 2019 - 2021 w tys. odwiedzających (źródło: Ochrona Środowiska, GUS 2020 i 2021)

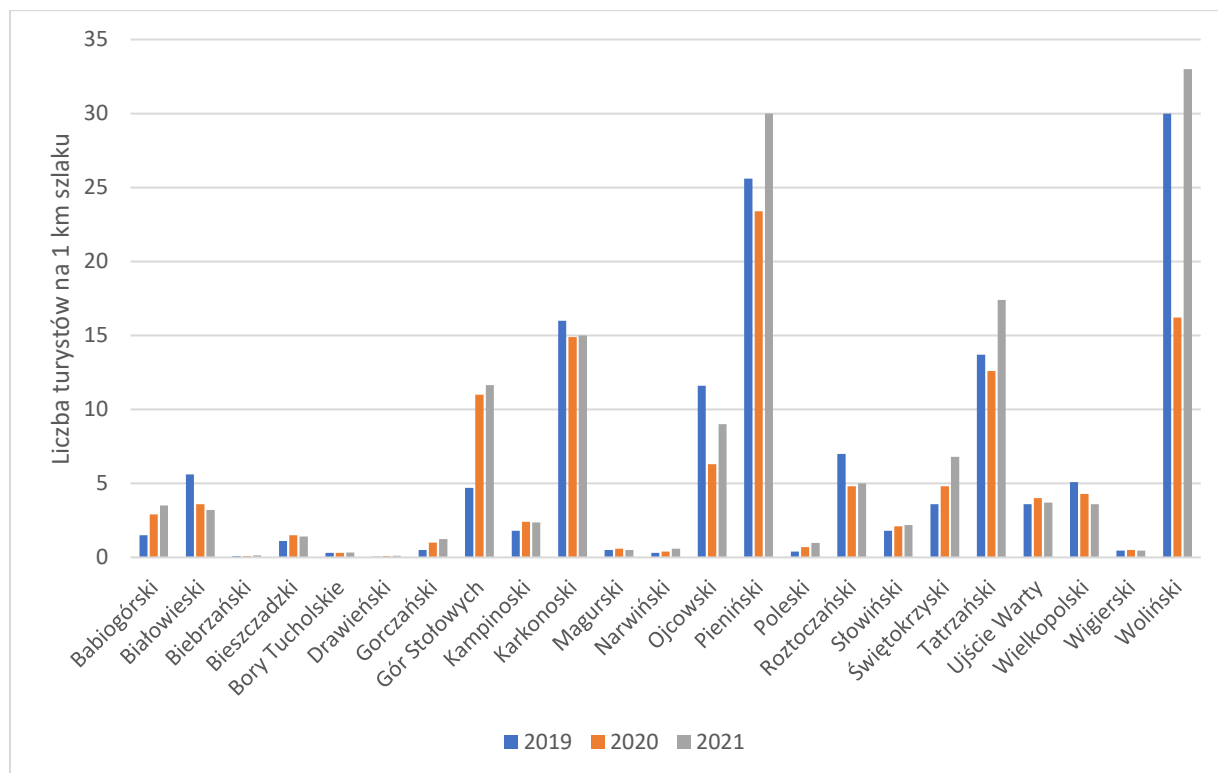
Na atrakcyjność turystyczną parków narodowych i ich popularność wśród turystów wpływ mają zarówno walory wypoczynkowe i specjalistyczne, jak i ich wartości krajoznawcze oraz położenie geograficzne względem ośrodków emisji ruchu turystycznego (wielkie aglomeracje miejskie).

Na obszarach o rozwiniętej funkcji turystycznej przeprowadza się okresowo monitoring wielkości i struktury ruchu turystycznego. Zasadniczym problemem turystycznego wykorzystania wielu parków była nadmierna frekwencja zwiedzających⁶. Nawet w czasie pandemii COVID-19 w 2020 roku liczba turystów w Tatrzańskim i Karkonoskim Parku Narodowym tylko nieznacznie spadła w relacji do 2019 r., a w 2021 r. wszystkie górskie parki odnotowały wzrost frekwencji.

Ponieważ turyści w parkach narodowych mogą poruszać się w zasadzie tylko po znakowanych szlakach to rysuje się zależność wielkości ruchu turystycznego z gęstością szlaków. Jest ona ilorazem długości szlaków turystycznych i całkowitej powierzchni parku narodowego. Największą gęstością szlaków turystycznych cechują się Wielkopolski (2,830 km/km²) oraz Gorczański Park Narodowy (2,404 km/km²), najniższą zaś Ujście

⁶ Warcholik W., Semczuk M., *Natężenie ruchu turystycznego w Pienińskim Parku Narodowym*, Prace Komisji Geografii Przemysłu, 18, Warszawa-Kraków 2011.

Warty (0,207 km/km²) oraz Białowieski Park Narodowy (0,421 km/km²). Mający największą bezwzględną frekwencje turystów Tatrzański Park Narodowy ma stosunkowo mniejszy współczynnik gęstości szlaków 1.297 km/km²⁷.

Ryc. 4. Gęstość ruchu turystycznego w polskich parkach narodowych w latach 2019-2021 (obliczenia własne).

Największe zagęszczenie turystów na szlakach w 2021 r. miało miejsce w parkach Wolińskim (33 osoby/km szlaku) i Pienińskim (30 osób) oraz Tatrzańskim (17 osób), Karkonoskim (15 osób) i Stołowogórskim (11 osób). Najmniejsza gęstość ruchu turystycznego cechuje natomiast takie parki, jak Biebrzański, Narwiański i Ujście Warty. W porównaniu z rokiem 2020 odnotowano spadek gęstości ruchu turystycznego na szlakach w Białowieskim (zamknięcie strefy przygranicznej z Białorusią) oraz Wielkopolskim PN.

Często odwiedzanymi atrakcjami przyrodniczymi są jaskinie, a wśród nich Smocza Jama w Krakowie, którą odwiedza corocznie około 400 tys. turystów. Wśród badanych obiektów w 2020 r. największy spadek frekwencji wykazała Grota Łokietka w Ojcowie

⁷ Wąsik Ź., (2017), „Rozwój turystyki w parkach narodowych w latach 2006–2015. Turystyka i Rekreacja nr 19. S. 129 – 140.

(92%.) i Jaskinia Raj w Chęcinach (50%). W 2021 r. jaskinie te wracają do wysokiej frekwencji, ze stratą do roku 2019 na poziomie około 25%.

4.2. Atrakcje dziedzictwa kulturowego

W tej kategorii atrakcji wykazano takie obiekty dziedzictwa kulturowego, jak zabytki architektury, techniki, archeologii, obiekty militarne. Należą do nich zarówno zamki (wykorzystywane na cele muzealne, hotelowe albo będące w trwałej ruinie), pałace, dwory. Wyróżniają się pod względem liczby odwiedzających zespoły pałacowo-parkowe.

Największa frekwencja notowana jest właśnie w zespołach pałacowo-parkowych, głównie warszawskich pałaców, gdzie gestorzy doliczają do osób zwiedzających ekspozycję muzealną osoby korzystające bezpłatnie tylko z parków. Absolutnym liderem jest tutaj Pałac w Łazienkach – wg danych GUS w 2021 r. wykazał on 4 845 120 odwiedzających, z których 4 785 237 korzystało bezpłatnie. Zatem frekwencja we wnętrzach pałacu z biletowanymi turystami to tylko 59 800 osoby. Podobna sytuacja występuje w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie z ogrodami (prawie 1,66 mln osób, ale tylko 668 tys. z biletowanymi). Zdecydowanie skromniej na tle tych dwóch obiektów kształtuje się frekwencja w pozostałych pałacach – w Nieborowie (176 tys.), Łańcucie (139 tys.) czy w Pszczynie (163 tys.), w których do frekwencji nie wlicza się osób spacerujących wyłącznie po ogrodach.

W kategorii „zamki” frekwencja podawana jest w odniesieniu do turystów odwiedzających zlokalizowane w zamkach muzea. Na pierwszym miejscu pod względem liczby odwiedzających znalazł się Zamek Królewski w Warszawie, który odwiedziło 1,16 mln osób. Wyprzedza on nieznacznie Zamek na Wawelu (1,106 mln odwiedzających), ale wielu turystów odwiedza Wawel poprzestając na wejściu na dziedziniec i obejrzeniu panoramy miasta i katedry wawelskiej. Bez badań terenowych lub instalacji czujników przy bramach wejściowych nie sposób doszacować liczbę odwiedzających takie atrakcje jak zamki, w których tylko część obiektów jest biletowana. W dalszej kolejności lokują się zamki w Książu (437 tys.), Malborku (390 tys.), Niedzicy (281 tys.), Ogrodzieńcu (238 tys.) oraz Twierdza Kłodzka (171 tys.), Twierdza Srebrna Góra (121 tys.) i zamek Krzyżtopór w Ujeździe (126 tys.). We wszystkich tych obiektach w porównaniu z rokiem 2020 nastąpił stopniowy wzrost frekwencji.

Wśród zabytków techniki prym wiedzie Kopalnia Soli w Wieliczce – Trasa Turystyczna z frekwencją 736 tys. zwiedzających w 2021 r. Znacznie ustępuje jej Kopalnia Soli w Bochni (107 tys.). Oba te obiekty zostały połączone wspólnym wpisem na listę UNESCO w 2013 r. Zlokalizowane w Złotym Stoku Kopalnia Złota wraz z Średniowiecznym Parkiem Techniki przyciąga 230 tys. turystów. Natomiast Kopalnia Guido to ponad 47 tys. turystów, a skansen górniczy „Królowa Luiza” 115 tys. odwiedzających (wzrost o ponad 70% w porównaniu z rokiem 2020).

Kolejne miejsce zajmuje w tej kategorii Zabytkowa Kopalnia Srebra i Skansen Maszyn Parowych w Tarnowskich Górach (66 tys.). Tajemnicze Podziemne Miasto Głuszycy – Kompleks Osówka szacuje frekwencję na poziomie 58 tys. odwiedzających. Muzeum Techniki Przemysłu Naftowego w Bóbrce odwiedziło 38 tys. turystów.

W wykazie atrakcji znajdziemy zdecydowanie mniej zabytków archeologicznych. Niezmiennie od wielu lat najbardziej atrakcyjne miejsce w tej kategorii stanowi Biskupin. Tutejszy rezerwat archeologiczny odwiedziło w 2021 roku 171 tys. turystów. Biskupinowi ustępuje pod względem frekwencji skansen archeologiczny w Trzcinicy, zwany Karpacką Troją (25 tys. odwiedzających). Unikatowy rezerwat archeologiczny, jakim jest kopalnia krzemienia pasiastego w Krzemionkach Opatowskich, wpisana w 2018 r. na listę UNESCO w 2020 r. była zamknięta z powodu remontu.

MUZEA

Obok parków rozrywki do atrakcji turystycznych, cieszących się największą popularnością na świecie, należą muzea. W 2019 r. frekwencja w 20 największych muzeach na świecie wyniosła ponad 105 mln osób. Wg raportu Theme Index and Museum Index⁸ w 2019 r. największą frekwencję wykazuje paryski Luwr (9,6 mln), który odzyskał prymat najczęściej odwiedzanego muzeum na świecie w wyniku znacznego spadku frekwencji (o ponad 14%) w Muzeum Narodowym Chin w Pekinie (7,39 mln), które aktualnie zajmuje w tym wykazie drugie miejsce. Na trzecim miejscu znajduje się Muzeum Watykańskie (6,8 mln), które ma nieco większą frekwencję od nowojorskiego The Metropolitan Museum of Art (6,7 mln). Należy dodać, że poza Luwrem i Muzeum Watykanu, wykazane we wspomnianym raporcie, na najwyższych miejscach w rankingu ulokowane są muzea wolne od opłat. Dotyczy to również znajdujących się na 5, 8 i 9

---

⁸ The Global Attractions Attendance Report, 2021. Theme Index and Museum Index. Themed Entertainment Association (TEA). www.TEAconnect.org, dostęp 30.11.2022

miejscu w rankingu bezpłatnych muzeów w Londynie – Galerii Narodowej (6,0 mln) i Muzeum Brytyjskiego (6,2 mln). W roku 2019 zanotowano spadek frekwencji w kilku największych muzeach świata, największy w Muzeum Narodowym Chin w Pekinie (-14,2%), a znaczący wzrost frekwencji odnotowano w Ermitażu w St. Petersburgu (15,4%), dzięki temu muzeum to awansowało do grupy Top 10 (tab. 3).

W 2020 r. frekwencja w 20 największych muzeach świata wykazała spadek o 78% w porównaniu z 2019 rokiem. Muzea były tymi atrakcjami turystycznymi, które zostały najbardziej dotknięte pandemią COVID-19, były bowiem zamknięte przez długie okresy, musiały stosować limity odwiedzających i dostosować się do rygorów sanitarnych. Zamknięcie muzeów rozpoczęło się już w marcu 2020 r., a niektóre obiekty pozostały zamknięte na rok lub dłużej, podczas gdy inne były otwierane, a następnie ponownie zamykane. Turystyka i podróże zostały zamrożone w 2020 r., szczególnie dotyczy to wyjazdów za granicę, ze względu na cykliczne wprowadzanie lockdownu i zmiany przepisów podróżowania. Odwołano prestiżowe wystawy, a w muzeach zmienił się profil odwiedzających. Podstawowy segment osób dorosłych w czasie pandemii był najbardziej podatny na wirusa, co zniechęcało do odwiedzin muzeów. Świadczone w muzeach imprezy towarzyskie z muzyką, jedzeniem i napojami, przyciągające w ostatnich latach młodsze pokolenie publiczności muzealnej, odwołano z powodu pandemii i ograniczenia dużych zgromadzeń.

W 2020, gdy w ogarniętej pandemią Europie weszły ograniczenia, a turystyka została zamrożona muzea były zamknięte średnio 112 dni. Dlatego całkowita frekwencja w europejskich muzeach spadła o 76% w 20 najlepszych muzeach tego regionu. Luwr w Paryżu utrzymał pierwsze miejsce na liście najczęściej odwiedzanych muzeów w 2020 roku. Zawdzięcza to wystawie o Leonardo da Vinci (październik 24.2019–24.02.2020). W ostatnich latach turyści zagraniczni stanowią 70% odwiedzających francuskie muzea. Ale przyjazdy do Paryża w 2020 roku (mimo ograniczeń pandemicznych) zmniejszyły się zaledwie o 5% tych zarejestrowanych w 2019 roku.

W Londynie Tate Modern została zamknięta przez 173 dni, co skutkuje spadkiem frekwencji w 2020 r. o 77%. Najlepsze muzeum odwiedzane w Wielkiej Brytanii – londyńskie Muzeum Brytyjskie było zamknięte przez 209 dni, a spadek odwiedzających osiągnął aż 80%. Brak turystów zagranicznych miał dramatyczny wpływ na to muzeum, ponieważ odwiedzane jest głównie przez gości z zagranicy. Najlepsze muzea we Włoszech i Hiszpanii są bardzo zależne od turystyki międzynarodowej, a te kraje jako pierwsze

wprowadziły blokady przyjazdów w związku z pandemią COVID 2020. Włochy w 2020 r. były najbardziej dotkniętym rynkiem zamkniętych muzeów w Europie, a Muzea Watykańskie miały największy spadek frekwencji wśród muzeów Europy.

W 2021 r., w miarę łagodzenia restrykcji muzea otwierały ponownie swoje ekspozycje. Przegrywały jednak jako atrakcje „pod dachem” konkurencję z atrakcjami plenerowymi typu parki rozrywki, parki narodowe, atrakcje przyrodnicze, bardziej bezpieczne i pożądane po okresach lockdown’u. Muzea na świecie przodują w inicjatywach na rzecz różnorodności, równości i integracji (DEI) oraz dostępności dla wszystkich osób niepełnosprawnych. Zrównoważony rozwój pozostaje ważnym tematem dla muzeów, a wiele ośrodków naukowych, ogrodów zoologicznych i akwariów od dawna opowiada się za różnorodnością biologiczną i świadomością ekologiczną. Coraz więcej muzeów uwzględnia deklaracje dotyczące zrównoważonego rozwoju, a w swoich misjach zaczyna zastanawiać się, w jaki sposób mogą odgrywać własną rolę w ochronie zabytków, nawet jeśli nie jest to ich głównym celem.

Patrząc w przyszłość, muzea będą nadal szukać sposobów na zmniejszenie lub wyeliminowanie swojego śladu węglowego i zapewnienie gościom bardziej ekologicznych doświadczeń. Rijksmuseum w Amsterdamie jako pierwsze muzeum na świecie otrzymało certyfikat zrównoważonego rozwoju BREAAAM-NL In-Use z oceną Outstanding (5 gwiazdek), najwyższą oceną, dzięki wysiłkom związanym z gospodarką wodną, energetyczną i odpadami (BREAAAM jest światowa metoda oceny zrównoważonego rozwoju).

Zmiany w frekwencji największych muzeów świata w 2021 w relacji do 2020 r. prezentuje tab. 3. Mimo luzowania restrykcji na świecie i poprawy sytuacji pandemicznej nadal 3 wielkie muzea Londynu wykazały spadek odwiedzających w stosunku do roku 2020, największy w National Gallery bo aż o -41% oraz Tate Modern Gallery o -19%. Natomiast Metropolitan Museum w Nowym Jorku zwiększył frekwencję aż o 74%, o 70% Ermitaż w Sankt Petersburgu, a prawie o 50% Narodowe Muzeum Chin w Pekinie. Wśród europejskich muzeów jako jedyne wymieniane jest zlokalizowane w Polsce Muzeum Pamięci Auschwitz Birkenau z frekwencją 0,5 mln w 2021.

Tabela 2. Top 10 najczęściej odwiedzanych muzeów na świecie w latach 2019 – 2021

LP	Nazwa Muzeum	2021	2020	2019	zmiana 2020/2021
1	Luwr	2,825 000	2,700 000	10,200 000	5%
2	Muzeum Narodowe Chin w Pekinie	2,378 000	1,600 000	7,390 000	49%
3	Muzeum Watykańskie	1,613 000	1,300 000	6 883 000	24%
4	Metropolitalne Muzeum Sztuki Nowy Jork	1,985 000	1,125 000	6,770 000	74%
5	Muzeum Brytyjskie w Londynie	1,327 000	1,275 000	6,208 000	4%
6	Tate Modern Londyn ,	1,156 000	1,433 000	6,098 000	-19%
7	Galeria Narodowa Londyn	709 000	1,197 000	6,011 000	-41%
8	Muzeum Historii Naturalnej w Londynie	1,564 000	1,197 000	5,422 000	31%
9	Amerykańskie Muzeum Historii Naturalnej w Nowym Jorku	brak danych	brak danych	5, 000 000	bd
10	Muzeum Ermitaż w St. Petersburgu	1,649 000	969, 000	4,957 000	70%

Źródło: *The Global Attractions Attendance Report, 2021, Theme Index and Museum Index. Themed Entertainment Association (TEA). www.TEAconnect.org.*

Wśród badanych polskich atrakcji największą, pod względem liczebności grupę stanowią właśnie muzea. Muzeum jako instytucja powołana do gromadzenia, badania i sprawowania opieki nad obiektami posiadającymi wartość artystyczną lub historyczną pełni funkcje ochronne i edukacyjne. Według stanu na dzień 31 grudnia 2021 r. działalność w Polsce prowadziły 932 muzea⁹ (łącznie z oddziałami), z których 70,1% należało do sektora publicznego. Organizatorem zdecydowanej większości tych instytucji publicznych były jednostki samorządu terytorialnego (85,6%). W ramach sektora prywatnego organizatorami muzeów były najczęściej osoby fizyczne (57,3%), stowarzyszenia (17,6%) oraz fundacje (13,6%), a także Kościoły i związki wyznaniowe (5,0%)¹⁰.

Zbiory muzealne prezentowane były w ramach stałych wystaw oraz poprzez organizowanie wystaw czasowych. W 2021 r. muzea eksponowały łącznie 2 529 wystaw stałych i dodatkowo zorganizowały 3 569 wystaw czasowych w kraju oraz 63 za granicą (najwięcej w Niemczech, Czechach oraz we Włoszech) – analogiczne wartości dla 2020 r. wynosiły odpowiednio: 2 445 wystaw stałych, 3 000 wystaw czasowych w kraju i 52 za granicą, a dla 2019 r.: 2 677, 4 996 i 132. Porównując dane z 3 ostatnich lat widać, że w 2021 r. miary aktywności muzealnej osiągały poziom wyższy niż w 2020 r., ale jednak poniżej poziomu z 2019 r. Dodatkowo warto zaznaczyć, że muzea z większą rezerwą

⁹ W 2019 r. było 959 muzeów, począwszy od 2020 r. do muzeów zaliczane są wyłącznie jednostki, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r. poz. 987, z późn. zm.).

¹⁰ Informacje o strukturze muzeów i ich działalności w układzie województw zamieszczono za rocznikiem statystycznym GUS „Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r. Kraków -Warszawa 2022,

podchodzą do planowania kosztochłonných działań w sytuacji niepewności epidemiologicznej.

Z uwagi na pandemię COVID-19 coraz więcej działań realizowanych przez muzea przeniosło się do sieci. Muzea udostępniły w 2021 r. łącznie 502 wystawy wirtualne (które obejrzało 1,2 mln osób) oraz 7,2 tys. wydarzeń upowszechniających (w których wzięło udział 3,9 mln osób). Strony internetowe prowadzone przez muzea odwiedziło 37,6 mln osób (rozumianych jako unikalni użytkownicy), wartość dla 2020 r. wynosiła 42,8 mln, a dla 2019 r. 53,8 mln.

W 2021 r. z powodu trwającej nadal pandemii COVID-19, 38,6% muzeów i ich oddziałów było zmuszonych ograniczyć swoją działalność stacjonarną – 30% w trakcie pierwszych 5 miesięcy 2021 r., a w pozostałej części roku jedynie 10% muzeów ograniczała działania stacjonarne (w 2020 r. aż 50,9% muzeów i ich oddziałów czasowo nie udostępniało oferty kulturalnej, najwięcej jednostek (47%) ograniczyło działalność w pierwszym miesiącu od ogłoszenia pandemii, tj. w marcu).

W 2021 roku nastąpił spadek liczby odwiedzających muzea o 37,3% w stosunku do roku 2019, (w 2020 r. osiągnął on aż 58,7%). W największym stopniu dotknął on placówki muzealne w woj. opolskim, małopolskim i śląskim, a w najmniejszym w województwach zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim (tab. 3).

W 2021 r. muzea odwiedziło 25,3 mln osób, z czego 160,5 tys. osób w trakcie „Nocy Muzeów” (w ostatnim roku przed pandemią, tj. w 2019 r., liczba zwiedzających w trakcie „Nocy Muzeów” sięgnęła 798,7 tys. osób). Zanotowany spadek liczby zwiedzających w trakcie „Nocy Muzeów” był spowodowany obostrzeniami związanymi z pandemią, obawami zdrowotnymi oraz faktem, że część atrakcji dla zwiedzających została przeniesiona do sieci.

W zorganizowanych grupach wizytę odbyło 14,9% odwiedzających spośród wszystkich odwiedzających muzea w 2021 r., z kolei 40,4% wszystkich wizyt odbyło się w ramach wejść bezpłatnych (analogiczne dane dla 2020 roku wynosiły odpowiednio: 8,8% i 44%). W porównaniu do 2020 r. (kiedy frekwencja wyniosła 16,6 mln) muzea odnotowały ponad 50% wzrost ogólnej frekwencji, ale wartość z 2021 r. nadal stanowi zaledwie 63% tej z 2019 roku (40,2 mln). Ponad połowa zwiedzających muzea w 2021 r. wybrała muzea sztuki i historyczne. Największą liczbę odwiedzających przyciągnęły muzea z województwa mazowieckiego (40%). W następnej kolejności były to instytucje z województwa małopolskiego (21%) oraz pomorskiego (9%). Liczba zwiedzających

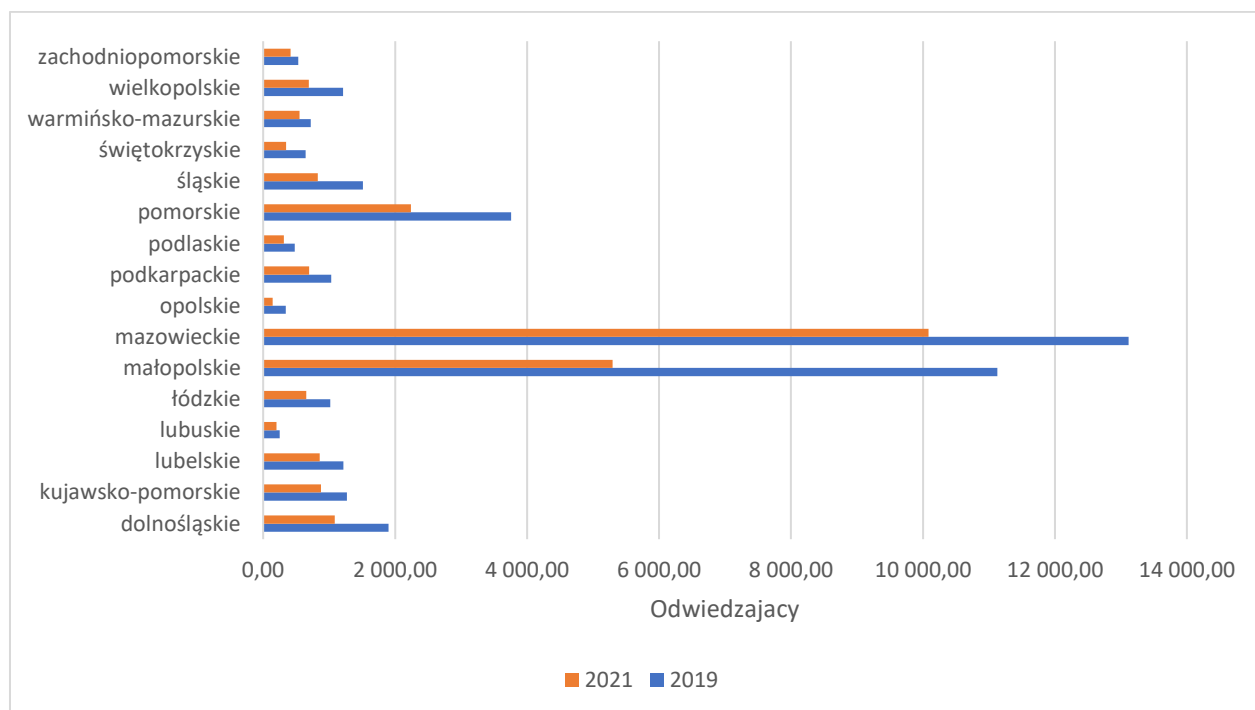

w pozostałych województwach (liczona osobno dla każdego z województw) nie przekraczała 5% ogólnej wartości dla Polski.

Tabela 3. Liczba muzeów i zwiedzających muzea w Polsce w latach 2019 - 2021.

Województwo	Muzea z oddziałami	Zwiedzający w tys.				Zmiana Ogółem 2019/2020 w %	Zmiana Ogółem 2019/2021 w %
		2019 r.		2021 r.			
		Ogółem	W tym młodzież szkolna	Ogółem	W tym młodzież szkolna		
dolnośląskie	69	1 899,9	381,2	1084,4	274,7	-62,7	-43,0
kujawsko-pomorskie	48	1 269,6	304,8	875,2	119,2	-58,8	-30,1
lubelskie	57	1 217,9	304,8	858,1	278,6	-53,9	-29,5
lubuskie	17	249,9	38,7	200,4	46,6	-57,1	-19,7
łódzkie	41	1 014,8	120,0	654,7	74,4	-64,4	-35,6
małopolskie	101	11 126,8	1 627,1	5 295,5	1278,4	-70,7	-52,5
mazowieckie	143	13 118,8	806,2	10 086,9	583,8	-47,1	-33,2
opolskie	18	342,5	60,5	142,8	45,1	-72,0	-58,5
podkarpackie	61	1 029,6	175,5	698,9	182,4	-54,8	-32,2
podlaskie	21	478,0	114,4	315,3	88,2	-60,7	-34,2
pomorskie	90	3 760,3	380,9	2 241,5	272,5	-56,2	-42,4
śląskie	83	1 514,4	189,3	829,7	155,8	-70,3	-45,3
świętokrzyskie	30	641,7	188,0	347,5	96,0	-68,2	-45,9
warmińsko-mazurskie	32	720,6	83,3	550,5	69,9	-48,8	-23,7
wielkopolskie	86	1 209,6	253,9	692,9	144,5	-65,5	-42,8
zachodniopomorskie	37	534,0	52,8	413,3	40,9	-45,1	-22,7
RAZEM	956	40 217,3	5 029,9	2 5251,6	3 760,6	-58,7	-37,3

źródło: Kultura w 2019 i 2021, GUS, obliczenia własne

Ryc. 5. Odwiedzający muzea wg województw w 2019 i 2021 r.
(źródło: GUS, Kultura i dziedzictwo narodowe, w 2019 - 2021, GUS)

Najwięcej muzeów zlokalizowanych jest w woj. małopolskim i mazowieckim, najmniej w opolskim i lubuskim. Pod względem liczby zwiedzających muzea zarówno w 2019 jak i w 2021 roku - obok takich liderów jak woj. małopolskie i mazowieckie, wyróżniają się województwa pomorskie, dolnośląskie i lubelskie. Najmniejsza liczba odwiedzających odnotowana jest w województwie opolskim i lubuskim (tab. 4, ryc. 5).

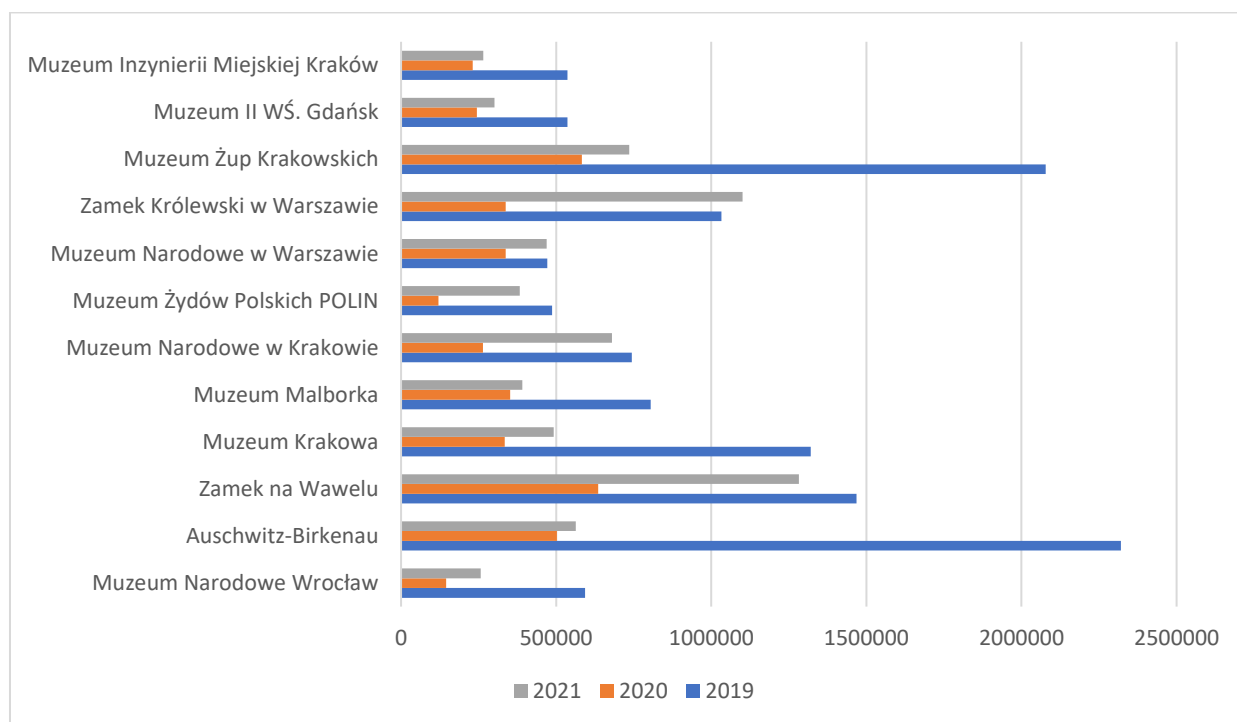
W tablicach zamieszczonych w aneksie zebrano dane dotyczące frekwencji odwiedzających muzea dla 842 obiektów (łącznie z oddziałami muzeów, często kojarzonymi jako osobne atrakcje turystyczne; np. Muzeum Fabryka Schindlera jest oddziałem Muzeum Krakowa).

Najwyższą frekwencję odwiedzających wykazują zlokalizowane w Warszawie Muzea – Pałace w Łazienkach (4,0 mln) i w Wilanowie (1,3 mln), które wymieniono w kategorii założenia pałacowo-ogrodowe. Należy dodać, że wliczanie osób odwiedzających tylko ogrody pałacowe w tych dwóch obiektach do ogólnej frekwencji fałszuje końcowy wynik. W roku 2018 np. w Muzeum Pałacu Króla Jana Sobieskiego w Wilanowie na park, przedpola i dziedziniec przypada $\frac{3}{4}$ odwiedzających, a wewnątrz Pałacu oglądało zaledwie 212 tys. osób. Liczba bezpłatnych biletów wykazana w Parku Łazienkowskim wskazuje na podobne proporcje.

Jeżeli wyłączymy warszawskie Pałace – Ogrody z kategorii muzeów to liderem frekwencji w 2019 w kategorii „muzea” są Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu wraz z Oddz. w Pieskowej Skale (1 281,9 tys. odwiedzających) oraz Zamek Królewski w Warszawie 1,168,8 turystów. Oba te zamki omawiane były już w kategorii zamki, ale są w istocie wielooddziałowymi muzeami. Trzeba dodać, że liczba odwiedzających PZS na Wawelu powstała z sumowania liczby odwiedzających wawelskie ekspozycje oddzielnie biletowane. Założyć można, że wielu turystów za jednym wejściem na wzgórze wawelskie odwiedza kilka oddziałów, ale takie sumowanie frekwencji jest powszechnie praktykowane w muzeach wielooddziałowych. Na trzecim miejscu znajduje się Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka z frekwencją 736 tys. odwiedzających, a na czwartym Muzeum Narodowe w Krakowie wraz z 10 oddziałami – 679,7 tys. Na piątym miejscu plasuje się Pomnik Pamięci Muzeum Auschwitz–Birkenau, które w 2021 r. odwiedziło tylko 563 tys. turystów. Trzeba dodać, że w porównaniu z rokiem 2019 jest to ogromny spadek (-77,2%) spowodowany brakiem turystów zagranicznych. Szóste miejsce zajmuje Muzeum Krakowa z swoimi oddziałami, które odwiedziło w 2021 r. 491,5 tys. turystów.

Na kolejnym siódmym miejscu znajduje się Muzeum Narodowe w Warszawie (420,6 tys.) a na ósmym Muzeum Zamkowe w Malborku (390,1 tys.). Pierwszą dziesiątkę najczęściej odwiedzanych muzeów w Polsce kończy Muzeum Historii Żydów Polskich (382,9 tys.). Wysoko w rankingu, znajduje się Muzeum II wojny Światowej w Gdańsku (300,8 tys. odwiedzających) oraz Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie wraz z Oddziałem Ogród Doświadczalny im. St. Lema (264,8 tys. odwiedzających). Drugą dziesiątkę otwierają Muzeum Narodowe we Wrocławiu z oddziałami (256,3 tys.) i Muzeum Powstania Warszawskiego (251,8 tys.).

Specyficzną formą obiektów muzealnych są skanseny – muzea na wolnym powietrzu. Aktualnie jest ich w Polsce ponad 50, dzielą się na skanseny kolejnictwa, archeologiczne oraz etnograficzne. W czasie badań uzyskano frekwencje z kilku obiektów skansenowskich, wśród nich największą liczbą odwiedzających wykazał rezerwat archeologiczny w Biskupinie, który odwiedziło w 2021 roku 171 tys. turystów. Wśród skansenów etnograficznych wyróżnia się Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku (136 tys.) wyprzedzając Park Etnograficzny w Olsztynku (77,5 tys.).

Ryc. 6. Top 12 najczęściej odwiedzanych muzeów w Polsce w 2019-2021 r.

Źródło: opracowanie własne np. danych GUS

Oprócz muzeów ważnymi atrakcjami są też instytucje paramuzealne. Są to jednostki organizacyjne zbliżone swoim charakterem do muzeum, ale nie podlegające ustawie o muzeach. Ich celem jest trwała ochrona dóbr kultury, nauki i techniki oraz

przyrody. GUS do instytucji paramuzealnych zalicza: ogrody zoologiczne, ogrody botaniczne, rezerваты przyrody i parki kulturowe oraz inne jednostki obejmujące, m.in. planetaria, centra techniki, a także niebędące muzeami ekspozycje stałe przedstawiające osiągnięcia, odkrycia i ciekawostki z dziedziny historii, archeologii, kultury, przyrody, techniki itp.

Wg danych GUS¹¹ w 2021 r. odnotowano działalność 346 instytucji paramuzealnych, zgromadziły one 4,65 mln sztuk eksponatów (bez okazów przyrody prezentowanych w ogrodach botanicznych). Paramuzea odwiedziło w 2021 r. 13,4 mln osób (w tym ponad 2 mln młodzieży szkolnej w zorganizowanych grupach). W 2021 r. frekwencja w obiektach paramuzealnych była wyższa niż przed pandemią o około 0,5 mln odwiedzających (5%). Pod względem liczebności odwiedzających wyróżniają się województwo dolnośląskie, wyprzedzające w tym zakresie województwa mazowieckie i pomorskie. Najmniejszą liczbę odwiedzających wykazano w województwie lubuskim i podlaskim. Dane te zebrane przez GUS są jednak niepełne, albowiem większość gestorów obiektów paramuzealnych, nie udostępnia danych o liczbie odwiedzających.

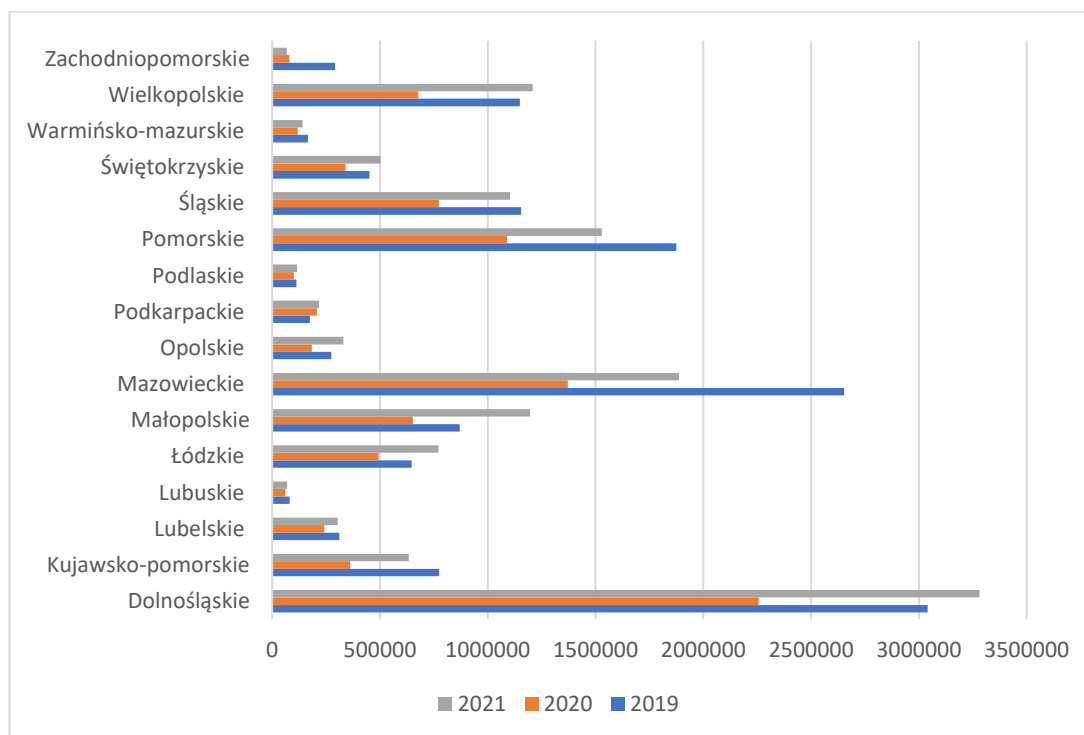
W porównaniu z rokiem 2019, w 2020 r. spadła frekwencję w ogrodach zoologicznych, np. ogród we Wrocławiu, który w 2019 r. odwiedziło prawie 1,65 mln odwiedzających odnotował w 2020 r. spadek frekwencji o 43%. Spadek frekwencji odnotowały także najczęściej odwiedzane w 2019 r. ogrody zoologiczne w Warszawie (41%), Krakowie (30%), Poznaniu (37%) i Gdańsku (24%), a także Śląski Ogród Zoologiczny (20%) i Akwarium w Gdyni (44%). Wśród ogrodów botanicznych Ogród Japoński w Parku Szczytnickim we Wrocławiu odnotował duży spadek bo aż o 48%, spadła także frekwencja w Ogrodzie Botanicznym w Łodzi o 38%, oraz w palmiarniach w Gliwicach (47%) i Poznaniu (54%).

Największym zainteresowaniem w 2021 r. cieszyły się ogrody zoologiczne, dostępne do zwiedzania w okresie luzowania obostrzeń pandemicznych. Wyróżnia się wśród nich ogród zoologiczny we Wrocławiu z frekwencją 1,562 tys. osób, obydwa ogrody w Poznaniu – Stare i Nowe ZOO (razem 668 tys.), ogród w Gdańsku (582 tys.) oraz ogrody ZOO w Warszawie, Krakowie i Chorzowie (około 0,5 mln). Wśród ogrodów botanicznych wyróżnia się Ogród Botaniczny PAN w Warszawie, który odwiedziło 260 tys. osób, Ogród Botaniczny UAM w Poznaniu (250 tys.), Ogród w Łodzi – (189 tys.),

---

¹¹ Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r. Kraków -Warszawa 2022

Palmiarnia w Poznaniu (144 tys.) oraz ogród we Wrocławiu (139 tys.) i Arboretum w Wojsławicach (132 tys.). Muzeum Dendrologiczne w Kórniku miało w 2021 r. wyższą o 10% frekwencję w stosunku do 2019 r.

Ryc. 7. Odwiedzający obiekty paramuzealne wg województw w latach 2019-2021r. (źródło: dane GUS, *Kultura w 2019*, *Kultura 2020*)

4.3. Atrakcje tworzone specjalnie dla turystów

Do tej grupy atrakcji zaliczono obiekty tworzone specjalnie dla turystów, takie jak parki rozrywki (składają się na nie parki tematyczne, parki dinozaurów, wesołe miasteczka, miasteczka westernowe, parki linowe oraz parki wodne), kolejki linowe, parki safari i itp.

Parki rozrywki i parki tematyczne to najszybciej rozwijające się atrakcje turystyczne, na których oparty jest ogromny segment światowego rynku turystycznego. Produkt turystyczny, jakim są parki rozrywki, skierowany jest zarówno do dzieci i młodzieży, jak i osób dorosłych. W 2021 r. odnotowano działalność ponad 1500 większych parków rozrywki i parków tematycznych, które przyciągnęły 1,8 mld odwiedzających, a obroty handlowe przekraczały wartość 20 mld euro. Najbardziej popularnym parkiem od wielu lat jest Magiczne Królestwo Disneya (*Disney's Magic Kingdom*) w Orlando z liczbą 20,4 mln odwiedzających. Wyprzedza on najstarszy, kalifornijski Disneyland w Anaheim z frekwencją 18,7 mln odwiedzających oraz Tokio

Disneyland (17,9 mln odwiedzających). Wśród 10 najbardziej frekwentowanych parków rozrywki na świecie 8 pierwszych to parki Disneya. Najwięcej parków rozrywki znajduje się w Ameryce Północnej (USA i Kanada), a największa ich koncentracja jest na Florydzie w Orlando (6 parków w 1 dziesiątce). Pod względem frekwencji odwiedzających obserwujemy, że drugim kontynentem po Ameryce Pn. stała się Azja, za sprawą inwestycji w tym sektorze poczynionych w Japonii i Chinach.

Tabela 4. Top 10 najczęściej odwiedzanych parków rozrywki/tematycznych na świecie w latach 2019 – 2021.

LP	Nazwa Parku	% zmian 2020-2021	2021	2020	2019
1	MAGIC KINGDOM AT WALT DISNEY WORLD, Lake Buena Fl, USA	82	12,691000	6,941,000	20,936 000
2	DISNEYLAND, Anaheim, CA, U.S.	133	8,573 000	3,674,000	18,666,000
3	TOKYO DISNEYLAND, Tokyo, Japan	51	6,300 000	4,160,000	17,910,000
4	TOKYO DISNEY SEA, Tokyo, Japan	71	5,800 000	3,400,000	14,650,000
5	UNIVERSAL STUDIOS JAPAN, Osaka, Japan	12	5,500 000	4,901,000	14,500,000
6	DISNEY'S ANIMAL KINGDOM at Walt Disney World, Lake Buena Vista, FL, U.S.	73	7,194 000	4,166,000	13,888,000
7	EPCOT at Walt Disney World, Lake Buena Vista, FL, U.S.	92	7,752 000	4,044,000	12,444,000
8	DISNEY'S HOLLYWOOD STUDIOS at Walt Disney World, Lake Buena Vista, FL, U.S.	134	8,589 000	3,675,000	11,483,000
9	UNIVERSAL STUDIOS at Universal Orlando, FL, U.S.	119	8,987 000	5,500,000	9,998,000
10	Shanghai Disneyland, Chiny	54	8,480 000	11,200,000	11,800,000

Źródło: *The Global Attractions Attendance Report, 2011 Theme Index and Museum Index. Themed Entertainment Association (TEA). www.TEAconnect.org.*

Parki rozrywki, parki tematyczne i aquaparki na całym świecie walczyły w 2020 roku o przetrwanie. Z powodu pandemii COVID-19 obiekty te były zamknięte w tzw. sezonach operacyjnych przez dłuższy czas. W regionie EMEA (Europa, Middle East i Afryka) całkowita frekwencja spadła w 2020 r. o 66% dla 20 najlepszych parków rozrywki i 61% dla 10 najlepszych parków wodnych. Frekwencja w parkach Hiszpanii spadła nawet o 80%, podczas gdy Efteling Park w Holandii odnotował spadek tylko o 45%. Podobnie jak w innych częściach świata, wpływ na frekwencję miało szereg czynników poza ograniczeniem turystyki międzynarodowej, takich jak kiedy i jak rozprzestrzenił się COVID w określonym kraju w stosunku do sezonu operacyjnego i liczby dni, przez które park był zamknięty. Pandemia była najbardziej uciążliwa dla turystyki we Włoszech, w Wielkiej Brytanii i Hiszpanii na początkowym etapie (czyli w zimie i na wiosnę 2020 r.), natomiast Niemcy i Holandia odnotowały największe

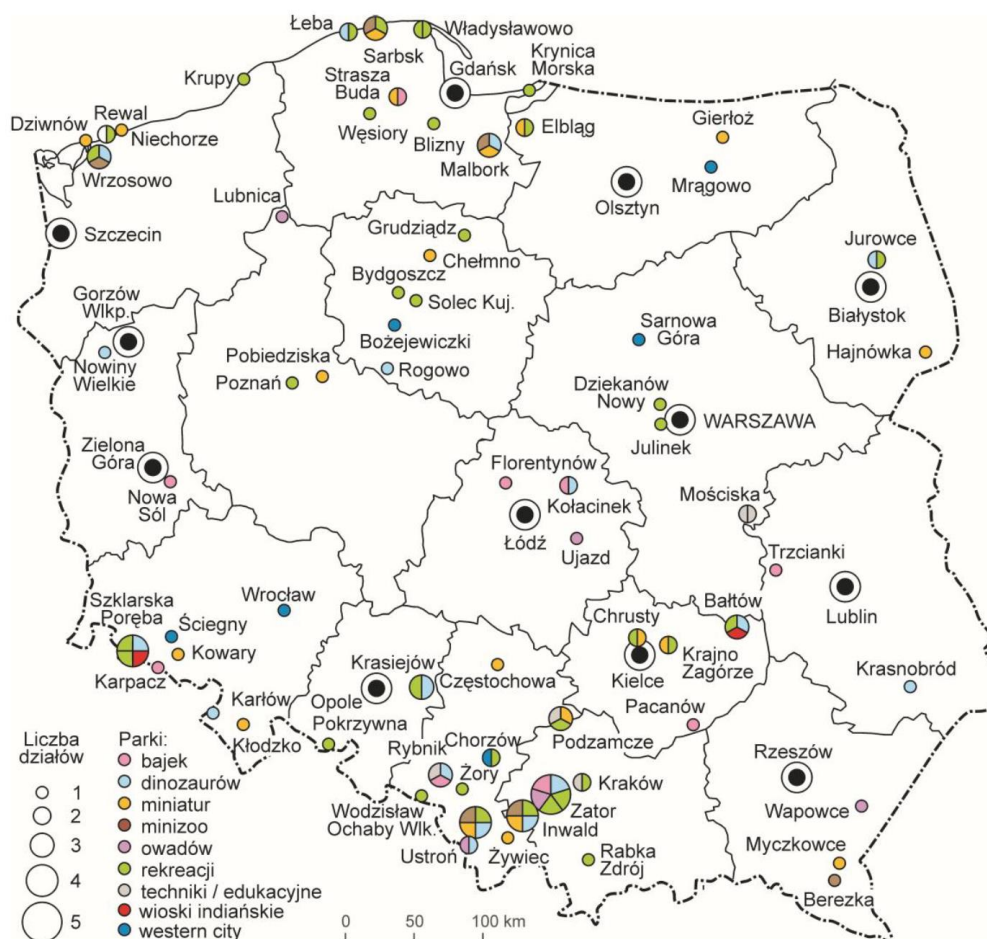
nasilenie pandemii później co umożliwiło funkcjonowanie parków w szczycie sezonu letniego.

W 2021 roku wszystkie wielkie parki rozrywki z TOP 10 odnotowały znaczny wzrost frekwencji w relacji do roku 2020. I tak najwyższy wzrost miał miejsce w parkach rozrywki na Florydzie w Disney's Hollywood Studios (134%) i Universal Island of Adventure (127%) oraz Uniwersal Studio (119%).

W Polsce portal Parkmania (<https://www.parkmania.pl/parki-rozrywki-w-polsce.html>) [data dostępu: 30.11.2021 r.] – wylicza 94 parki rozrywki, 227 parków linowych, 110 parków wodnych. Wśród rekomendowanych znalazły się 3 parki nazwane lunaparkami: Śląskie Wesołe Miasteczko zlokalizowane na terenie Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie, Rodzinny Park Rozrywki „Rabkoland” w Rabce i Łódzki Lunapark na Zdrowiu. Na portalu tym znalazły się również ogrody zoologiczne i parki safari (np. w Świerkocinie), kilkanaście parków wodnych oraz klasyczne parki rozrywki, w tym Park Jurajski w Bałtowie, Park Miniatur Zabytków Dolnego Śląska. Ostatnia dekada przyniosła fenomenalny rozwój parków z dinozaurami w temacie. Jest ich w Polsce 18. Oprócz wspomnianego już Bałtowa powstały: „Dinolandia” w Inwałdzie, „Dinozatorland” i „Energylandia” w Zatorze „Jura Park” Solec, „Mega Park” w Grudziądzu, „Park Dinozaurów” w Karłowie, Ustroniu, „Park Jurajski Krasnobrodzkie”, „Woliński Park Dinozaurów”, „Dinopark” w Kołacinie i Szklarskiej Porębie, „Jura Park” w Krasiejowie, Łebie i Wasilkowie, „Park Dinozaurów” Nowiny Wielkie i „Zaurolandia” w Rogowie. W 2020 r. otwarty został Park Suntago w Mszczonowie oraz Park rozrywki Mandoria w Rzgowie koło Łodzi.

Podobna tendencja dotyczy parków miniatur, które znajdziemy w Polsce. Należą do nich: Skansen Miniatur w Pobiedziskach, Jurajski Gród w Janowie, Miniaturowe Świątynie w Częstochowie i Myczkowcach, Park Miniatur „Świat Marzeń” w Inwałdzie, Park Miniatur Zabytków Dolnego Śląska w Kowarach, Park Miniatur Zamków Krzyżackich w Chełmnie, Kaszubski Park Miniatur, Park Miniatur Zamków Jurajskich w Ogrodzieńcu, Park Miniatur Warmii i Mazur w Gierłozu, Park Miniatur Zabytków Podlasia w Hajnówce i Park Miniatur Zielony Dwór w Chocielewku. Należy dodać jeszcze 4 miasteczka westernowe (choć kulturowo zupełnie obce dla naszego kraju cieszą się ogromnym powodzeniem) – w Karpaczu, Mrągowie i Sońsku oraz w Żorach, a także bajkowe parki św. Mikołaja, liczne esplanady i parki ekstremalne (linowe).

Obiekty te tworzone są przez prywatnych inwestorów, niechętnych do udzielenia informacji o frekwencji. Najczęściej zasłaniają się tajemnicą handlową, albo w ogóle nie odpowiadają na zapytania.

Ryc. 8. Parki Tematyczne w Polsce w 2019 r.
(źródło Stasiak 2019, Polskie Parki Rozrywki 2020)

Największym parkiem rozrywki, wykazującym również największą frekwencję, jest Energylandia w Zatorze. Wraz z parkiem dinozaurów, parkiem Miniatur w Inwałdzie oraz innymi tematycznymi parkami zarządzanymi przez prywatnego gestora wykazały frekwencję 1,6 mln odwiedzających w 2019 r. W 2020 r. ze względu na czasowe zamknięcie obiektu z powodu pandemii frekwencja w tym parku spadła do 800 tys. odwiedzających. W 2021 r. osiągnięto frekwencję nawet wyższą niż w roku 2019, czyli 1,85 mln osób. Ambicją właścicieli tego parku jest rozbudowa tego obiektu do rozmiarów polskiego Disneylandu. Planuje również budowę Energylandii 2 na Dolnym Śląsku.

Największą frekwencję wśród parków z dinozaurami wyróżnia się Jura Park w Bałtowie, będący złożonym kompleksem turystycznym z frekwencją 452 tys.

odwiedzających w 2019 r. Rok 2020 przyniósł spadek liczby odwiedzających o 70%, ale już w roku 2021 osiągnięto frekwencję 505 tys. odwiedzających, to więcej niż przed pandemią. Podobną tendencję wykazano w zlokalizowanym w regionie świętokrzyskim Parku Rozrywki i Miniatur „Sabat Krajno”. W 2019 r. zanotowano tu 300 tys. odwiedzających, a w 2020 r. w czasie pandemii ich liczba spadła do 160 tys., natomiast już w 2021 roku Park ten uzyskał podobny wynik jak przed pandemią. Zlokalizowany w Kielcach Park Kadzielnia z Amfiteatrem, Podziemną Trasą Turystyczną i Tyrolką cieszył się dużym powodzeniem, bo w 2019 r. zarejestrowano tu 318 tys. odwiedzających, w 2020 frekwencja spadła o 50%, ale w 2021 r. Park ten odwiedziło już 301 tys. osób, czyli niewiele mniej niż przed pandemią.

W rozdziale 6.6. opisano Park Nauki i Rozrywki w Krasiejowie, który również w 2020 r. odnotował spadek liczby odwiedzających na poziomie 30% , a w 2021 r. wykazano 140 tys. odwiedzających, tj. niewiele mniej niż w 2019 r. Rośnie popularność parku rozrywki „Świętokrzyska Polana”, który rozwija dynamicznie swoją działalność. W 2019 r. skorzystało z niego 71 tys. osób, w czasie pandemii odnotowano niewielki spadek liczby odwiedzających, ale już w 2021 r. wykazano 174 tys. osób, czyli wzrost o 250%. Wyższą frekwencję niż w 2019 r. wykazał też Leśny Park Kultury i Wypoczynku „Myślęcinek” w Bydgoszczy (wzrost z 116 tys. do 121 tys. w 2021 r.). Na uwagę zasługuje znaczny wzrost frekwencji w Ogrodach doświadczalnych im. Stanisława Lema w Krakowie (z 114 tys. w 2019 r. do 251 tys. w 2021).

Podobne wahania frekwencji notowano w odniesieniu do kąpielisk termalnych, wśród których do najczęściej odwiedzanych należą Termy Maltańskie w Poznaniu, Termy Bania w Białce Tatrzańskiej oraz Termy w Chochołowie. Po spadku frekwencji w okresie największego nasilenia ograniczeń pandemicznych w roku 2020, obiekty te wracają do poziomu frekwencji z roku 2019. Baseny mineralne w Solcu Zdroju odwiedziło w 2021 r. 204 tys. osób, tj. więcej niż w 2019, a Tężnie w Busku Zdroju ponad 269 tys. osób.

Wśród parków wodnych wyróżniają się te zlokalizowane w dużych miastach, rekordy popularności bije Wrocławski Park Wodny, który w 2021 r. odwiedziło 2 mln osób (w 2019 r. 1,75 mln). Podobnie Park Wodny w Krakowie w 2021 r. z frekwencją 500 tys. odwiedzających wykazał większą frekwencję niż w roku 2019.

Ogromną popularnością cieszyło się Centrum Nauki Kopernik w Warszawie, które w 2019 r. odwiedziło 1,1 mln osób, ale spadek spowodowany pandemią jest trwały w tym obiekcie, albowiem w 2021 r. zarejestrowano tylko 597 tys. odwiedzających, czyli

o połowę mniej niż przed pandemia. Natomiast Centrum Nauki i Techniki EC! w Łodzi z frekwencją 115 tys., odnotowało wzrost w porównaniu z rokiem 2019 r. Centrum Nauki o Wodzie Hydropolis we Wrocławiu odwiedziło w 2021 r. 400 tys. osób (opisane w rozdziale 6.12). W kategorii parki i ogrody tematyczny „Magiczne Ogrody” w Janowcu podają frekwencję na poziomie 200 tys. odwiedzających, a Ogrody Sensoryczne w Muszynie 135 tys.

Kolejka Leśna w Bieszczadach odnotowała w 2020 r. spadek turystów o 10%, ale Bieszczadzkie Drezyny Rowerowe wykazały w tym czasie wzrost o 18% i cieszyły się dużą popularnością w 2021 r. (75 tys. pasażerów). „Ciuchcia Poniemie Ekspres” zawiesiła w 2020 r. funkcjonowanie. Popularny spływ tratwami na Dunajcu w 2020 r. odbyło 206 tys. turystów, co oznacza spadek o 36% w stosunku do roku 2019. W 2021 r. w spływie tratwami na Dunajcu wzięło udział rekordowa liczba 340 tys. turystów, tj. więcej niż w roku 2019.

4.4. Eventy (imprezy, wydarzenia)

Ostatnia grupa atrakcji to wydarzenia i imprezy, takie jak festiwale, festyny, obrzędy folklorystyczne, jarmarki, igrzyska i wydarzenia sportowe oraz inscenizacje bitew.

W odniesieniu do wielu imprez nie ma dokładnych danych o frekwencji, często składają się one z wielu niebiletowanych plenerowych wydarzeń kulturalnych. Szacunki podawane przez organizatorów i dziennikarzy różnią się i bywają przesadzone. Wysoką frekwencję podają organizatorzy w odniesieniu do Gdańskiego Jarmarku Dominikańskiego. Jest on jedną z największych w Europie, największą, najstarszą i najpopularniejszą w Polsce imprezą plenerową, handlową i kulturalno-rozrywkową. W ciągu trzech tygodni na przełomie lipca i sierpnia, bierze w niej udział ponad 6 milionów odwiedzających z kraju i zagranicy. W 2020 r. Jarmark miał skromniejsze rozmiary ze względu na pandemię, ale organizatorzy wykazują spadek frekwencji tylko o 25%. Wydarzenie takie jak Przystanek Woodstock w Kostrzynie (PolandRock2019) nad Odrą, oszacowane w 2019 r. na 350 tys. w 2020 r. zostało odwołane, natomiast zorganizowany w nowej lokalizacji, na nieczynnym lotnisku Makowica-Płoty w zachodniopomorskim, ze względu na ograniczenia pandemiczne zgromadził w 2021 r. tylko 20 tys. uczestników (szczegółowy opis zmian frekwencji na tym festiwalu w rozdziale 6.3).

Bardzo popularne stały się w ostatnim czasie iluminacje przestrzeni miejskich. Organizowany w Toruniu Bella Skyway Festival – spektakularna projekcja na kilku połączonych kurtynach wodnych, który w 2019 r. przyciągnął 400 tys. widzów, w 2020 r. odbył się w formule drive through (patrz rozdział 4.6), oraz obserwacji pokazów online.

W cyklu imprez nazwanych „Krakowskie Noce” (Noc Muzeów, Noc Teatru, Noc Jazzu, Noc Cracovia Sacra, Noc Poezji) w 2019 r. wzięło udział około 183 tys. osób. Ze względu na pandemię w 2020 r. większość wydarzeń nie odbyła się, co spowodowało spadek frekwencji o prawie 80%. W 2021 r. w wydarzeniach tych wzięło udział 82 tys. osób.

Większość imprez plenerowych zwłaszcza zaplanowanych na II kwartał 2020 r. została odwołana, przeniesiona na 2021 r. lub zrealizowana w formie wirtualnej np. „Święto Wianków” pod Wawelem. Inscenizacja Bitwy Pod Grunwaldem została odwołana zarówno w 2020 jak i 2021 roku.

Przeniesiony na 2021 r. 31. Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie cieszył się dużym powodzeniem. Osób biorących udział na żywo w trwających przez tydzień imprezach festiwalowych odnotowano 15 951, a uczestników zalogowanych online ponad 28 tys. (razem 44 215), czyli o 25% więcej niż w 30. Festiwalu zorganizowanym przed pandemią.

5. FREKWENCJA W CERTYFIKOWANYCH PRODUKTACH TURYSTYCZNYCH

5.1. Idea certyfikacji, rodzaje certyfikatów,

Polska Organizacja Turystyczna od 2003 roku prowadzi konkurs na najlepszy produkt turystyczny. Produkty te powstają na bazie uznanych atrakcji turystycznych, które w połączeniu z usługami tworzą produkt turystyczny. Celem konkursu jest podnoszenie jakości i konkurencyjności oferty turystycznej poprzez kreowanie produktów, które nie tylko wyróżniają się atrakcyjnością turystyczną, ale także są nowatorskie, przyjazne turystom i dające wiele możliwości spędzenia w ciekawy sposób wolnego czasu. Przy ocenie kandydatur brane są pod uwagę między innymi dostępność dla turysty czy wykorzystanie nowoczesnych technologii i innowacji w rozwoju produktów. Certyfikaty Polskiej Organizacji Turystycznej stanowią rekomendację i gwarancję usług na najwyższym poziomie.

Od 2008 r. przyznawany jest również Złoty Certyfikat – specjalna nagroda stworzona dla już certyfikowanych produktów turystycznych, które rozwijają się w unikalny i wyjątkowy sposób. Dotychczas jego laureatami były: Centrum Edukacji Ekologicznej Hydropolis, Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach, Muzeum Powstania Warszawskiego, Żywe Muzeum Piernika, Industriada, Kopalnia Złota i Średniowiecznego Parku Techniki w Złotym Stoku, Park Nauki i Rozrywki Krasiejów, Szlak Architektury Drewnianej, Szlak Orlich Gniazd, Festiwal „Przystanek Woodstock”, Łódzka Manufaktura, Kanał Augustowski–Szlak Papieski, Szlak Zabytków Techniki.

W roku 2018 do konkursu został wprowadzony nowy rodzaj wyróżnienia – certyfikat specjalny. Może on zostać przyznany przez Kapitułę produktowi, który posiada niezwykle potencjał, jest mało znany i istnieje na rynku nie dłużej niż dwa lata. Twórcy takiego produktu turystycznego powinni wykazać się oryginalnością i kreatywnością.

Obecnie Certyfikaty POT przyznawane są w czterech rodzajach: Certyfikat POT, Złoty Certyfikat POT, Certyfikat Internautów, Certyfikat Specjalny.

5.2. Opis certyfikowanych przez POT produktów turystycznych

Zamieszczony poniżej skrócony opis certyfikowanych produktów oparty został na informacjach zamieszczonych na stronie Polskiej Organizacji Turystycznej lub stronach

atrakcji¹². Opis sporządzony jest w układzie chronologicznym przyznawanych certyfikatów od 2015 do 2021 roku.

1. **ZOO Wrocław Sp. Z o.o.** Wrocławskie zoo to najstarszy ogród zoologiczny w Polsce. W kolekcji posiada około 12 000 zwierz. Jest członkiem prestiżowych organizacji, włącza się w kampanie i programy na rzecz ochrony zagrożonych gatunków. W ciągu ostatnich 7 lat zrealizowano w zoo inwestycje o wartości około 300 mln zł, a Afrykarium jest jedną z nich. Jest to pierwsze w Polsce oceanarium; jedyne na świecie prezentujące faunę jednego kontynentu. W 19 zbiornikach mieszka około 5.000 zwierząt reprezentujących ponad 200 gatunków. Ogród to ekspozycja zwierząt, ochrona gatunków oraz edukacja.
2. **Muzeum Archeologiczne w Biskupinie.** Najśłynniejsze w Polsce wykopaliska i najbardziej znany w Europie Środkowej rezerwat archeologiczny. Funkcjonuje jako muzeum, ze współczesnymi pełnowymiarowymi rekonstrukcjami 3 osad in situ – pierwszych rolników, tzw. długie domy sprzed 6000 lat, łużyckiej z epoki brązu sprzed 2700 lat i wioski wczesnośredniowiecznej (X/XI w.). Na terenie muzeum znajduje się m.in. pawilon muzealny, uprawne pole doświadczeń i prowadzona jest hodowla archaicznych gatunków zwierząt. W ramach wielostronnej działalności kontynuowane są badania naukowe i nowoczesne działania edukacyjne. Jednym z nich jest organizacja corocznych festynów. Od 1950 r. funkcjonuje rezerwat archeologiczny, w 1994 r. wpisano na listę Pomników Historii, 2007 r. nagrodzony medalem EUROPA NOSTRA - odpowiednik Nobla w dziedzinie kultury i muzealnictwa.
3. **Magiczne Ogrody Rodzinny Park Tematyczny Janowiec.** Pierwszy w Polsce rodzinny park tematyczny, zbudowany w oparciu o oryginalną historię i unikalnych bohaterów. Park podzielony jest na kilkanaście krain, z których każda oferuje innego rodzaju atrakcje. Do wszystkich można dotrzeć wędrując szerokimi alejami, wśród szumiących strumieni, zieleni, barwnych i pachnących kwiatów. Podczas wędrowki można spotkać animatorów lub mówiące ruchome figury. W parku znajdują się place zabaw i urządzenia (w tym staw z tratwami) prowokujące do różnorodnych aktywności. Atrakcje parku są adresowane do osób z różnych grup wiekowych, z nastawieniem na wspólne spędzanie czasu i zabawę. Obiekt dysponuje bezpłatnym parkingiem, restauracjami, kawiarnią.
4. **Ekspozycja PGE Giganty Mocy Miejskie Centrum Kultury w Bełchatowie.** PGE Giganty Mocy to pierwsza w kraju interaktywna ekspozycja o węglu i energii elektrycznej. Przedstawia proces wytwarzania energii z wykorzystaniem węgla brunatnego, wydobywanego i przetwarzanego przez bełchatowskie „giganty mocy”: kopalnię węgla brunatnego i elektrownię Bełchatów - największe tego typu przedsiębiorstwa w kraju. Ekspozycja jest również placówką edukacji nieformalnej dla szkół podstawowych (klas I-III, IV-VIII) i ponadgimnazjalnych oraz rodzin z dziećmi, oferuje pakiety edukacyjne, uzupełniające wiedzę dotyczącą nauk przyrodniczych, pozyskaną podczas zwiedzania. Wystawa posiada zaplecze sprzętowe oraz lokalowe wraz z salami warsztatowymi, sceną plenerową oraz salą teatralno-widowiskową dla 500 osób.

---

¹² <https://certyfikaty.polska.travel/> [dostęp 30.11.2022]

5. **„Festiwal Kinetycznej Sztuki Światła” – Light. Move. Festival. Łódź.** Festiwal Kinetycznej Sztuki Światła Light. Move. Festival. odbywa się od 2011 roku w Śródmieściu Łodzi. Bogaty program artystyczno-kulturalny wydarzenia, obejmuje działania oparte na sztukach wizualnych, prezentowanych w otwartych przestrzeniach miejskich. Światło, dźwięk, ruch, kolor oraz symbolika, zawarte m.in. w mappingach 2D/3D, wielkoformatowych projekcjach, artystyczno-architektonicznych iluminacjach, instalacjach świetlnych, działaniach interaktywnych czy koncertach zaaranżowanych w nietypowych sceneriach wydobywają z unikatowej architektury Łodzi piękno, kreując pozytywny, nocny wizerunek miasta. Od pierwszej edycji liczba jego uczestników z każdą kolejną rośnie dwukrotnie. W 2014 r. LMF odwiedziło ok. 350 tys. gości, co stanowi ok. 700% wzrost popularności.
6. **Polin. Muzeum Historii Żydów Polskich.** Muzeum jest jednym z najnowocześniejszych muzeów w Polsce. Jest pierwszą w Polsce publiczno-prywatną instytucją tworzoną wspólnie przez rząd, samorząd lokalny i organizację pozarządową. Wystawa Stała, której otwarcie odbyło się 28.10.2014 r., przedstawia 1000 lat historii Żydów na ziemiach polskich, od wczesnego średniowiecza po upadek komunizmu i odrodzenie życia żydowskiego po 1989 r. Wokół niej tworzymy najważniejsze programy edukacyjne i kulturalne. Frekwencja od listopada 2014 r. wyniosła ponad 360 tys. Wyróżnikiem jest też budynek, który zdobył kilka nagród i wyróżnień w konkursach architektonicznych, Paszport Polityki, dwa wyróżnienia w konkursie Sybilla na wydarzenie muzealne roku i laur Superbrands. Otwarcie Wystawy Stałej komentowały najważniejsze media na świecie (ponad 700 artykułów).
7. **Muzeum Sztuki Współczesnej MOCaK w Krakowie.** Program działającego od 1 lutego 2010 roku Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie MOCaK obejmuje prezentację międzynarodowej sztuki najnowszej, edukację oraz projekty badawcze i wydawnicze. Dwa najważniejsze cele, które stawia przed sobą Muzeum, to przedstawianie sztuki ostatnich 20 lat w kontekście powojennej awangardy i konceptualizmu oraz wyjaśnianie sensu tworzenia sztuki poprzez wskazywanie jej poznawczo-etycznych wartości i powiązań z codziennością. Projekty MOCaK-u opracowywane są z myślą o zróżnicowanych grupach odbiorców. Ważnym zadaniem instytucji jest próba zmniejszenia uprzedzeń wobec sztuki najnowszej.
8. **Bieszczadzkie Drezyny Rowerowe.** Bieszczadzkie Drezyny Rowerowe łączą turystykę i zamiłowanie do tradycji kolejarskiej. Jest to największa w Polsce turystyczna wypożyczalnia drezyn rowerowych na odcinku 47 km (od Zagórza do Krościenka) najpiękniejszej trasy kolejowej w Polsce - linii 108 - powstałej w 1872 r. z bazą w Uhercach Mineralnych. Uroki trasy mogą podziwiać całe rodziny przemierzając ten odcinek drezynami rowerowymi, napędzanymi własnymi nogami. Siedzibą wypożyczalni jest stylizowana stacja kolejowa z galerią w Uhercach Mineralnych, położona na rozwidleniu wielkiej obwodnicy bieszczadzkiej biegnącej w stronę Ustrzyk Dolnych i drogi prowadzącej w kierunku Jeziora Solińskiego. Ze stacji w Uhercach Min. turyści wyruszają na przejażdżki (wg rozkładu jazdy) w dwóch kierunkach: Ustrzyk Dolnych bądź Zagórza.
9. **Strefa Kultury w Katowicach - zrewitalizowane tereny byłej Kopalni Węgla Kamiennego "Katowice".** Strefa Kultury jest marką, łączącą różnorodne obiekty

(kulturalne, biznesowe) w unikatowy produkt turystyczny o znaczeniu europejskim. Promocja jest dwutorowa, z jednej strony poszczególnych obiektów, z drugiej Katowic i Śląskiej Organizacji Turystycznej i samorządu woj. śląskiego. Docelowo ma służyć organizacja konferencji i kongresów o zasięgu międzynarodowym. Planuje się również wprowadzenie wspólnego biletu.

10. **Wielka Pętla Wielkopolski.** Wielka Pętla Wielkopolski to szlak wodny: Warta, Noteć i Kanał Ślesiński. Liczy 690 km, wiedzie przez Wielkopolskę i województwa lubuskie i kujawsko-pomorskie, łącząc się z rozległą siecią dróg wodnych Europy. Dostępny dla kajakarzy i łodzi motorowodnych. Noteć i Kanał Ślesiński ma 28 śluz. Wzdłuż akwenów znajdują się 2 parki narodowe, 8 krajobrazowych, obszary Natura 2000. Nowoczesna infrastruktura - 35 marin i przystani w większości z zapleczem, 30 slipów kajakowych. Zabytki architektury i szlaki turystyczne wzdłuż rzek Pętli, w tym Wielkopolski System Szlaków Rowerowych. Laureat Certyfikatu POT, Międzynarodowa Droga R1. Grupy docelowe: wodniacy z kraju i zagranicy. Ruch na śluzach 9300 jednocześnie, ok. 500 kajaków do wypożyczenia. Wzrost ruchu turystycznego po przyznaniu certyfikatu o 20%.
11. **Wake Park Szczecinek.** Wake Park Szczecinek umieszczony na jez. Trzeciecko, na terenie jednego z najdłuższych w Europie Wyciągu do Nart Wodnych i Wakebordu w Szczecinku. Znajduje się w sercu miasta w sąsiedztwie zabytkowego Parku Miejskiego, plaży oraz kompleksu pomostów i basenu sportowego. Jako jedyny w Polsce posiada certyfikowane elementy wakeparku. Grupą docelową obiektu są turyści poszukujący aktywnych form spędzenia wolnego czasu, miłośnicy sportów wodnych, zawodowi wakeboardziści oraz narciarze wodni w każdym wieku. Na terenie obiektu odbywają się zawody takie jak Mistrzostwa Polski w Wakeboardzie czy mistrzostwa Europy i Afryki w Narciarstwie Wodnym. Wake Park Szczecinek jako produkt turystyczny kierowany jest do klientów indywidualnych i grup, które korzystając z obiektu mają bardzo duży wpływ na zwiększenie ruchu turystycznego w mieście.
12. **Green Velo Wschodni Szlak Rowerowy.** Najdłuższy w Polsce, spójnie oznakowany, prawie 2000 km szlak rowerowy wiodący przez 5 województw Polski Wsch. Trasę stanowią nowe i przebudowane drogi rowerowe, ciągi pieszo-rowerowe, odremontowane drogi gruntowe. Szlak został wytyczony przez unikatowe przyrodniczo i historycznie obszary. Na trasie profesjonalna infrastruktura – Miejsca Obsługi Rowerzystów oraz certyfikowane Miejsca Przyjazne Rowerzystom tj. obiekty usługowe, noclegowe, gastronomiczne. Grupa docelowa: rowerzyści z Polski Wschodniej, turyści krajowi (młodzi, średni wiek) i zagraniczni (rodziny, starsze osoby, grupy zorganizowane). Wg modelu ECF zdefiniowano wzrost ruchu turystycznego o 332 102 wyjazdy jednodniowe w skali roku dla pierwszego roku po realizacji projektu (2016), oraz analogicznie o 86 810 wyjazdów wielodniowych.
13. **Muzeum Polskiej Piosenki w Opolu.** Muzeum Polskiej Piosenki to jedyna instytucja kultury na terenie Polski, której zadaniem jest przybliżanie kultury naszego kraju poprzez opowiadanie historii polskiej piosenki, jak również upowszechnianie jej dzieł wśród gości zwiedzających muzeum, tak miejscowych, jak i zagranicznych; z różnych grup wiekowych i społecznych. Siedziba MPP mieści się w Amfiteatrze Tysiąclecia w Opolu, który jest symbolem Stolicy Polskiej Piosenki nieodłącznie kojarzonym z Krajowym Festiwałem

Piosenki Polskiej. Wystawa stała Muzeum ma charakter multimedialny i interaktywny. W sposób chronologiczny przedstawia zarys historii polskiej piosenki od lat 20. XX w., aż po współczesność, uwzględniając przy tym tło historyczne oraz kulturowe epoki i tak rozumiana stanowi dziedzictwo kulturowe kraju.

14. **Gdański Teatr Szekspirowski - jedyny taki teatr na świecie.** Gdański Teatr Szekspirowski to nowoczesne centrum sztuki otwarte dla teatru, festiwali, koncertów, wystaw, konferencji, warsztatów, a także spotkań biznesowych. Jego wielofunkcyjna przestrzeń spełnia najwyższe wymagania międzynarodowych spotkań. Misją Gdańskiego Teatru Szekspirowskiego jest promowanie dzieł Szekspira oraz historii teatru w Gdańsku w Polsce i Europie Północnej, a także prezentacja ambitnych wydarzeń artystycznych i nowych trendów w teatrze oraz sztukach performatywnych i wizualnych. Celem jest zapewnienie mieszkańcom Gdańska i Pomorza oraz turystom ciekawych imprez artystycznych, a także zapoznanie ich z bogatą historią kulturalną Gdańska. Teatr oferuje codzienne zwiedzanie z przewodnikiem, obejmujące historię teatru i jego architekturę.
15. **Kompleks Świętokrzyska Polana.** Obiekt powstał z myślą o dostarczeniu atrakcji do spędzania wolnego czasu dla rodzin z dziećmi. Ma wielkie walory edukacyjne, stanowi ciekawy i ważny cel wycieczek szkolnych i grup turystycznych. Głównymi atrakcjami są: zespół wielkich akwariów Oceanika z fauną i florą wód świata, Park Miniatur województwa świętokrzyskiego z odtworzonymi zabytkami regionu, pokazanymi tak, jak wyglądały w latach ich świetności, Kraina Zabawy, czyli miejsce ulubione przez dzieci, z wielkimi dmuchańcami, parkiem linowym, najwyższym w Polsce Eurobungee i zagrodą ze zwierzętami. Obiekt posiada bazę noclegową (na 300 osób) i gastronomiczną, ośrodek rehabilitacyjno-wypoczynkowy z gabinetami, basenem i stajnią.
16. **Festiwal Kultury Żydowskiej Warszawa Singera.** Festiwal Warszawa Singera to organizowany od 2004 roku przegląd twórczości, a jednocześnie promocja i prezentacja najnowszych trendów i tendencji w kulturze polsko-żydowskiej o zasięgu krajowym i międzynarodowym, w szczególności muzyki. Festiwal ukazuje kulturę żydowską w szerokim kontekście kultury polskiej i światowej konfrontując tradycję z nowoczesnością. Festiwal prezentuje działania interdyscyplinarne i szerokie spektrum gatunków muzycznych od muzyki klasycznej, synagogałnej, klezmerskiej, ludowej po awangardową muzykę współczesną, oraz film, teatr, literaturę, sztuki plastyczne. Do tej pory odbyło się 13 edycji tego projektu.
17. **Planetarium EC1.** Planetarium EC1 w Łodzi jest najnowocześniejszym tego typu obiektem w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej. Pod kopułą o średnicy 18 m znajduje się ekran sferyczny o średnicy 14 metrów, zaawansowany cyfrowy system projekcyjny o rozdzielczości 8K oraz 110 wygodnych foteli. Planetarium EC1 w ciągu niespełna 8 miesięcy działania odwiedziło ponad 100 tys. widzów, w tym ok. 46 tys. w ramach pokazów grupowych — głównie uczniów placówek edukacyjnych. Planetarium EC1 pracuje przez sześć dni w tygodniu (oprócz poniedziałków i najważniejszych świąt), oferując średnio siedem pokazów dziennie. Widzowie indywidualni mogą uczestniczyć również w pokazach dla grup w miarę wolnych miejsc.

18. **Park Etnograficzny w Tokarni.** W Parku Etnograficznym w Tokarni znajduje się ponad 80 zabytków architektury drewnianej datowanych od XVII do XX wieku, skansen rozciąga się na 65 ha. Turystów zachwycają młyny wodne i wietrzne, pływający „bździel”, zagrody, chałupy, spichrze, dwór, dom lekarza i XIX-wieczna apteka. Obiekty są wyposażone w unikatowe ekspozycje, które opowiadają o dawnych rzemiosłach, życiu i zwyczajach ludności wiejskiej. Grupy docelowe: rodziny wielopokoleniowe, uczniowie szkół, uczestnicy zorganizowanych wycieczek, turyści kulinarni. W skansenie znajdują się: miejsca noclegowe w zabytkowym Ośmioraku, dwa punkty gastronomiczne - mała karczma i Kuźnia Smaków, krąg ogniskowy z zadaszonymi stolikami, maneż. Punkty gastronomiczne są członkami Sieci Dziedzictwo Kulinarne - Świętokrzyskie.
19. **Exploseum - wybuchowa historia do odkrycia w Bydgoszczy.** Exploseum - linia produkcyjna niemieckiej fabryki DAG Bromberg z lat 1939-1945, to unikalny na skalę światową zespół zabytków architektury przemysłowej zachowanych w niezmiennym od 1945 r. kształcie; 2 km wielopoziomowych nadziemnych i podziemnych korytarzy. Zwiedzający trafia w głąb ekspozycji zaskakującej wieloma kontekstami historycznymi. W historię DAG Fabrik Bromberg wpisują się losy 4 tys. niewolniczo pracujących ludzi nazywanych kanarkami i kolibrami (kontakt z chemikaliami powodował przebarwienia włosów i skóry). Dziś placówka muzealna zaprasza miłośników turystyki industrialnej, historii, wojskowości, techniki, architektury.
20. **Park Edukacji i Rozrywki „Farma Iluzji”.** Jedyny w Europie park rozrywki, którego tematem przewodnim są wszelkiego rodzaju iluzje. 5 ha pięknego terenu, zlokalizowanego w środku lasu, ponad 60 różnorodnych atrakcji przeznaczonych zarówno dla dzieci jak i dla osób dorosłych. Budynki przeczące prawom fizyki, muzea (iluzji i egipskie), unikatowa Kopalnia Złota, park doświadczeń, kolejki, labirynty, place zabaw, plaża, park linowy, karuzele, rezerwat smoków (ruchome figury) itd. Dodatkowo codzienne (w wakacje) przedstawienia sztuki iluzji i inne pokazy oraz cyklicznie przygotowane z rozmachem widowiska plenerowe (w 2016 - Alicja w Krainie Iluzji). Na terenie parku dostępnych jest także kilka punktów gastronomicznych oraz sklepik z pamiątkami oferujący m.in. wyprodukowane specjalnie dla parku gadżety i rekwizyty iluzjonistyczne.
21. **Noc Kultury.** Noc Kultury, jeden z ciekawszych polskich festiwali odbywających się w Lublinie co roku w czerwcu. Inspiruje ludzi do odkrywania prawdziwego oblicza miasta prezentując sztukę na ulicach, w zaułkach, zapomnianych i nieznanym jego zakamarkach. Otwiera miasto na ludzi, zapraszając mieszkańców i turystów do wspólnego odkrywania swoich ulic w niecodziennych aranżacjach. Noc to kilkaset wydarzeń odbywających się w kilkudziesięciu lokalizacjach tworzących kulturalną mapę atrakcji przyciągających kilkudziesięcioletnią publiczność, rosnącą z każdą edycją festiwalu. Jest kumulacja działań lokalnych środowisk kultury, sztuki, animacji i edukacji kulturalnej, synteza kultury i sztuki w przestrzeni publicznej. Budzi wrażliwość na sztukę i zachęca uczestników do aktywnego udziału w życiu kulturalnym Lublina.
22. **Ogród Zoologiczny Zoo Safari Borysew.** Ogród położony 40 km od Łodzi, to unikalne miejsce na mapie Polski i Europy, słynne przede wszystkim dzięki białym lwom i białym tygrysom bengalskim. W malowniczej dolinie rzeki Ner, na przestrzennych wybiegach

obejmujących obecnie 26 ha powierzchni, mieszka blisko 600 osobników 90 gatunków dzikich zwierząt. ZOO SAFARI BORYSEW może pochwalić się największą w Europie kolekcją dużych gadów: krokodyli nilowych i aligatorów amerykańskich. Na odwiedzających czeka tu również Mini ZOO, KINO 7D, największy europejski Komplex Namiotów Sferycznych z salą zabaw – Figlarnią oraz nowoczesnymi salami edukacyjnymi. Po całym terenie Ogrodu Zoologicznego kursują ZOO-Kolejki."

23. **Zamojska Twierdza Atrakcji.** Zamojska Twierdza Atrakcji - stare miasto z niepowtarzalną, renesansową architekturą. Powstały w 1580 r. Zamość był urzeczywistnieniem wizji „miasta idealnego”. Dziś twierdza Zamość to unikat na skalę światową. W 1992 roku zamojski zespół Starego Miasta (wraz z Twierdzą) został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Przez to atrakcje, które tu powstają również są unikatowe, można tu nauczyć się strzelać z armaty i łuku (Bastion VII), obejrzeć film 5D o historii Twierdzy (Prochownia), rozegrać strategiczną grę wojсковą (Muzeum pod Kurtyną), obejrzeć wystawę strojów historycznych od XVI w. do współczesności (Bastion II), czy zapoznać się z historią uzbrojenia (Arsenał)?
24. **Zamek w Chęcinach.** Zamek Królewski w Chęcinach to niewątpliwie prestiżowa atrakcja turystyczna na mapie Regionu Świętokrzyskiego jak i Polski. Warownia została wzniesiona na grzbiecie skalistego wzgórze na przełomie XIII i XIV wieku. Pierwsze wzmianki na jej temat sięgają 1306 roku. Obecnie chęciński zamek to miejsce tętniące życiem, gdzie każdy może dotknąć historii sprzed kilku wieków. Turyści wędrując po warowni napotkają załogę zamku w strojach historycznych. Na co dzień rozbrzmiewa muzyka średniowieczna, przy której można zaobserwować tańczące damy. Na zamku dolnym płatnerz wykuwa monety zamkowe, a tuż obok niego znajduje się ekspozycja elementów zbroi rycerskich z możliwością przymiarki. Zwiedzając obiekt warto zajrzeć do skarbcza, lochu, czy też okazałej galerii zdjęć warowni przedstawiająca zamek kiedyś i dziś. W okresie letnim na zamku odbywa się jedna z najlepszych imprez regionu o nazwie "NOC NA ZAMKU W CHEĆINACH". Prowadzone są tu również ciekawe lekcje tematycznych. Zamek jest czynny cały rok!
25. **Wycieczka 1-dniowa "Wodami rzeki San."** Wycieczka 1-dniowa wodami rzeki San! to oferta łącząca atrakcje związane z wodą, górami i historią Bieszczad dla każdej grupy wiekowej. Każdy punkt programu jest związany z Sanem. Zaczyna się od spływu kajakami na najbardziej malowniczym odcinku z Sanoka do Mrzygłodu. Podczas spływu każdy indywidualnie podejmuje decyzję czy chce płynąć 1h, czy dłużej 2:15h. Jeśli ktoś „boi się wody”, nie lubi pływać lub wybrał się z małymi dziećmi to idzie razem ze specjalnie wynajętym przewodnikiem na zwiedzanie skansenu w Sanoku. Następnie cała grupa jedzie na posiłek regionalny w restauracji w kształcie statku na brzegu rzeki. Później przemieszczamy się autokarem do Zagórza, gdzie po pokonaniu 1,2 km docieramy do największych w Polsce ruin klasztoru Karmelitów Bosych z 22 m wieżą widokową. Ostatnim punktem programu jest rejs statkiem po niemal całym Zalewie Solińskim aż do Olchowca, czyli pokonując 50 km! Łączymy opowiadanie historii Zalewu Solińskiego z degustacją win i serów bieszczadzskich kończąc o zachodzie słońca.
26. **Pałac i Folwark Galiny.** Galiny to pięknie odrestaurowany majątek ziemski z Pałacem z XVI wieku, XIX-wiecznym Folwarkiem, romantycznym parkiem i ponad 350 ha lasów,

łąk, pastwisk i stawów. To nie tylko hotel w zabytkowych budynkach, to także funkcjonująca jak dawniej wiejska posiadłość, stadnina koni oraz w pełni wyposażone, nowoczesne centrum konferencyjne. Prawie 70 koni hodowanych w zabytkowych stajniach i przepiękne plenery majątku, pozwalają prowadzić tu szkołę jazdy konnej na każdym poziomie. Znakiem rozpoznawczym Galin jest także wyśmienita kuchnia. Specjały galińskiej gospody zachwycają nutą regionalnej egzotyki i smakiem prawdziwie naturalnych składników. Daje to gwarancję świeżości i najwyższej jakości. Nieograniczona przestrzeń, malownicze pagórki i kręte wąwozy stanowią idealne warunki wypoczynku na Mazurach. Niepowtarzalny nastrój, magia miejsca, wysmakowane wnętrza, niezwykła aura przyrody, wspaniała kuchnia oraz ujmująca gościnność personelu hotelu zawsze czekają na gości Pałacu i Folwarku Galiny

27. **Ogrody Hortulus Spectabilis w Dobrzycy.** Ogrody Hortulus koło Kołobrzegu to zespół dwóch ogrodów pokazowych, tworzony blisko 30 lat z miłości do natury i potrzeby dzielenia się z innymi tym co piękne. Jako pierwsze powstały Ogrody Tematyczne w Dobrzycy, w których podziwiać można ponad 28 ogrodów o różnej tematyce i stylistyce m.in.: ogrody inspirowane naturalnym krajobrazem, kulturą różnych narodów czy ogrody zmysłów w stylu angielskim. W 2014 r. udostępnione do zwiedzania zostały Ogrody Hortulus Spectabilis. Główną atrakcją tego kompleksu jest największy na świecie labirynt grabowy o powierzchni 1 ha i ścieżkach o długości 3,2 km. W sercu labiryntu znajduje się blisko 20 m wieża widokowa z jej szczytu podziwiać można olbrzymie założenia ogrodowe, piękną okolicę, a przy dobrej pogodzie Morze Bałtyckie. Obecnie udostępnione do zwiedzania jest 9 z 35 ha planowanych ogrodów. Ogrody to wyjątkowe miejsce, gdzie połączyć można wypoczynek i zabawę z kontaktem z przyrodą. W 2017 r. Ogrody Hortulus odwiedziło ponad 250 tys. gości.
28. **Muzeum Mydła i Historii Brudu.** Muzeum Mydła i Historii Brudu to jedna z najchętniej odwiedzanych atrakcji Bydgoszczy, miejsce niezwykle tak, jak jego nazwa! Jest atrakcyjnym sposobem na spędzenie czasu dla dzieci i dorosłych. Przewodnik zdradzi o wiele więcej sekretów higieny, ale także nauczy prania na tarze, zupełnie jak to czyniły nasze prababki. W muzeum przeniesiecie się do średniowiecznej łaźni i usiądziecie w drewnianej balii, wejdziecie do pokoju kąpielowego z XIX wieku i łaźienki z czasów komuny, gdzie króluje słynna pralka „Frانيا”. Z Muzeum każdy wychodzi z uśmiechem na ustach i z własnoręcznie zrobionym, podczas warsztatów, mydełkiem w kieszeni - pamiątką magicznych chwil.
29. **Muzeum Górnictwa Węglowego - Kopalnia Guido.** W kopalni Guido, na odwiedzającego czekają trzy poziomy zwiedzania. Pod ziemią można się znaleźć dzięki autentycznej szoli, takiej samej, jaką używają górnicy na czynnych kopalniach. W pierwszej kolejności odwiedza się najstarsze dostępne rejony Kopalni Guido na poziomie 170 m. Przewodnik opowie o trudzie pracy w kopalni z początku XX wieku – okresu mechanizacji, postępu technologicznego, ale także okresie najsilniejszego kultu św. Barbary w górnośląskim górnictwie. Największymi atrakcjami na poziomie 320 m są pokazy pracy wielkich maszyn górniczych i przejazd elektryczną kolejką podwieszaną. Odkrywanie poziomu 320 wiąże się przede wszystkim z poznawaniem rozwoju techniki górniczej od końca XIX wieku aż do czasów współczesnych. Elektryczna kolejka podwieszana jest jedyną tego typu kolejką górniczą na świecie udostępnioną dla turystów! Zwiedzanie Kopalni Guido kończy się

w najgłębiej położonym pubie w Europie! Hala Pomp dla osób pełnoletnich oferuje specjalność zakładu, czyli piwo „Guido”. W Hali Pomp można także wypić filiżankę kawy, zakupić pamiątki i spróbować śląskiej kuchni.

30. **Europejskie Centrum Solidarności.** Europejskie Centrum Solidarności w Gdańsku to instytucja kultury, której celem jest utrwalenie pamięci o zwycięstwie Solidarności. Sercem ECS jest wystawa stała poświęcona historii Solidarności oraz zmianom w Europie Środkowej i Wschodniej. ECS to ośrodek edukacyjny, centrum badawczo-naukowe, archiwum, biblioteka i mediateka. To wreszcie przestrzeń publiczna, miejsce spotkań tych, którzy czują się odpowiedzialni za rozwój demokracji. ECS jest jedyną instytucją w Polsce uhonorowaną Nagrodą Muzealną Rady Europy (2016), od 40 lat corocznie przyznawaną jednemu muzeum, wnoszącemu znaczący wkład w zrozumienie dziedzictwa kulturowego Europy. Z kolei Komisja Europejska wyróżniła kompleks historycznej Stoczni Gdańskiej – Salę BHP, Bramę nr 2, pl. Solidarności z pomnikiem Poległych Stoczniowców 1970 i ECS – Znakiem Dziedzictwa Europejskiego, bo symbolizuje narodziny Solidarności i pokojową rewolucję, która odmieniła całą Europę. Od momentu otwarcia nowej siedziby w sierpniu 2014 roku, ECS odwiedziło 2,2 miliona gości z całego świata.
31. **Centrum Nauki Kopernik.** Centrum Nauki Kopernik w Warszawie inspirowane jest obserwacją, doświadczaniem, zadawaniem pytań i poszukiwaniem odpowiedzi. To 6 interaktywnych wystaw stałych, wystawa czasowa, 4 laboratoria edukacyjne oraz planetarium Niebo Kopernika. W instytucji odbywają się liczne warsztaty, spotkania, wykłady, pokazy naukowe oraz wydarzenia, również bezpłatne. Jako jeden z największych w Europie interaktywnych ośrodków edukacji naukowej, Kopernik umożliwia zwiedzającym samodzielne przeprowadzanie doświadczeń, a przez to poznanie i doświadczenie zjawisk oraz praw rządzących światem. Daje możliwość spędzenia wolnego czasu w sposób niestandardowy i ambitny. Przyciąga osoby w różnym wieku, o zróżnicowanym wykształceniu i zainteresowaniach, z różnych grup społecznych. Infrastruktura turystyczna: sklep, bistro, kawiarnia, strefa wypoczynku, park łączący się z bulwarami wiślanymi oraz ogród na dachu. Rocznie Kopernika odwiedza ponad milion osób.
32. **Kompleks Sztolnia Królowa Luiza.** Podziemne ścieżki, najdłuższa trasa woda, unikatowa maszyna parowa, podziemny port i dwa szyby – tylko niektóre atrakcje, które można znaleźć w Zabrze. Wystarczy odwiedzić Kompleks Sztolnia Królowa Luiza, czyli największy kompleks w Polsce związany z dziedzictwem pogórnictwem.
33. **Hevelianum.** Jan Heweliusz nie bez powodu znany jest jako gdański Leonardo da Vinci. Jego działalność i dorobek naukowy stały się inspiracją do stworzenia multi-zadaniowego centrum, w którym nauka, kultura i ekologia przenikają się z rekreacją. Mury historycznych zabudowań Hevelianum skrywają multimedialne wystawy.
34. **"Spływ przełomem Dunajca".** Nie każdy kraj może pochwalić się produktem turystycznym, którego historia sięga 1934 roku. Wtedy to po raz pierwszy z przystani flisackiej w Sromowcach ruszył spływ rzeką Dunajec. Od tego czasu turyści mogą podziwiać piękną Pienin w towarzystwie barwnych opowieści flisaków. Malownicza trasa

spływu prowadzi przez liczne zakola rzeki, otoczone wapiennymi skałami, które sięgają nawet do 300 metrów wysokości.

35. **Muzeum Pałacu Króla Jana III Wilanowie.** Pałac w Wilanowie, choć w przeciwieństwie do wersalu, skromny, ziemiański dwór z narożnymi alkierzami, zachwyca turystów z całego świata. W końcu to jedyny barokowy pałac królewski w Polsce. Oprócz pięknej zabytkowej architektury i historycznej kolekcji sztuki Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie oferuje turystom przestrzeń ogrodów i parków.
36. **Moszna Zamek.** Kąpiel w marmurowej wannie z duchem? Tylko w Zamku w Mosznej, którego mottem jest „historia bez barier”. Trudno o drugi zamek w Polsce, który może pochwalić się 90 proc. oryginalnej architektury. Wystarczy spojrzeć na zdjęcia, które zapierają dech w piersiach. Architektura zachwyca baśniowością i gwarantuje niespotykaną w innych tego typu miejscach atmosferę.
37. **Ski-Raft Spływy Pontonowe Bardo.** Można poczuć smak adrenaliny i połączyć to z niezwykłymi widokami? Takie przeżycia może zagwarantować jedynie spływ pontonowy przełosem rzeki Bardo! To wspaniała przygoda dla całej rodziny.
38. **Lawendowa Osada i Zagroda Edukacyjna Lawendowej Osady.** Jeśli ktoś powiedział, że lawendowe pola można znaleźć tylko w Prowansji, to znaczy dawno nie był na Pomorzu. Żeby poznać 20 odmian tej niesamowitej rośliny i dowiedzieć się o jej właściwościach, wystarczy odwiedzić Lawendową Osadę w samym sercu Szwajcarii Kaszubskiej.
39. **Muzeum Pałac w Rogalinie.** Park z kilkusetletnimi dębami, pałac z XVIII wieku i ekspozycje, którymi nie pogardziłyby słynne europejskie muzea. Tym wszystkim może się pochwalić Muzeum Pałac w Rogalinie. Turystom udostępnione są wnętrza pałacowe, gabinet londyński prezydenta Edwarda Bernarda Raczyńskiego z galerią portretów, powozownia i ogród rokokowy.
40. **Stare Kino Cinema Residence.** Kochacie kino i marzycie o tym, by choć na chwilę przenieść się do świata filmu? Odwiedźcie hotel Stare Kino Cinema Residence. Każdy apartament to inna, filmowa opowieść, która zabierze cię w niezwykłą podróż do magicznego świata. Wszystko to w najlepszej lokalizacji, w samym centrum Łodzi, przy słynnej ulicy Piotrkowskiej.
41. **Centrum Nauki i Techniki EC1.** Obecnie budynek pierwszej łódzkiej elektrowni odwiedzają osoby żądne wiedzy i ciekawe eksperymentów. W Centrum Nauki i Techniki EC1 można dowiedzieć się, jak m.in. para wodna przetwarzana jest w prąd. Odwiedzający, dzięki zaawansowanej technologii, polecą na Międzynarodową Stację Kosmiczną, obejrzą projekcje w Kinie Sferycznym czy doświadczą nauki w Teatrze Eksperymentalnym.
42. **ENOTarnowskie.** Jak wino to tylko francuskie, a Dionizje to tylko w Grecji. Otóż nie. Okazuje się, że zwiedzać winnice i degustować ich wyroby można także na terenie południowej polski. Odpowiedzią na zainteresowanie turystyką winiarską jest ENOTarnowskie, dzięki któremu można kupić gotowy pakiet turystyczny. Organizowane

są także liczne imprezy związane ze szlakami winnymi – na czele z Wielkimi Tarnowskimi Dionizjami.

43. **Muzeum Emigracji w Gdyni.** Na całym świecie żyje ponad 20 milionów ludzi polskiego pochodzenia, a ich historie łączy Muzeum Emigracji w Gdyni. To obiekt wyjątkowy, który znajduje się w zabytkowym budynku Dworca Morskiego, miejscu kluczowym dla historii polskiej emigracji. Muzeum gromadzi dokumenty, listy, zdjęcia, pamiątki oraz relacje Polaków o doświadczeniu emigracyjnym – zarówno tych znanych jak i anonimowych. Jest też miejscem spotkań i dyskusji.
44. **Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku.** Wizyta w Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku to lekcja historii, której nie wolno zapomnieć. Wystawa główna zajmuje powierzchnię niemal 5 tys. m², co czyni ją jedną z największych wystaw wśród muzeów historycznych na świecie. To opowieść o tragicznym doświadczeniu II wojny światowej, o jej genezie i skutkach, o bohaterach i przede wszystkim o zwykłych ludziach. Wszystko to przedstawione w interaktywny, nowoczesny sposób.
45. **Park Etnograficzny Muzeum Budownictwa Ludowego.** To największe w Europie muzeum skansenowskie. Na 38 hektarach znajduje się 180 obiektów budownictwa ludowego. Mają one charakter ekspozycyjny, ale równocześnie organizowane są w nich pokazy wytwarzania chleba czy wyrobów z drewna. Park Etnograficzny w Sanoku to prawdziwie magiczne miejsce, które skłania do refleksji nad upływającym czasem. Wielkim atutem parku jest malownicze położenie u podnóża Gór Słonnych.
46. **PGE NARODOWY.** To największy stadion w Polsce i jedna z najnowocześniejszych aren wielofunkcyjnych w Europie. Organizowane są tu nie tylko imprezy sportowe, lecz także kulturalne, edukacyjne i biznesowe. Na zwiedzających czeka 10 niezwykłych tras oraz punkt widokowy na górnej trybunie stadionu. Można wejść do szatni, w których do meczów Mistrzostw Europy przygotowywali się Ronaldo czy Lewandowski. Coś dla siebie znajdą także miłośnicy historii. Jedną z tras zwiedzania opowiada o poprzedniku PGE Narodowego – Stadionie Dziesięciolecia.
47. **Światowy Geopark UNESCO Łuk Mużakowski.** To niesamowite miejsce, którego barwy i niesamowite formy na wybrzeżach antropogenicznych jeziorek urzekną każdego. Łuk Mużakowa to unikalna w skali światowej struktura geologiczna, która szczyć się może mianem jedyne w Polsce Światowego Geoparku UNESCO. Odwiedzający mogą skorzystać ze ścieżek rowerowych, tras nordic walking. Istnieje także możliwość zorganizowania spływu Nysą Łużycką.
48. **Srebrna Góra Twierdza.** To największa górską twierdza Europy i wyjątkowy zabytek architektury militarnej XVIII wieku. Jest niepowtarzalna ze względu na historię, położenie i ofertę turystyczną. Sercem twierdzy jest potężny Donjon i otaczający go pierścień bastionów. Obiekt przyciąga zarówno dzieci jak i dorosłych. Miłośnicy militariów zachwycają się zbiorami artylerii fortecznej – armaty 12 funtowe, moździerz, haubice. Od ubiegłego roku odwiedzający mogą podziwiać także działającą replikę koła deptakowego.

49. **Zamek Książ w Wałbrzychu.** Położony na wysokości 395 m n.p.m. Zamek Książ, z pewnością zasługuje na miano baśniowego. Wszystko dzięki zapierającej dech w piersiach lokalizacji. Szeroka oferta zabytku sprawia, że zaplanowany w Książu pobyt jest niezapomniany. Turyści mogą poznać historię od Piastów po burzliwe dzieje II wojny światowej. Zamek Książ jest jednym z najbardziej tajemniczych obiektów Dolnego Śląska, a sieć tuneli pod zamkiem owiana jest wieloma legendami.
50. **Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego** (poszerzony opis Szlaku w rozdziale 6.1).
51. **Kanał Augustowski - Szlak Papieski.** Trasa Szlaku Papieskiego wiedzie przez najpiękniejsze zakątki Puszczy Augustowskiej, po licznych jeziorach, rzece Czarnej Hańczy i Kanale Augustowskim. Uczestnikami rejsów i spływów mogą być wszyscy turyści spragnieni odpoczynku na łonie natury i potrzebujący chwili refleksji. Oferta organizatorów jest bardzo szeroka - zarówno grupy zorganizowane jak i pojedynczy turysta może odbyć podróż Szlakiem Papieskim.
52. **Manufaktura Łódzka** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.2)
53. **Festiwal Przystanek Woodstock - obecnie Pol'andRock Festiwal,** (opis zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.3)
54. **Szlak Orlich Gniazd,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.4)
55. **Szlak Architektury Drewnianej,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.5)
56. **Park Nauki i Rozrywki Krasiejów,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.6)
57. **Kopalnia Złota i Średniowieczny Park Techniki w Złotym Stoku,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.7)
58. **INDUSTRIADA - Święto Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.8)
59. **Żywe Muzeum Piernika,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.9)
60. **Muzeum Powstania Warszawskiego,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.10)
61. **Zabytkowa Kopalnia Srebra,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.11)
62. **Rejsy statkami Zefir i Laguna po Odrze.** Rejsy tematyczne stanowią główną ofertę Armatora statków wycieczkowych oraz pełnią bardzo istotną rolę w jego misji, jaką jest

odwrócenie mieszkańców regionu do twarzą do rzeki i przywrócenie jej dawnego znaczenia w turystyce. Dodatkowo, dzięki swojej atrakcyjności, są doskonałym uzupełnieniem oferty turystycznej regionu i generują dodatkowy ruch turystyczny. Oferta skierowana jest bowiem do wszystkich grup wiekowych i pod kątem wielu różnych zainteresowań.

63. **Zamek Książęcy Niemodlin.** Perła Opolszczyzny powstała w XIII wieku, w jej historii zapisały się nie tylko najważniejsze wydarzenia na terenie Polski, ale i całej Europy. Ważny ośrodek kultury i historii, który żyje nowym, fascynującym życiem. W ciągu ostatnich kilku lat obiekt został odrestaurowany, przeprowadzono w nim badania archeologiczne, które przyniosły kilka ciekawych odkryć, i przystosowano go dla odwiedzających gości. Zamek odwiedzają grupy zorganizowane, amatorzy rekonstrukcji historycznej, badacze zagadek historii, a nawet filmowcy. Na terenie obiektu kręcono, między innymi zdjęcia do filmu „Jaśminum”.
64. **Frontem do Wolności. Łabiszyńskie Spotkania z Historią.** „Frontem do Wolności – Łabiszyńskie Spotkania z Historią”, to jedno z największych wydarzeń rekonstrukcji historycznej w Polsce. To żywa lekcja historii! Łabiszyńskie Spotkania z Historią, organizując jedno z największych wydarzeń rekonstrukcji historycznej w Polsce. Każda edycja ma motyw przewodni, może być to postać historyczna jak gen. Maczek lub wątek np. Kierunek Berlin. To żywa lekcja historii, sceneria jest wyjątkowo realistyczna: na ulicach leży gruz, dookoła zasieki, szyldy sklepów i punktów usługowych są utrzymane w stylistyce lat wojennych. Inscenizacje są niezwykle widowiskowe, na ulicach pojawiają się zabytkowe samochody i sprzęt wojskowy, a nisko przelatujące myśliwce zrzucają do wody „bomby”.
65. **„Perspektywy – 9 Hills Festival”.** Teatr, film, fotografia, historia, fantastyka i street art w jednym miejscu. Perspektywy – 9 Hills Festiwal to 3 dni twórczych przedsięwzięć, które ożywiają kościoły, piwnice i podwórka Chełmna. Część wydarzeń odbywa się w plenerze, ukazując przestrzeń 750-letniego miasta w nowej perspektywie. Festiwal od 4 lat pracuje na miano jednego z najciekawszych wydarzeń artystycznych w Kujawsko-Pomorskiem.
66. **Muzeum Mleka w Grajewie.** Skąd się bierze mleko i jakie procesy ono przechodzi, żeby znaleźć się na sklepowych półkach? Nie trzeba jechać na wieś, żeby się tego dowiedzieć. Kompleksową wiedzę na temat znajdziecie w pierwszym w Polsce Muzeum Mleka w Grajewie.
67. **Centrum Edukacji Lotniczej Kraków Airport.** To jedyny w Polsce ośrodek popularyzowania wiedzy z zakresu transportu lotniczego. Można dowiedzieć się tam o obowiązujących procedurach oraz poznać tajniki lotnictwa. Akademia Lotnicza przygotowuje młodzież do pracy w branży. Turyści natomiast mogą skorzystać z 15 różnych scenariuszy zwiedzania. Centrum Edukacji Lotniczej Kraków Airport zdradza, jak lotnisko funkcjonuje za zamkniętymi drzwiami.
68. **Bajka Pana Kleksa.** Nauka nie musi być nudna – może być jak Akademia Pana Kleksa, która umiejętnie zachęca dzieci do odkrywania świata, uczy wyobraźni i twórczego,

otwartego myślenia. Bajka Pana Kleksa to 1000 m² interaktywnej ekspozycji dla rodziców z dziećmi oraz 8 stref tematycznych w całości inspirowanych przygodami ponadpokoleniowego bohatera – prof. Ambrożego Kleksa.

69. **Geopark Świętokrzyski.** Geopark Świętokrzyski to przede wszystkim unikatowe walory geologiczne i związana z nimi opowieść, w którą wplecione są wątki związane z historią Człowieka. To jeden z nielicznych obszarów w Europie na którym można prześledzić historię ponad pół miliarda lat zapisaną w skałach wyeksponowanych w licznych, udostępnionych turystycznie geostanowiskach.
70. **Juromania - Święto Jury Krakowsko-Częstochowskiej.** Trzydniowe święto Jury Krakowsko-Częstochowskiej przypadające na trzeci weekend września. Juromania łączy zamki położone na Szlaku Orlich Gniazd oraz inne wyjątkowe miejsca zlokalizowane na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej takie jak: jurajskie skały i jaskinie, Pustynia Błędowska, Dolina Prądnika, Będkowska, miasta i miasteczka jurajskie w tym Częstochowę i Kraków. Jurę dzięki Juromanii można poznawać pod kątem wędrówek pieszych, rowerowych, konnych, spacerów i wycieczek z przewodnikiem. Jest idealnym terenem do uprawiania wspinaczki, biegania, speleologii, turystyki kulturowej.
71. **Kolejkowo.** Kolejkowo jest wyjątkową wystawą stworzoną przez pasjonatów modelarstwa. Ekspozycja wykonana jest w 90% ręcznie, przedstawia autentyczne budowle Dolnego Śląska, w tym z Wrocławia. Całość wykonana jest w skali 1:25. Za pomocą 4 tysięcy figurek ludzi i zwierząt pokazuje codzienne życie mieszkańców. Występuje tu zjawisko dnia i nocy. Dzień trwa 9 minut, a noc 4 minuty. Przekraczając progi Kolejkowa widz przenosi się do innego świata powstałego z marzeń powołanych do życia. Zabieramy go w podróż po znanych miejscach Dolnego Śląska, które są na wyciągnięcie ręki. Gwar ulic, jeżdżące samochody, tramwaje, pływające statki. To wszystko w towarzystwie stukotu pociągów kursujących pomiędzy kolejnymi stacjami.
72. **Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju.** Jedyne miejsce, gdzie w oryginalnej hali produkcyjnej, możemy być świadkami procesu powstawania ręcznie czerpanego papieru, produkowanego z zachowaniem tradycji, wywodzących się ze średniowiecznych Włoch. Dodatkową atrakcją w trakcie pobytu w muzeum są warsztaty czerpania papieru, podczas których turyści samodzielnie tworzą arkusze. Budynek młyna papierniczego posiada niezwykle walory architektoniczne, czym wyróżnia się na tle innych papierni europejskich.
73. **Rogalowe Muzeum Poznania.** Rogalowie Muzeum Poznania to miejsce, gdzie w przystępny i zaskakujący sposób można poznać tajniki wypieku oraz historię najbardziej cenionego wielkopolskiego produktu regionalnego – rogała świętomarcińskiego. Placówka mieści się w samym sercu miasta, na Starym Rynku, m.in. w zabytkowej, najlepiej zachowanej, 500-letniej kamienicy, z oryginalnym renesansowym wystrojem. Wizyta w Rogalowym Muzeum odbywa się w formie godzinnych sesji prowadzonych na żywo dla zgromadzonej widowni. Narracja toczy się wokół przygotowania rogała świętomarcińskiego, który jest pretekstem do opowieści o poznańskiej historii, tradycjach i współczesności.

74. **Twierdza Modlin.** Twierdza Modlin jest największą europejską twierdzą, z którą na przestrzeni lat miały kontakt miliony żołnierzy różnych narodowości. Położenie w centralnej Polsce w bezpośrednim sąsiedztwie trzech rzek (Wkry, Narwi i Wisły), Kampinoskiego Parku Narodowego i Jeziora Zegrzyńskiego, czynią to miejsce idealnym do aktywnego wypoczynku.
75. **Tykocin Pomnik Historii.** Blisko 600-letnie miasto Tykocin jest jednym z najstarszych i najpiękniejszych zespołów urbanistycznych historycznego Podlasia. Miasto posiada szlak architektury drewnianej i leży na szlaku rowerowym Green Velo. Wśród lokalnych atrakcji są też odbudowywany zamek, Kiermusy i Muzeum Oręża Polskiego oraz jedyna w Polsce Europejska Wieś Bociania – Pentowo.
76. **ZielonyPonton.pl - Przygoda na Sanie.** Rzeka San jest doskonała do spływów rzecznych. Spokojny i bezpieczny odcinek Sanok–Dębna pozwala na spływy przez cały sezon, nawet przy niskich stanach wód, zapewniając turystom obcowanie z przyrodą w ciszy i spokoju.
77. **Żywe Muzeum Obwarzanka.** Żywe Muzeum Obwarzanka to stosunkowo nowe miejsce na mapie Krakowa, którego misją jest interaktywne przedstawienie ponad 600-letniej historii, tradycji i procesu produkcji obwarzanka krakowskiego. Odwiedzający muzeum goście, uczestnicząc w „warsztatach obwarzankowych” mają możliwość poznania najsmaczniejszego symbolu Krakowa.
78. **Centrum Edukacji Ekologicznej Hydropolis,** (opis obiektu zawarto w poszerzonej formie rozdział 6.12)
79. **Ekspozycja Podziemny Olkusz.** Dwie nowoczesne ekspozycje „Podziemny Olkusz” znajdują się w oryginalnych, zabytkowych wnętrzach. Pierwszą można zobaczyć pod olkuskim rynkiem, w gotyckich piwnicach ratusza z XIV w. Wystawa w niezwykle sposób przedstawia historię Olkusza. Druga podziemna ekspozycja w piwnicach dawnego Kwartалу Królewskiego w ciekawy sposób przedstawia górnicze i hutnicze tradycje Olkusza, a także mennicy, która działała w tym miejscu na przełomie XVI i XVII wieku. W obiekcie znajduje się sklepik z pamiątkami i rękodziełem, sale konferencyjne i pokoje gościnne oraz restauracja.

4.3. Frekwencja w certyfikowanych produktach w latach 2015 – 2021

Zamieszczona poniżej tabela 6 zawiera dane odnośnie frekwencji w certyfikowanych produktach turystycznych w latach 2015–2021. Zasadniczym problemem dla przedstawienia pełnej analizy frekwencji i wpływu przyznanego certyfikatu jest brak danych w odniesieniu do wielu produktów. Dotyczy to szczególnie obiektów należących do prywatnych właścicieli (prywatne ZOO w Borysławiu, Bajka Pana Kleksa, Kolejkowo). Innym problemem jest szacowanie frekwencji na plenerowych imprezach turystycznych, na ogół jednostki wnioskujące o certyfikat, po jego uzyskaniu nie starały się o pomiar frekwencji, albowiem najczęściej są to imprezy niebiletowane

(Festiwale w Łodzi, Chełmnie, Festiwal Kultury Żydowskiej w Warszawie, Juromania). Podobny problem dotyczy układu przestrzennego czyli zespołu obiektów składającego się na Park Kultury w Katowicach czy Pomnik Historii Tykocin. Dotyczy to również geoparków, szlaków turystycznych (Szlak Orlich Gniazd, Szlak Architektury Drewnianej, Green Velo, Wielka Pętla Wielkopolska). Przyznano wiele certyfikatów produktu turystycznego imprezom turystyki aktywnej jak np. spływy na Sanie, Nysie Kłodzkiej, rejsy statkami Zefir i Laguna po Odrze. W niektórych wypadkach odnotowaliśmy brak chęci o udzielania informacji. W sumie brakuje danych o frekwencji w 28 obiektach (na 81 przyznanych w latach 2015-2021 certyfikatów).

Analiza danych zamieszczonych w tabeli 7 (w której zaznaczono kolorem żółtym dane o liczbie odwiedzających w roku następnym po przyznaniu certyfikatu) wskazuje na znaczący wzrost frekwencji w takich produktach/atrakcjach jak Muzeum Polskiej Piosenki w Opolu (62%), Sztolni Królowa Luiza (90%), Kompleksie Świętokrzyska Polana (68%), Muzeum Brudu i Historii Mydła (20%), czy w Planetarium - Centrum Nauki i Techniki EC1 (77%).

Niewielki wzrost frekwencji po przyznaniu certyfikatu (w granicach 10%) odnotowano w Parku Etnograficznym w Tokarni, na zamku w Chęcinach, w Hevelianum. Jednakże, jak wynika z danych w tabeli 6, nie zawsze nastąpił natychmiastowy wzrost frekwencji po przyznaniu certyfikatu, czasem wystąpił nawet niewielki spadek (np. w ZOO Wrocław, Muzeum Sztuki Współczesnej MOCaK w Krakowie, Europejskim Centrum Solidarności, w Gdańsku, w Muzeum Pałacu Króla Jana w Wilanowie).

Przyznane w 2019 roku certyfikaty ze względu na pandemię COVID-19 i ograniczenia pandemiczne, nie spowodowały wzrostu frekwencji w nagrodzonych atrakcjach. Miejsca te podobnie jak inne atrakcje, odnotowały znaczny spadek (Muzeum II wojny światowej w Gdańsku, Skansen w Sanoku). Nie oceniano atrakcji/produktów, które otrzymały certyfikaty w 2021 r., albowiem nie dysponujemy danymi odnośnie frekwencji w roku 2022. W odniesieniu do wpływu uhonorowania Złotymi Certyfikatami na frekwencję przedstawiono w rozdziale 6 poszerzoną analizę wszystkich 12 laureatów.

Tabela 6 prezentuje ocenę produktów nagrodzonych złotym certyfikatem przez społecznościowe portale takie jak Facebook, TripAdvisor, opinie zamieszczone na platformie Google oraz dostępność oferty online. Brak własnych stron internetowych stwierdzono w odniesieniu do wielu analizowanych produktów, takich jak Kanał Augustowski, Szlak Orlich Gniazd i Szlak Zabytków Techniki. Oceny na platformie Google

przypisane są do 8 obiektów, najwyższą uzyskały takie obiekty jak Żywe Muzeum Piernika, Muzeum Powstania Warszawskiego i Kopalnia Żłota w Żłotym Stoku. Najniżej oceniono Szlak Orlich Gniazd. Profile na Facebooku ma co drugi produkt certyfikowany. Najwyżej internauci ocenili Przystanek Woodstock oraz Muzeum Powstania Warszawskiego i Park Nauki i Rozrywki w Krasiejowie. Z kolei opiniotwórczy wśród turystów i podróżników TripAdvisor opisuje i ocenia 8 certyfikowanych produktów. Wśród nich maksymalną ocenę uzyskał Szlak Orlich Gniazd, wysoko oceniono również Muzeum Powstania Warszawskiego. Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że gestorzy produktów nagrodzonych złotym certyfikatem POT w małym stopniu wykorzystują w promocji media społecznościowe. We wszystkich parametrach zawartych w tabeli 6 najwyżej lokuje się Muzeum Powstania Warszawskiego oraz Park Nauki i Rozrywki w Krasiejowie.

Właściwe wykorzystanie Internetu powinno być realizowane przez wszystkie podmioty działające na rynku turystycznym. Z punktu widzenia marketingu, chodzi głównie o działania w sferze promocji oraz rozwoju produktów turystycznych¹³.

Tabela 5. Dostępność i ocena oferty produktów turystycznych nagrodzonych Złotym Certyfikatem POT

Nazwa produktu	Oferta	Zdalny dostęp	Ocena		
			Google	FB	Trip Adv.
Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	Polska za pół ceny – zwiedzaj Szlak Zabytków Techniki, Wycieczki edukacyjne dla młodzieży Śląska Gra, Questing	Nie	Brak	Brak	Brak
Kanał Augustowski - Szlak Papieski	Przeływ gondolą, katamaranem lub kajakiem. Pieszny szlak rowerowy oraz szlak konny.	Nie	4,6/5	Brak strony	Brak
Manufaktura Łódzka	Możliwość skorzystania z oferty muzeum, kina, butików i sklepów.	Nie	4,1/5	4,5/5	4,5/5
Festiwal Przystanek Woodstock	Koncerty znanych zespołów z całego świata.	Nie	Brak	4,9/5	4,5/5
Szlak Orlich Gniazd	Możliwość jazdy po szlaku rowerami, uprawiania turystyki pieszej, wspinania się, zwiedzania jaskiń.	Tak	3,4/5	Brak strony	5/5

¹³ Borzyszkowski J., *Wykorzystanie Internetu w turystyce na przykładzie działań organizacji zarządzających obszarami recepcji turystycznej na rzecz modeli w e-biznesie*, [w:] *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, nr 50, Wrocław 2015

Szlak Architektury Drewnianej	Możliwość zwiedzania drewnianych kościołów, cerkwi, dzwonnicy, willi i skansenów wpisanych na listę światowego dziedzictwa UNESCO.	Nie	Brak	Brak	Brak
Park Nauki i Rozrywki Krasiejów	Zwiedzanie ścieżka z dinozaurami, Tunel Czasu, Pawilon Paleontologiczny, Prehistoryczne Oceanarium, Park Rozrywki oraz multimedialne muzeum Park Nauki i Ewolucji Człowieka.	Bilety	Brak	4,8/5	4,5/5
Kopalnia Złota i Średniowieczny Park Techniki w Złotym Stoku	Zwiedzanie kopalni z przewodnikiem. Pływanie łodziami pod ziemią.	Nie	4,7/5	4,7/5	Brak
INDUSTRIADA - Święto Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	Zwiedzanie wystawy fotograficznej. Zwiedzanie z przewodnikiem. Przejazd kolejką wąskotorową. Pokazy multimedialne	Nie	Brak	Brak	Brak
Żywe Muzeum Piernika	Własnoręczne przygotowanie pierników pod okiem doświadczonych cukierników. Zwiedzanie manufaktury piernika z XX wieku.	Nie	4,9/5	Brak strony	4,5/5
Muzeum Powstania Warszawskiego	Lekcje muzealne z historii i języka polskiego na różnych poziomach nauczania.	Sklep i lekcje online	4,8/5	4,8/5	4,6/5
Zabytkowa Kopalnia Srebra	Zwiedzanie podziemnej trasy turystycznej z przewodnikiem, spływ łodziami.	Nie	4,6/5	4,6/5	4,5/5
HYDROPOLIS	Zwiedzanie z przewodnikiem. Edukacja w Hydropolis. Warsztaty Edukacyjne.	Bilety Rezerwacje	4,4/5	4,5/5	4,5/5

Źródło: opracowanie własne

Tabela 6. Frekwencja w certyfikowanych produktach turystycznych w latach 2011 – 2021

NAZWA PRODUKTU/Atrakcji	Frekwencja w latach						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1. ZOO Wrocław Sp. Z o.o. (2015)	1888587	1645326	1685704	1632374	1650635	942107	1562993
2. Muzeum Archeologiczne w Biskupinie (2015)	196262	244952	201157	222983	225677	103893	171946
3. Magiczne Ogrody Rodzinny Park Tematyczny Janowiec (2015)	200000	200000	200000	200000	200000	bd.	bd.
4. Ekspozycja PGE Giganty Mocy Miejskie Centrum Kultury w Bełchatowie (2015)	100 000	Brak danych					
5. „Festiwal Kinetycznej Sztuki Światła” – Light. Move. Festival. Łódź (2015)	Szacunek około 400 tys. widzów		Brak danych				
6. POLIN. MUZEUM HISTORII ŻYDÓW POLSKICH (2015)	578248	583528	731420	683187	486952	120308	382691
7. Bieszczadzkie Drezyny Rowerowe (2015)	23000	35000	41000	54000	55000	65000	85000
8. Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK (2015)	104876	93071	94455	132289	148983	57738	73202
9. Muzeum Polskiej Piosenki w Opolu (2016)	nieczynne	7292	30258	47490	32755	13841	18152
10. ŚWIĘTOKRZYSKA POLANA (2016)	-	90000	212262	274256	174732	69892	71982
11. Noc Kultury w Lublinie (2016)	Brak danych				12 073	odwołana	22 402
12. Planetarium EC1 (2016) <i>Razem z ETC1</i>	-	185 500	178 000	316 000	114973	31224	115550
13. Park Etnograficzny w Tokarni (2016)	93354	100206	116441	117785	114966	73650	1162
14. Exploseum – wybuchowa historia do odkrycia w Bydgoszczy (2016)	Brak danych				16600	7100	9500
15. Zamojska Twierdza Atrakcji (2017)	Brak danych				57509	28003	33971
16. Zamek w Chęcinach (2017)	164227	188660	203750	208000	223010	139733	204150

17.	Ogrody Hortulus Spectabilis w Dobrzycy (2017)	158200	192300	201600	191304	204827	bd	bd
18.	Muzeum Mydła i Historii Brudu (2017)		31200	37156	44600	43461	12809	20154
19.	Muzeum Górnictwa Węglowego – Kopalnia Guido (2017)	78011	82029	71063	83453	79718	24362	42279
20.	Europejskie Centrum Solidarności (2017)	297714	168230	156367	134771	288464	96801	112775
21.	Centrum Nauki Kopernik (2017)	1045821	1094501	1026217	1035630	1121397	380163	597952
22.	Kompleks Sztolnia Królowa Luiza (2018)	bd	61139	62571	119221	148371	41898	115444
23.	Hevelianum (2018)	230325	169673	212353	222242	244476	119587	220664
24.	Spływ przełomem Dunajca” (2018)	237000	336 570	267000	327 000	324581	206000	340215
25.	Muzeum Pałacu Króla Jana III Wilanowie (2018)	2404573	3098985	3279889	3151385	3115797	1334234	1668820
26.	Moszna Zamek (2018)	bd	bd	bd	200000	200000	195000	180000
27.	Muzeum Pałac w Rogalinie (2018)	277768	245442	248713	260545	75726	37183	51234
28.	Frontem do Wolności. Łabiszyńskie Spotkania z Historią (2018)	7000	7000	7000	7000	7000	Nie odbył się	2000
29.	Centrum Nauki i Techniki EC1 (2019) <i>Razem z Planetarium 2015 - 2018</i>		185 500	178 000	316 000	114973	31224	115550
30.	Muzeum Emigracji w Gdyni (2019)					204072	46650	90657
31.	Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku (2019)	42949	120450	407464	520000	536441	243883	300890
32.	Park Etnograficzny Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku (2019)	140481	150169	156112	163867	155361	97083	136123
33.	PGE Narodowy (2019)					600000	651 000	bd
34.	Twierdza Srebrna Góra (2019)	remont	79990	79990	86476	95938	83753	121597
35.	Zamek Książ w Wałbrzychu (2019)	288482	315000	400000	455558	583710	325643	437772

36.	Kanał Augustowski – Szlak Papieski (2009)	10000	10000	10000	10000	80000	40000	10000
37.	„Perspektywy – 9 Hills Festival” (2019)		20000	22000	25000	27500	bd	8756
38.	Muzeum Mleka w Grajewie (2018)	-	76	4811	6626	6580	3212	5111
39.	Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju (2021)	60459	64138	67248	65573	66803	33720	41682
40.	Żywe Muzeum Obwarzanka (2021)					34100	9500	16000
41.	Ekspozycja podziemna Olkusza (2021)					Otwarta w maju 2021.		21118

Zaświetlono kolorem żółtym frekwencję w roku po przyznaniu certyfikatu

Źródło: opracowanie własne

ZŁOTE CERTYFIKATY

42.	Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (2008)	699603	764000	945 000	1200000	1200000	363030	678080
43.	Manufaktura Łódzka (2010) <i>szacunek 250 tys./tydzień</i>	brak wiarygodnych szacunków						
44.	Festiwal Przystanek Woodstock – Pol’andRock Festiwal (2011) Lotnisko Makowice-Płoty	210000	200000	200000	200000	350000	odwołany	20000
45.	Szlak Orlich Gniazd (2012)	brak wiarygodnych szacunków						
46.	Szlak Architektury Drewnianej (2013), w tym <i>Drewniana cerkiew w Powroźniku (UNESCO)</i>	500000	500000	500000	510000	37 000	13000	29995
47.	Park Nauki i Rozrywki Krasiejów (2014)	270000	181903	135182	158479	150000	120000	140000
48.	Kopalnia Żłota i Średniowieczny Park Techniki w Żłotym Stoku (2015)	Brak danych			211000	210000	120944	187 889
49.	INDUSTRIADA – Święto Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (2016)	80000	90000	84000	98300	109000	odwołana	76000
50.	Żywe Muzeum Piernika w Toruniu (2017)	115000	120000	150000	180000	134840	60777	80623
51.	Muzeum Powstania Warszawskiego (2018) (2014)	546263	554456	568396	564893	545356	151334	255858

52.	Zabytkowa Kopalnia Srebra Tarnowskie Góry (2019)	63019	77723	89656	94503	89410	27534	66411
53.	Centrum Edukacji Ekologicznej Hydropolis (2021)	60000	140000	360000	500000	308363	148283	400000

Źródło: opracowanie własne

6. POGŁĘBIONA ANALIZA FREKWENCJI W CERTYFIKOWANYCH PRODUKTACH TURYSTYCZNYCH UHONOROWANYCH ŻŁOTYM CERTYFIKATEM

Polska Organizacja Turystyczna uhonorowała w okresie od 2008 r. do 2021 r. 12 produktów Żłotym Certyfikatem. Produkty te mają różny charakter, są to obiekty, szlaki, wydarzenia. Niektóre z nich nie są biletowane np. Manufaktura, co utrudnia ocenę frekwencji w takich obiektach. Brakuje również wiarygodnych szacunków odnośnie frekwencji na szlakach, łączących wiele obiektów, najczęściej niebiletowanych jak to ma miejsce na Szlaku Orlich Gniazd czy Szlaku Architektury Drewnianej. Poniżej opisano nagrodzone Żłotym Certyfikatem produkty, poddając analizie wpływ przyznania certyfikatu i środków na promocję, na ich funkcjonowanie i popularność.

6.1. SZLAK ZABYTEKÓW TECHNIKI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Zabytki techniki woj. śląskiego przystosowane do wymagań obsługi ruchu turystycznego stanowią atrakcje regionu, są one zrzeszone w strukturze Szlaku Zabytków Techniki (SZT). Jednak nie wszystkie obiekty na tym Szlaku są zabytkami. Niektóre z nich ukazują historyczne procesy produkcyjne dóbr lub tradycję i kulturę związaną z wykonywaniem konkretnego zawodu (m.in. Muzeum Chleba i Ciekawostek w Radzionkowie, Muzeum Rud Żelaza w Częstochowie), będąc umiejscowionymi poza zabytkami industrialnymi. Są one przykładem atrakcji turystycznych prezentujących dziedzictwo kulturowe.

Na Szlaku Zabytków Techniki znajduje się 40 obiektów. Ma on charakter szlaku samochodowego. Odległość pomiędzy poszczególnymi obiektami wynosi od kilkunastu do kilkudziesięciu kilometrów, co wyklucza go z systemu penetracji pieszej. Obiekty SZT są ze sobą powiązane zarówno pod względem tematyki (technika, dziedzictwo przemysłowe), jak i pod względem zarządzania szlakiem (Referat Promocji Dziedzictwa Industrialnego, Wydziału Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego). Objawia się to wspólnymi działaniami dotyczącymi promocji i innych aspektów marketingowych (m.in. święto SZT – Industriada). Powoduje to, że Szlak jest zintegrowanym systemem, a zatem może być traktowany jako spójna całość, charakteryzuje się on jednolitym oznaczeniem i identyfikacją wizualną. Obiekty tworzące Szlak prezentują dziedzictwo przemysłowe ulokowane m.in. w: dawnych zakładach wydobywczych (Kopalnia Guido, Zabytkowa Kopalnia Srebra), osiedlach (Nikiszowiec,

Giszowiec), browarach (Tyskie Browarium, Browar Żywiec) czy muzeach techniki (Muzeum Górnictwa Węglowego, Centralne Muzeum Pożarnictwa).

Odnosząc się do stosowanej w niniejszym opracowaniu typologii atrakcji turystycznych Swarbrooka (2002), większość obiektów na SZT jest dziełem człowieka. Zostały one stworzone dla innych celów niż turystyczne. Zmiana z podstawowej funkcji gospodarczej nastąpiła w wyniku rozwoju idei powołania funkcji turystycznej, poprzez zaprzestanie działalności (Kopalnia Guido, Zabytkowa Kopalnia Srebra) lub rozszerzenie oferty (Tyskie Browarium, Muzeum Browaru w Żywcu). W pierwszym przypadku działalność turystyczna jest tą podstawową, w drugim natomiast ma na ogół charakter marketingowy.

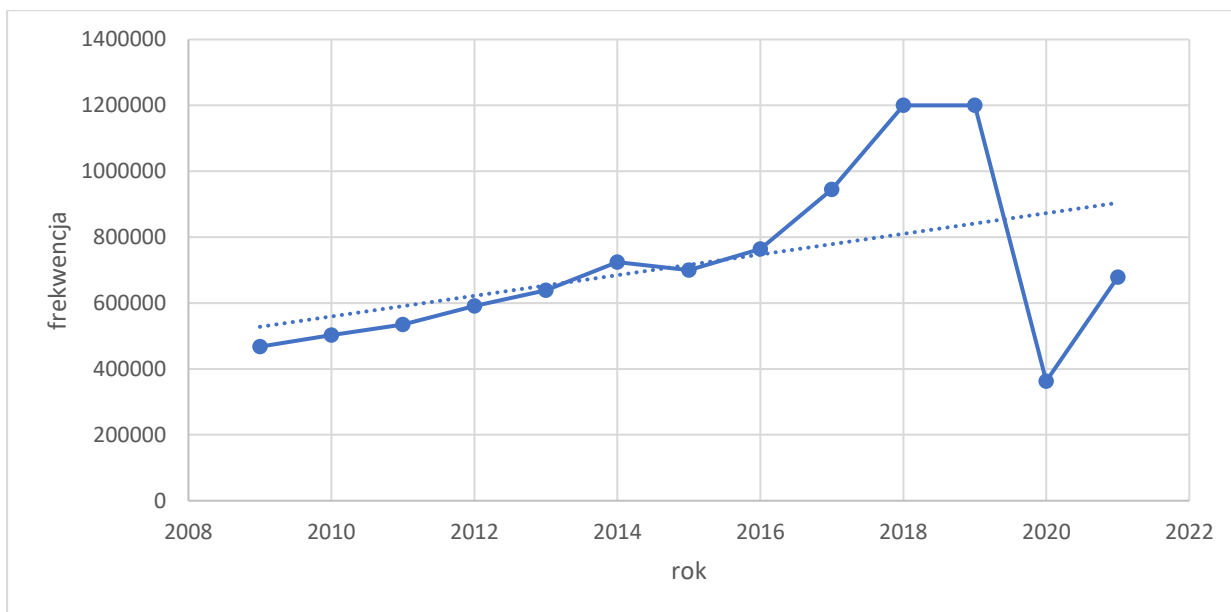
Foto 1. Osiedle robotnicze Nikiszowiec w Katowicach – Pomnik Historii na Szlaku Zabytków Techniki (foto Z. Kruczek)

Sam Szlak jest z kolei atrakcją turystyczną „zaprojektowaną i zbudowaną od podstaw”. Jego celem jest prezentacja walorów turystycznych będących najciekawszymi i najważniejszymi pod względem historycznym oraz architektonicznym

(www.zabytkitechniki.pl). Ponadto, można wyróżnić święto SZT – Industriadę – jako atrakcję o charakterze imprezy kulturalnej (patrz rozdział 6.8).

Obiekty wchodzące w skład SZT znajdują się w 24 miejscowościach. Najwięcej obiektów (4) znajduje się na terenie Zabrze (Muzeum Górnictwa Węglowego, Sztolnia Królowa Luiza, Kopalnia Guido, Szyb Maciej), po 3 obiekty można znaleźć w Katowicach, Gliwicach i Częstochowie, natomiast po 2 w Tychach, Tarnowskich Górach oraz Bytomiu. Ponadto, wybrane obiekty SZT znajdują się w strukturze Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego – ERIH (European Route of Industrial Heritage). Szlak ten reprezentuje ok. 1100 obiektów z 44 państw europejskich. W Polsce znajduje się obecnie 39 obiektów należących do ERIH (www.erih.net). Jedenaście z nich (28,20%) znajduje się na SZT. Wśród wszystkich obiektów ERIH wyróżniono te o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa przemysłowego. Oznaczono je jako punkty kotwiczne. W Europie jest ich 84, natomiast w Polsce znajduje się 7, z których 4 należą do struktury SZT.

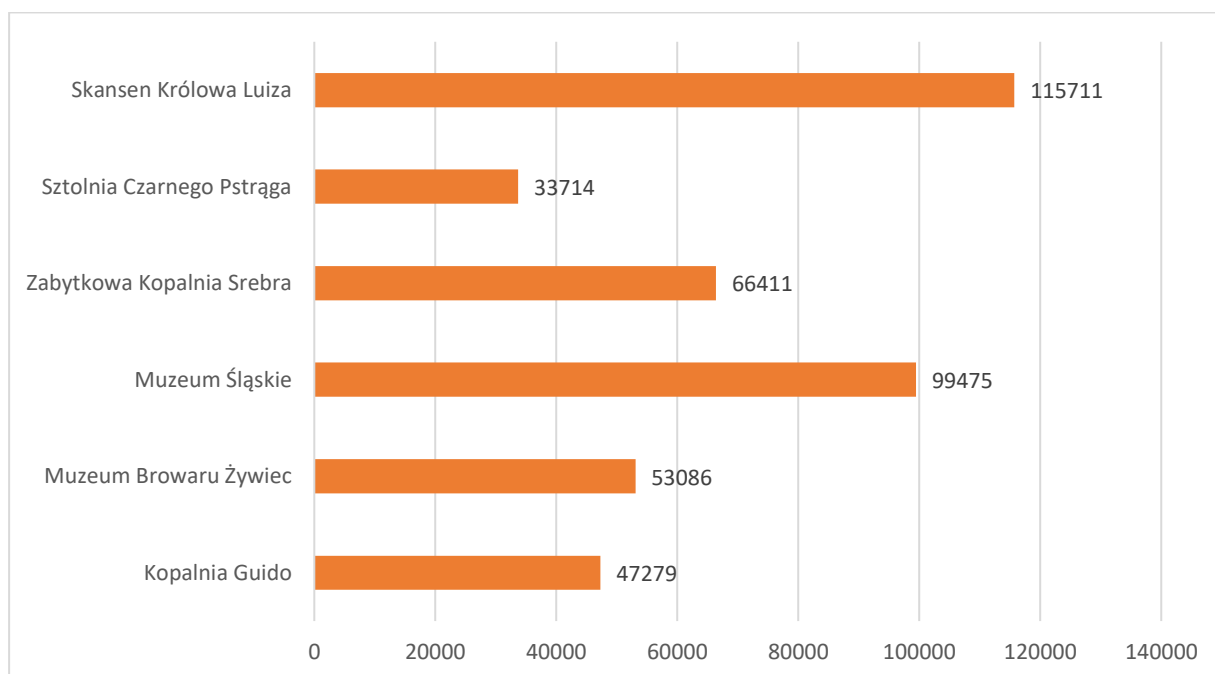
Analizując frekwencję na SZT, można zauważyć, że liczba odwiedzających stale wzrasta. Statystyka frekwencji prowadzona jest od 2009 r., czyli już po uhonorowaniu Złotym Certyfikatem. Wówczas atrakcje szlaku odwiedziło 467 999 osób. W roku 2014 liczba ta wzrosła do rekordowej wartości 724 201 osób, co dało przyrost odwiedzających na poziomie 54,76%. W 2015 r. zaobserwowano natomiast spadek odwiedzających w granicach 10%. (Rycina 9). Rok 2016, w którym obchodzono 10-lecie funkcjonowania sieci, był drugim rekordowym pod względem frekwencji. Z oferty funkcjonujących wtedy 36 zabytków techniki skorzystało blisko 764 tysiące osób. W następnych latach obserwujemy systematyczny wzrost frekwencji, aż w 2018 r. przekroczone znacznie liczbę 2 mln odwiedzających. Frekwencja na tym poziomie utrzymała się w roku 2019 r. W czasie pandemii szereg obiektów było czasowo lub na stałe zamknięte, ale już w 2021 nastąpiło stopniowe ożywienie ruchu turystycznego.

Ryc. 9. Frekwencja na SZT w latach 2011 - 2020

Źródło: dane uzyskane z Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Śląskiego.

Największy przyrost procentowy odwiedzających szlak zaobserwowano w latach 2016-2018. Przyznanie Złotego Certyfikatu w roku 2008 skutkowało wzrostem frekwencji w latach następnych kolejno o około 10%.

Rycina 10. Najczęściej odwiedzane obiekty na Szlaku Zabytków techniki w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne np. danych Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Śląskiego.

W rozpatrywanym okresie (lata 2009–2019) szlak odwiedziło prawie 9 mln osób. W 2019 r. ponad połowę odwiedzających generowały obiekty które możemy nazwać

Gwiazdami Techniki. Są to: Skansen Górniczy Królowa Luzia, Muzeum Browaru Żywiec, Muzeum Śląskie w Katowicach, Zabytkowa Kopalnię Srebra w Tarnowskich Górach, Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach (ryc. 10).

W sferze wydarzeń na Szlaku Zabytków Techniki wymienić można przede wszystkim wystawy czasowe, koncerty, spektakle, warsztaty i lekcje muzealne.

Analiza frekwencji pozwoliła na stwierdzenie, że SZT staje się coraz bardziej rozpoznawalnym markowym produktem turystycznym woj. śląskiego, a uhonorowanie Złotym Certyfikatem POT przyczyniło się do wzrostu popularności szlaku i tym samym do zwiększenia liczby odwiedzających obiekty na szlaku. Zwiększyła się również w rozpatrywanym okresie liczba obiektów na szlaku z 33 do 40. Szlak odwiedzają głównie turyści krajowi, wśród których największą grupę stanowią odwiedzający pochodzący z woj. śląskiego. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że nie wszystkie obiekty podają statystyki związane z miejscem zamieszkania odwiedzających.

Rosnąca liczba odwiedzających SZT świadczy o tym, że turystyka oparta na dziedzictwie przemysłowym jest coraz bardziej popularna. Ponadto, woj. śląskie staje się ważnym ośrodkiem turystycznym. Jest to także dobra prognoza dla władarzy miast lub inwestorów prywatnych, którzy dążą do powołania nowych obiektów turystyki dziedzictwa przemysłowego. Nie zaobserwowano jednak, żeby decyzja o wpisaniu tarnogórskich obiektów na listę światowego dziedzictwa, ogłoszona w 2017 roku na sesji UNESCO w Krakowie, wpłynęła na znaczący wzrost frekwencji w tym obiekcie (patrz punkt 6.11).

Foto 2. Kopalnia Guido w Zabrzu (foto Z. Kruczek)

6.2 MANUFAKTURA W ŁODZI

Manufaktura w Łodzi powstała na terenie dawnych budynków należących do Izraela Poznańskiego. Izrael, nazywany „królem bawełny”, był przedsiębiorcą łódzkim pochodzenia żydowskiego. Stworzył jeden z największych zakładów łódzkich. W roku jego śmierci (1900) majątek wyceniono na 11 mln rubli. Następnie kolejne pokolenia zarządzały firm. Największe straty dla całego obiektu przyniosła I wojna światowa. Po II wojnie światowej w fabrykę tchnięto nowe życie, ale niestety przez transformacje ustrojowe kompleks popadł w stan likwidacji i po prostu niszczał. Na potrzeby mieszkańców i turystów, gruntownie przebudowany – został oddany do ponownego użytku dopiero w 2006 roku.

Dziś Manufaktura z zewnątrz czaruje cudną architekturą, a w środku intryguje nowoczesnością. Na terenie Manufaktury w Łodzi znalazło się miejsce na niewielkie muzeum. Muzeum Fabryki opowiada historię tego miejsca, które zaczynało jako fabryka, a dziś istnieje już jako Manufaktura. Wystawę zaprojektował ten sam architekt, który zaprojektował Muzeum Powstania Warszawskiego. Prezentowane są tutaj maszyny, które brały udział w procesie przetwórstwa bawełny. Co pół godziny odbywa się prezentacja pracy ponad stuletnich krosen. W środku można dowiedzieć się więcej o tym, w jaki sposób bawełna stała się przędzą i jak zamienia się w tkaninę.

Foto 3. Wnętrze Muzeum Fabryki
(źródło: <https://skomplikowane.pl/na-trasie/manufaktura-w-lodzi/>)

Jednym z ważniejszych punktów w całym kompleksie jest aż pięciokondygnacyjna dawna przędzalnia bawełny, która powstała w latach 1877–1878. W roku 2009 swe miejsce odnalazł tam hotel posiadający cztery gwiazdki o nazwie Andel's. Projektem architektonicznym, który tak sprawnie połączył historyczność tego miejsca z nowatorskimi rozwiązaniami zajęła się firma Virgile&Stone z Londynu. Warto wspomnieć również o inwestorach, zainteresowanych designerskim pomysłem, a były nimi firmy z Francji: Paris Orleans oraz Fonciere Euris.

Manufaktura posiada wiele różnorodnych sklepów, ale poza nimi znajdziemy tutaj przede wszystkim centrum rozrywki i rekreacji. Jest to miejsce, gdzie wiele ciekawych rzeczy można robić jak na przykład grać w kręgle, wspinać się po sztucznej ścianie wspinaczkowej. Poza tym znajduje się tutaj kino wyposażone w piętnaście sal kinowych, wśród nich jest jedna sala z ekranem 3D. Jest jeszcze klub fitness oraz skate park. Kompleksowi kulturalnemu warto poświęcić dłuższą chwilę, ponieważ znajdują się w nim ważne obiekty nie tylko dla samej Manufaktury, ale dla całej Łodzi jak oddział Muzeum Sztuki, prezentujący głównie dzieła sztuki awangardowej. Właściwe Muzeum znajduje się przy ulicy Stanisława Więckowskiego.

Manufaktura kryje w swoich obszernych wnętrzach około sześćdziesiąt różnych restauracji oraz kawiarenek a także centrum samochodowe. Same sklepy stanowią około dwustu sześćdziesięciu podmiotów. Poza tym znajduje się tutaj część usługowa, w skład której wchodzi również bank.

Ciekawostką dotyczącą Manufaktury jest to, że w jej centrum jest 3,5 ha rynek. Służy on przede wszystkim do organizowania koncertów, czy innych imprez masowych lub zawodów sportowych. W lato jest na rynku plaża, która pozwala poczuć się w środku miasta jak nad morzem, natomiast zimą można pojeździć na lodowisku. Jest to bardzo dobre wykorzystanie terenu, ponieważ każdy znajdzie tu coś dla siebie, zarówno w sezonie zimowym jak i w letnim, oraz aktywnie spędzi czas. Na rynku wybudowano najdłuższą w Europie fontannę, w której woda wieczorem jest podświetlana i wszystko wygląda tak jakby wręcz „tańczyło” w rytmie muzyki. Fontannę zaprojektowała firma o nazwie GHESA z Hiszpanii. Po Manufakturze jeżdżą dwa elektryczne trambusy. Trambusy, pieszczotliwie nazywane manufakturobusami, to coś na kształt tramwaju.

Manufaktura to nie tylko wizytówka współczesnej Łodzi, ale również doskonały przykład rewitalizacji obiektu przemysłowego, któremu nadano nowy charakter, utrzymując jednocześnie jego związki z historią. To połączenie nowoczesnych form,

materiałów i architektury z przeszłością – dawną świetnością, potęgą i monumentalizmem XIX-wiecznych fabryk stanowiących imperium Izraela Kalmanowicza Poznańskiego.

Miłośnicy kultury i sztuki również znajdą w kompleksie Manufaktury odpowiednie atrakcje - znajduje się tu bowiem Muzeum Sztuki MS2, Muzeum Fabryki oraz Muzeum Miasta Łodzi.

Foto 4 . Manufaktura w Łodzi (źródło: uml.lodz.pl)

Oszacowanie liczby odwiedzających urządzenia rekreacyjne i imprezy kulturalne w Manufakturze jest niezwykle trudne. Według nieoficjalnych danych, tygodniowo odwiedza Manufakturę 250 tys. osób. Na podstawie logowań telefonii komórkowej szacuje się liczbę odwiedzających w 2021 r. na 18,3 mln osób.

6.3. FESTIWAL PRYZSTANEK WOODSTOCK - OBECNIE POL'ANDROCK FESTIWAL

Przystanek Woodstock (w latach 1995-2017), obecnie Pol'and'Rock Festival - jedna z najbardziej rozpoznawalnych imprez w Polsce, odbywał się co roku na przełomie lipca i sierpnia w Kostrzynie nad Odrą, od 2021 r. na terenie lotniska Makowice-Płoty. Jego organizatorem jest Fundacja „Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy” Jurka Owsiaaka. Z założenia to wielkie muzyczne święto to oryginalna forma podziękowania wszystkim osobom zaangażowanym w styczniową zbiórkę pieniędzy organizowaną przez Fundację już od kilkunastu lat. To także wierność idei: „Miłość, Przyjaźń, Muzyka”, Stop Przemocy, Stop Narkotykom.

Na pomysł zorganizowania Przystanku Woodstock wpadł Jerzy Owsiak po powrocie w 1994 r. ze Stanów Zjednoczonych. Uczestniczył tam, wraz z ekipą filmową, w „remake’u” festiwalu Woodstock, który odbył się 25 lat wcześniej. Celem wyprawy do USA była realizacja własnego programu telewizyjnego.¹⁴

Do występu na festiwalu zapraszane były i są zespoły z całego świata. Podczas festiwalu koncerty odbywały się na Dużej i Małej Scenie, Scenie Viva Kultura, na Scenie Lecha oraz na Nocnej Scenie Akademii Sztuk Przepięknych. Oprócz muzyki, stałym elementem wydarzenia są rozmowy z wybitnymi osobistościami ze świata kultury, mediów, sztuki, polityki i życia społecznego, które odbywają się na Akademii Sztuk Przepięknych. Wśród gości zaproszonych do rozmów z publicznością znaleźli się m.in. nobliści tacy jak Lech Wałęsa, Olga Tokarczuk, artyści tacy jak Marek Kondrat czy Andrzej Wajda. Do uczestnictwa w festiwalu zapraszani są też przedstawiciele organizacji pozarządowych i innych inicjatyw, które mogą prezentować swoją działalność i edukować zgromadzonych na festiwalu ludzi w ramach warsztatów na ASP. Festiwal w całości jest bezpłatny dla widzów, ponieważ w założeniu jest podziękowaniem dla wolontariuszy za ich pracę podczas Finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. W trakcie festiwalu również udzielają się wolontariusze, działający w ramach Pokojowego Patrolu, co jest nawiązaniem do festiwalu Woodstock. Festiwal przyciąga również wielu obcokrajowców, w większości z Niemiec.

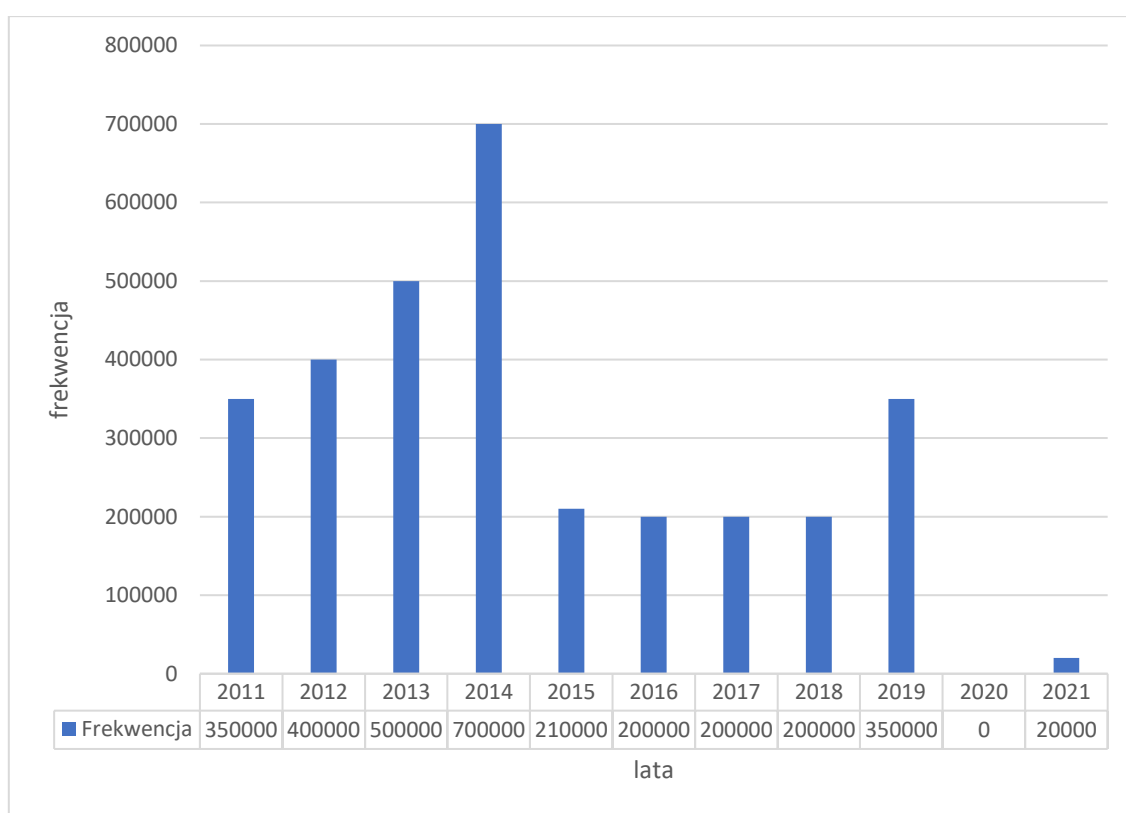
Nazwa „Przystanek Woodstock”, jak o niej mówił Jerzy Owsiak, wyrosła z legendy festiwalu Woodstock i atmosfery epoki dzieci kwiatów. Natomiast słowo

---

¹⁴ Nowacki M., (2014). Przystanek Woodstock jako produkt turystyczny. [w:] KULTURA I TURYSTYKA – W KRĘGU WYDARZEŃ, Łódź, 115–131

„przystanek” nawiązywało do popularnego serialu telewizyjnego Przystanek Alaska. 8 marca 2018 podczas prezentacji kwoty zebranej w czasie XXVI finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy poinformował, że ze względów prawnych nazwa „Przystanek Woodstock” nie może być dalej używana, dlatego festiwal zmienił nazwę na „Pol’and’Rock Festival”.

W roku 1999 na Przystanek Woodstock przyjechało 250 tys. gości, co uczyniło z niego największy festiwal rockowy na świecie¹⁵. Festiwal otrzymał kilka znaczących nagród, w tym w 2003 r. Certyfikat Polskiej Organizacji Turystycznej, w 2011 r. Złoty Certyfikat POT. Frekwencję na Festiwalu od 2011 do 2021 r. prezentuje rycina 11.

Ryc. 11. Frekwencja na Festiwalach Woodstock oraz Pol’and’Rock Festival w latach 2011–2021.

W 2011 r. szacowano frekwencję na festiwalu na 350 tys. osób. Po otrzymaniu Złotego Certyfikatu nastąpił wyraźny skok frekwencji w następnych trzech latach i w 2014 r. odnotowano rekordową liczbę 700 tys. uczestników, czyli dwa razy więcej niż w 2011 r. Od 2015 r. miała miejsce ciągła zmiana lokalizacji i spadek frekwencji, która ukształtowała się na poziomie 200 tys. uczestników. Przed pandemią, czyli w roku 2019

¹⁵ Ćwierć miliona na przystanku, 1999, „Gazeta Wyborcza”, 9 sierpnia, s. 1.

odnotowano wzrost frekwencji - 350 tys. widzów. W 2020 r. Festiwal ze względu na pandemię przybrał formę internetową. Wydarzenie to, nazwane Najpiękniejszą Domówką Świata przyciągnęło przed ekrany rzesze fanów polskiej muzyki podczas trwającej ponad 70 godzin transmisji koncertów na żywo oraz archiwalnych nagrań z festiwalu. W 2021 r. zgodnie z panującymi rozporządzeniami epidemiologicznymi festiwal zorganizowano dla 20 000 osób zaszczepionych oraz grupy osób niezaszczepionych.

Foto 5. Pol'and'Rock Festival na dawnym lotnisku Makowice – Płoty
(źródło: gloswielkopolski.pl/polandrock-festival-2021)

6.4. SZLAK ORLICH GNIAZD

Szlak Orlich Gniazd jest jednym z najbardziej malowniczych szlaków turystycznych w Polsce. Swoją nazwę zawdzięcza leżącym na jego trasie ruinom zamków i warowni, które wznoszono na zlecenie króla Kazimierza Wielkiego w XIV w. na trudno dostępnych skałach, których wysokość dochodzi do 30 m. Szlak przebiega przez dwa województwa: śląskie i małopolskie, rozpoczyna się w Krakowie, a kończy w Częstochowie. O wyjątkowości tej trasy świadczy zróżnicowanie rzeźby terenu i bardzo bogate dziedzictwo przyrodnicze Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Orle Gniazda są znane ze swojego romantycznego charakteru i urokliwego położenia. Część z nich to już jedynie przepiękne, dobrze zachowane ruiny, część natomiast to obiekty odrestaurowane. Zamek Ogródzieniec czy Bobolice tętnią dzisiaj życiem, jak za dawnych czasów. Prezentowane są w nich ciekawe ekspozycje oraz organizowane historyczne imprezy. Oprócz oferty dla duszy, Szlak Orlich Gniazd oferuje również wiele dla ciała, propagując aktywny sposób spędzania wolnego czasu (wycieczki piesze, rowerowe, konne, wspinaczka, penetracja jaskiń).

Pierwszą propozycję utworzenia szlaku, już w 1927 roku, przedstawił na łamach czasopisma „Ziemia” Stanisław Leszczycki. W 1930 r. wytyczono i oznaczono kolorem czerwonym szlak biegnący z Krakowa przez Płaskowyż Ojcowski i Garb Tęczyński, a następnie powracający do Krakowa. Mimo swej malowniczości szlak został zapomniany, gdyż nie był w żaden sposób konserwowany i odnawiany. W 1948 r. kolejną próbę wytyczenia szlaku podjął Kazimierz Sosnowski – znany turysta i krajoznawca. Dwa lata później, w 1950 r., dzięki funduszom pozyskanym z Ministerstwa Komunikacji, szlak został ostatecznie wyznaczony, jako turystyczny szlak pieszy o długości 163,9 km, biegnący od Krakowa do Częstochowy. W kolejnych latach trasa szlaku była wielokrotnie korygowana, jednak niewiele zmieniając pierwotny przebieg, a mając przede wszystkim na celu zwiększenie jego atrakcyjności. Swą poetycką nazwę szlak zawdzięcza ruinom i zamkom znajdującym się wzdłuż trasy, które budowane były najczęściej na szczytach wzniesień, pośród trudno dostępnych skał wapiennych, stąd wzięła się ich nazwa „Orle Gniazda”. Oprócz zamków na szlaku można również podziwiać szereg innych atrakcji – zabytkowe budowle sakralne, wytwory przyrody, co czyni go niewątpliwie jednym z najbardziej malowniczych szlaków w Polsce. Dziś szlak biegnący przez prawie cały teren Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej to atrakcja nie tylko dla pieszych turystów. Dzięki stale rozwijającej się infrastrukturze oraz przybywającym z roku na rok atrakcjom to

doskonale miejsce dla turysty, który chce aktywnie spędzić czas. Tutaj ma możliwość jazdy po szlaku rowerem, wspinania się, zwiedzania jaskiń, może uprawiać nordic walking lub wybrać się na narty. Wszystko w otoczeniu niepowtarzalnie pięknego krajobrazu. Jest tu dobrze rozwinięta baza noclegowa i agroturystyczna. Szlak jest odpowiednio oznakowany, a wszelkie dodatkowe informacje można uzyskać w sieci punktów informacji turystycznej¹⁶.

W 2012 roku Szlak Orlich Gniazd, którym opiekuje się Związek Gmin Jurajskich, otrzymał Złoty Certyfikat Polskiej Organizacji Turystycznej stając się najlepszym produktem turystycznym Polski.

Niestety, żadna z organizacji patronujących Szlakowi Orlich Gniazd nie dokonała szacunku frekwencji na szlaku. Można taki szacunek dokonać poprzez zbilansowanie danych z frekwencji w zamkach na Szlaku, ale dysponujemy tylko danymi z zamków w Ojcowie, Pieskowej Skale i Ogrodzieńcu.

Foto 6. Ruiny zamku w Ogrodzieńcu (źródło: foto Z. Kruczek)

---

¹⁶ Szlak Orlich Gniazd - Szlak Orlich Gniazd (orlegniazda.pl)

6.5. SZLAK ARCHITEKTURY DREWNIANEJ – Studium przypadku Cerkiew w Powroźniku

Szlak Architektury Drewnianej w Małopolsce tworzy 255 najcenniejszych i najciekawszych zabytkowych drewnianych obiektów. Na Szlaku znalazły się malownicze kościoły, piękne cerkwie, smukłe dzwonnice, staropolskie dwory, drewniane wille i skanseny, należące do najcenniejszych zabytków ludowej kultury materialnej. Szlak Architektury Drewnianej powstał w 2001 roku z inicjatywy Województwa Małopolskiego. Po opracowaniu koncepcji szlaku i podpisaniu umowy z sąsiednimi województwami o współpracy w zakresie jego tworzenia w latach 2001-2003 wszystkie obiekty zostały oznakowane tablicami, a dojazd do nich znakami drogowymi. W 2003 roku cztery kościoły drewniane z Małopolski zostały szczególnie wyróżnione wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO. Należą do nich: kościół pw. św. Michała Archanioła w Binarowej, kościół pw. św. Michała Archanioła w Dębnie Podhalańskim, kościół pw. św. Leonarda w Lipnicy Murowanej i kościół pw. św. Filipa i Jakuba w Sękowej. Natomiast w 2013 roku do Listy UNESCO dopisane zostały cztery cerkwie, wchodzące w skład Szlaku. Są to: cerkiew pw. św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku, cerkiew pw. Opieki Bogurodzicy NMP w Owczarach, cerkiew św. Paraskewii w Kwiatoniu oraz cerkiew św. Michała Archanioła w Brunarach Wyżnych¹⁷.

Frekwencja na tym szlaku jest trudna do oszacowania, ponieważ większość obiektów (zwłaszcza te sakralne) nie jest biletowana. Małopolska Organizacja Turystyczna podaje szacunkową wartość 500 tys. odwiedzających wszystkie obiekty. W czasie jednego wyjazdu turyści mogą zwiedzać kilka obiektów, ale nie dysponujemy danymi, które pozwoliłyby precyzyjnie podać frekwencję, a tym samym ocenić wpływ przyznania Złotego Certyfikatu POT na zwiększenie popularności wyrażonej liczbą odwiedzających. Poniżej przedstawiono jako studium przypadków analizę frekwencji w zabytkowej cerkwi w Powroźniku, wyróżnionej wpisem na listę UNESCO i będącej przykładem dobrych praktyk udostępniania zabytków sakralnych dla turystów.

Dzięki decyzji Zarządu Województwa Małopolskiego o przyznaniu środków finansowych na realizację projektu „Otwarty Szlak Architektury Drewnianej” otwarto w 2019 roku dla zwiedzających aż 74 zabytkowych obiektów, zorganizowano w nich również obsługę przewodnicką. Najliczniejszą grupę wśród drewnianych zabytków

---

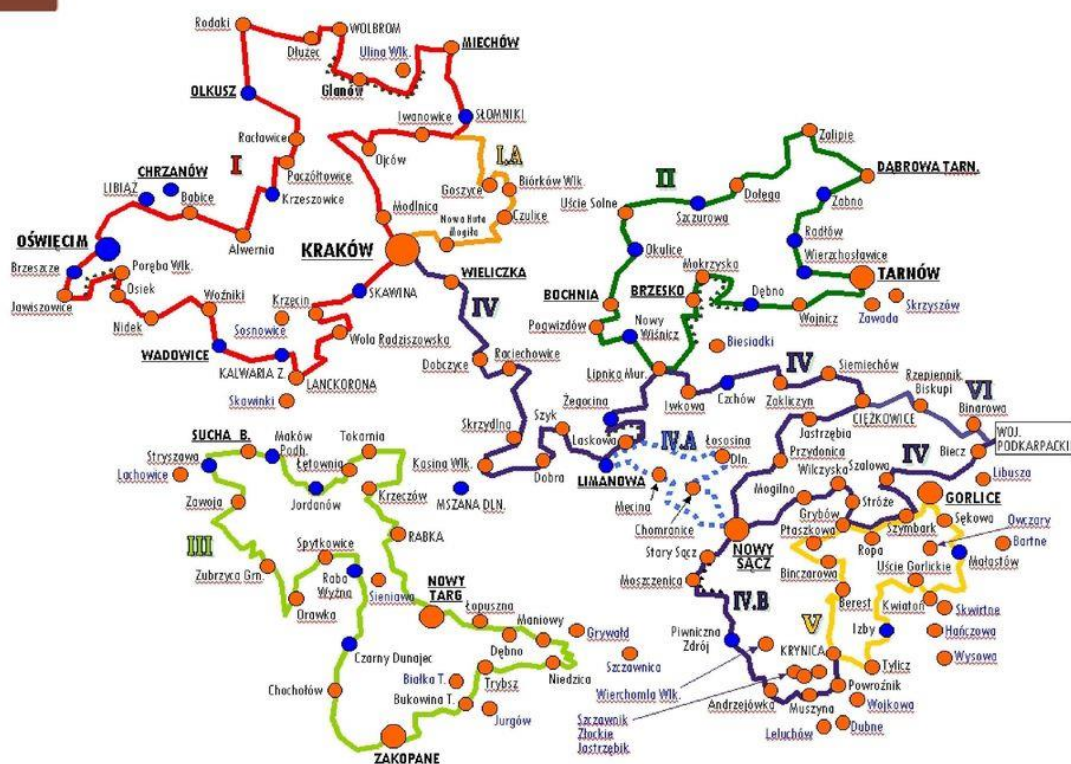
¹⁷ <http://www.drewniana.malopolska.pl/>

udostępnionych do zwiedzania w ramach Otwartego Szlaku Architektury Drewnianej stanowią obiekty sakralne - kościoły reprezentujące różne epoki i style architektoniczne oraz cerkwie greckokatolickie i prawosławne rozsiane na terenie Beskidu Sądeckiego i Niskiego. Szlak to również budownictwo świeckie, które reprezentują urokliwe dwory w Laskowej i Świdniku.

Małopolska Organizacja Turystyczna została również wykonawcą zadania pod tytułem Muzyka zaklęta w drewnie. Ideą tego projektu była organizacja w drewnianych wnętrzach obiektów sakralnych cyklu koncertów, dostępnych bezpłatnie zarówno dla mieszkańców regionu, jak i turystów.

Szlak Architektury Drewnianej – IV trasy

Rycina 12. Obiekty i trasy na Szlaku Architektury Drewnianej w woj. małopolskim (źródło: www.drewniana.malopolska.pl)

Studium przypadku Cerkiew w Powroźniku

Cerkiew parafialna greckokatolicka św. Jakuba Młodszego w Powroźniku (obecnie kościół parafialny rzymskokatolicki) zbudowana została w 1600 r., jest więc najstarszą cerkwią w polskich Karpatach. Cerkiew była wielokrotnie remontowana, a w latach 1813-14, po powodzi, przeniesiono ją na obecne miejsce. W roku 1878 dobudowano

główną wieżę, o konstrukcji słupowej. Po wojnie, wskutek wysiedlenia ludności łemkowskiej w ramach akcji „Wisła”, świątynia została przejęta przez kościół łaciński (rok 1951). W 1965 r. budynek odnowiono.

Budynek cerkwi – podobnie jak innych świątyń w stylu zachodniołemkowskim – jest trójdzielny, jednonawowy, drewniany o konstrukcji zrębowej. Nad nawą znajduje się kopuła namiotowa łamana trzykrotnie. W prezbiterium znajduje się strop z fasetą, w zakrystii sklepienie kolebkowe. Elewacja zewnętrzna i dach kryte są gontem. Budynek wieńczy trzy baniaste wieżyczki z pozornymi latarniami. W środku warto zwrócić uwagę na polichromię figuralną z 1637 roku, barokowy ołtarz główny z ikoną „Matki Bożej z Dzieciątkiem” z XVII w. oraz ikonostas będący tłem do ołtarza. Unikatową wartość mają również pozostałe ikony umieszczone na bocznych ołtarzach, rokokowa ambona z 1700 roku, jak też dzwon z 1615 roku (według legendy dzwon ma mieć moc odpędzania burz). Ciekawe są również zachowane ikony: „Sąd Ostateczny” z 1623 oraz „Opłakiwanie Chrystusa” z 1646. Warto nadmienić, że budynek posiada okna tylko od strony południowej. Chroniło to przed śniegiem i wiatrem z północy pozwalając jednocześnie na oświetlenie świątyni promieniami słonecznymi od południa.

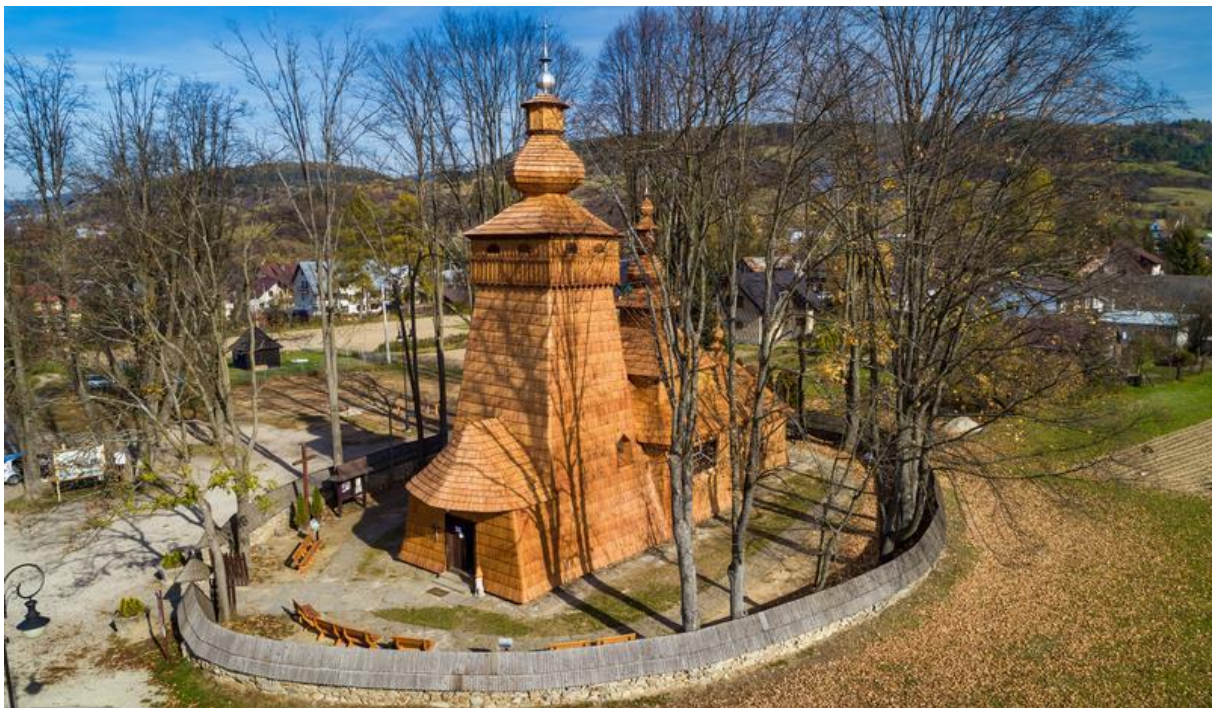

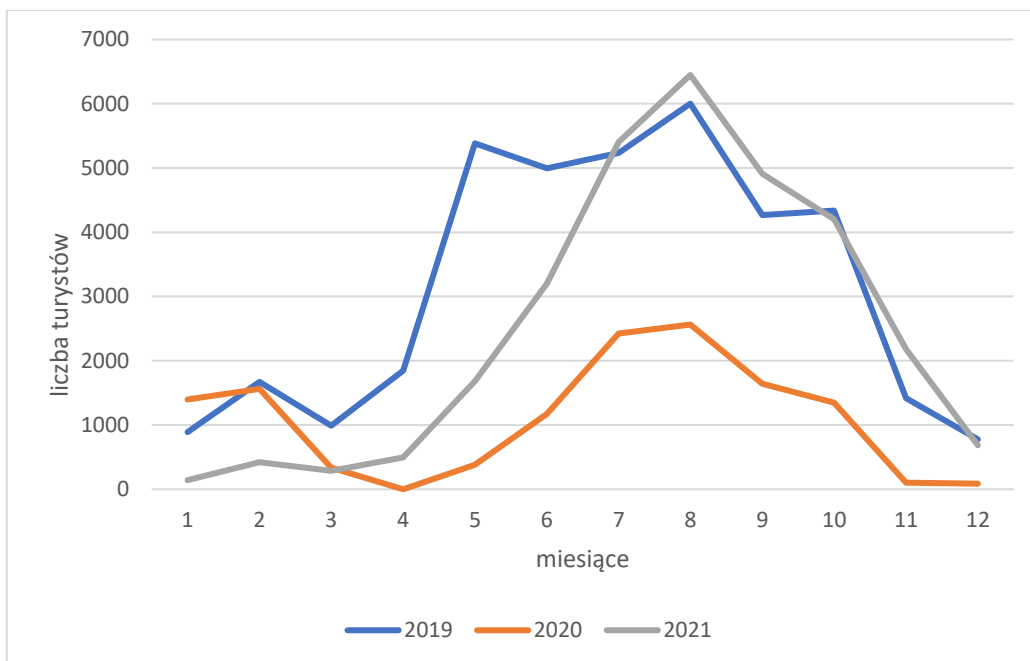
Foto 7. Cerkiew w Powroźniku (źródło: VisitMalopolska.pl)

Cerkiew znajduje się na Szlaku Architektury Województwa Małopolskiego. Jest to najcenniejszy obiekt w pętli gorlickiej tego szlaku, wpisany w 2013 r. na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO wraz z 7 innymi cerkwiami z terenu Polski i Ukrainy. Kiedy w 2018 roku w Powroźniku wybudowano nowy kościół, cerkiew stała się, za zgoda władz kościelnych, obiektem quasimuzealnym. Opieki nad cerkwią oraz oprowadzania turystów podjął się dawny kościelny – Paweł Kącki, wywiązujący się znakomicie z tej roli. Każda grupa odwiedzająca obiekt może liczyć na barwną opowieść Pana Pawła. Wstęp do cerkwi jest bezpłatny, a Paweł Kącki rejestruje również frekwencję odwiedzających. Współpracuje z przewodnikami turystycznymi i pilotami wycieczek oraz Urzędem Marszałkowskim w zakresie obsługi grup turystów. Udostępnił również dla potrzeb raportu dane odnośnie frekwencji w latach 2019-2021.

W roku 2019 r. cerkiew odwiedziło ponad 37 tys. osób, w tym 1900 gości z zagranicy. W 2020 r. w związku z pandemią i czasowym zamknięciem obiektu frekwencja spadła do 13 tys. osób, w tym tylko 320 gości z zagranicy. Rozkład frekwencji w poszczególnych miesiącach ilustruje ryc. 28. I tak najwyższą frekwencję, przekraczającą 6 tys. turystów odnotowano w kwietniu i sierpniu 2019 r. , najmniej turystów notuje się w miesiącach zimowych (grudzień–styczeń). W 2020 r. cerkiew była zamknięta w kwietniu, a najwyższa frekwencja była w miesiącach letnich wakacji, czyli w lipcu i sierpniu. Trzecia fala pandemii wymusiła zamknięcie obiektu od listopada do grudnia. W 2021 r. cerkiew odwiedziło prawie 30 tys. turystów, w tym około 500 z zagranicy. Nie został zatem osiągnięty stopień frekwencji z rekordowego 2019 r.¹⁸

---

¹⁸ Kustosze Cerkwi Paweł Kącki publikuje co roku na tablicy ogłoszeń przed wejściem do obiektu dane o frekwencji z podziałem na miesiące oraz z wyszczególnieniem gości z zagranicy

Ryc. 13. Frekwencja w drewnianej cerkwi w Powroźniku w latach 2019 - 2021 wg miesięcy
(źródło- Kustosz Paweł Kącki, opracowanie własne)

Foto 8. Wnętrze cerkwi w Powroźniku (źródło visitmalopolska.pl)

6.6. PARK NAUKI I ROZRYWKI KRASIEJÓW

Tworzą go największy plenerowy park prehistorii w Europie – Jura Park Krasiejów oraz Park Nauki i Ewolucji Człowieka. Na 40 ha zrekonstruowano ok. 250 modeli zwierząt naturalnej wielkości. Tutaj można odkryć świat sprzed milionów lat, stanąć oko w oko z dinozaurami i poznać swoich praprzodków. Zabawie i popularyzacji wiedzy służą m.in. Tunel Czasu 3D, Pawilon Paleontologiczny z autentycznymi kośćmi dinozaurów, Kino Emocji Cinema 5D i Prehistoryczne Oceanarium 3D, a także multimedialne muzeum poświęcone pochodzeniu człowieka. Park położony jest w malowniczej okolicy, otoczonej lasami, z dala od zgiełku miasta. Powstał na zdegradowanym przez przemysł terenie, który przed laty eksploatowała kopalnia i cementownia. Naukowcy dokonali tutaj przełomowego odkrycia, gdy natrafili na ślady prehistorycznych gadów i płazów sprzed 230 mln lat, w tym najstarszego przodka.

Wzdłuż trasy zwiedzania rozmieszczone są liczne plansze z fotografiami środowisk roślinnych, charakterystycznych dla ery dinozaurów. Prezentowane są też zdjęcia ze słynnych paleolokalizacji – miejsc odkryć szczątków dinozaurów lub ich tropów.

Foto 9. Dinozaury w Parku Nauki i Rozrywki w Krasiejewie
(źródło: <https://certyfikaty.polska.travel/zlote-certyfikaty/>)

Frekwencja w Parku utrzymuje się na wyrównanym poziomie. W 2016 r. odnotowano 181 tys. odwiedzających, ale w latach następnych frekwencja była już niższa (131 tys. w 2017, 158 tys. w roku 2018). W czasie pandemii odnotowano niewielki spadek frekwencji, a w 2021 r. park odwiedziło około 140 tys., czyli stosunkowo niewiele mniej niż w 2019 r.

6.7. KOPALNIA ŻŁOTA I ŚREDNIOWIECZNY PARK TECHNIKI W ŻŁOTYM STOKU

Kopalnia Żłota w Żłotym Stoku to kompleks turystyczny z podziemnymi trasami i niedawno odkrytą Sztolnią Ochrową oraz partnerską Średniowieczną Osadą Górniczą. Kompleks wraz z parkingami i obiektami noclegowymi oraz gastronomicznymi znajduje się na powierzchni ok. 4 hektarów. Jest to jedyne miejsce w Europie gdzie podjęto się dokonania wiernej repliki średniowiecznej wioski górniczej z urządzeniami, które nie są jedynie eksponatami, ale faktycznie działają – odtwarzając swoje funkcje z przeszłości. Na turystów czeka wiele niespodzianek, a wśród nich pływanie łodzią podziemnym korytarzem, płukanie złota, wybijanie złotej monety, skarbiec ze sztabami złota czy jedyny w Polsce podziemny wodospad. Turyści mogą także przejechać się repliką czołgu Leonarda da Vinci, obejrzyć wystawę minerałów czy samodzielnie wykonać złoty papier czerpany.

Podziemna Trasa Turystyczna Kopalnia Żłota powstała w 1996 roku. Z labiryntu 320 km udostępniono do zwiedzania dwie niezwykle ciekawe sztolnie: Sztolnię „Gertruda” oraz „Sztolnię Czarną Górna” z jedynym w Polsce podziemnym wodospadem (8 m wysokości), z której wyjeżdża się Pomarańczowym Tramwajem. Bajkowy świat stworzony pod ziemią (gnom, szalony alchemik oraz postać górnika) i nietuzinkowy sposób oprowadzania wprowadzają turystów w zachwyt i zadowolenie. Dodatkową atrakcją jest podziemny spływ łodzią.

Atrakcja ta powstała dzięki prywatnym środkom. Stworzyła ją Elżbieta Szumska przy współpracy Piotra Romanowskiego, by uratować złotostockie dziedzictwo historyczne. Większą część muzeum stanowią eksponaty należące do kolekcji własnych jego twórców, ale też wiele historycznych pamiątek podarowali mieszkańcy, którzy przyłączyli się do tej pięknej inicjatywy. Dzięki temu w Żłotym Stoku po wielu latach powstało muzeum, które jest licznie odwiedzane nie tylko przez mieszkańców, ale także przez turystów z Polski i zagranicy.

Sztolnia Ochrowa jest stosunkowo młodą atrakcją. Odkryto ją dopiero kilka lat temu, bo w 2017 roku. Wewnątrz została zachowana w oryginale. Z jej serca bije źródło arsenowo-żelazowe. Przejście jest wąskie, a skały pokryte nalotami z ochry, więc trzeba uważać, żeby się nie ubrudzić. Cała trasa nie jest długa, ale bardzo ciekawa. Miejscami są małe kałuże, dlatego warto mieć nieprzemakalne buty. Średniowieczna Osada Górnicza – to bardzo dokładna replika takiej osady z okresu Średniowiecza, na którą składają się

urządzenia zbudowane w skali 1:1. Wszystkie urządzenia działają, o czym może przekonać się każdy zwiedzający. Urządzenia te są imponujące rozmiarem (15-metrowy kierat, 3-tonowe koło deptakowe) oraz rozmachem z jakim zostały zbudowane. Wszystkie powstały na podstawie średniowiecznych rycin Georgiusa Agricoli. W żadnym miejscu w Europie nie można spotkać drugiej tak dokładnej i bogatej w urządzenia repliki górniczej wioski średniowiecznej.

Kopalnia Złota w Złotym Stoku jako jedyna w Polsce została dwukrotnie uhonorowana przez Polską Organizację Turystyczną Certyfikatem na Najlepszy Produkt Turystyczny w Polsce. W 2020 roku 4 grudnia, w Dniu Święta Górnika, Kopalnia odznaczona została Dolnośląskim Kluczem Sukcesu.

Foto 10. Kopalnia Złota w Złotym Stoku – kolejka (źródło: https://www.czarnagora.com.pl/atrakcje/kopalnia_zlota.php)

W 2019 r. Kopalnie i Park Technologiczny odwiedziło 210 tys. turystów, ale w 2020 r. liczba odwiedzających ze względu na obostrzenia pandemiczne spadła do 110 tys. Rok 2021 r. był bardzo dobry pod względem frekwencji, bowiem odnotowano 230 tys. turystów, co oznacza wzrost w stosunku do roku 2019.

6.8. INDUSTRIADA - ŚWIĘTO SZLAKU ZABYTKÓW TECHNIKI WOJ. ŚLĄSKIEGO

INDUSTRIADA to wydarzenie oryginalne w swojej postaci, nierozzerwalnie związane ze specyfiką regionu śląskiego i będące wizytówką jego industrialnych tradycji. Jest to jednodniowy festiwal dziedzictwa przemysłowego, organizowany raz w roku, w drugą sobotę czerwca. Idea tego festiwalu zakłada organizowanie w industrialnych przestrzeniach różnego rodzaju imprez (mikrowydarzeń). W INDUSTRIADZIE biorą udział obiekty należące do Szlaku Zabytków Techniki oraz tzw. „obiekty zaprzyjaźnione”, które są wyłaniane w specjalnym konkursie. Przyznanie tytułu jest równoznaczne z udziałem w działaniach promocyjnych poprzedzających INDUSTRIADĘ, jak i uczestnictwem w samym festiwalu. Podczas INDUSTRIADY w tych obiektach odbywa się szereg różnego rodzaju wydarzeń, takich jak: happeningi, spektakle, przedstawienia, koncerty, pokazy, rekonstrukcje historyczne, działania umożliwiające zwiedzającym wyobrażenie sobie wyglądu i atmosfery miejsca/obiektu w czasach jego pełnej funkcjonalności, fabularyzowane formy zwiedzania, oprowadzanie tematyczne, niestandardowe formy zwiedzania obiektu/miejsca, angażujące formy spotkań z ludźmi związanymi z miejscem/obiektem, specjalnie przygotowane z okazji INDUSTRIADY wystawy i ekspozycje, warsztaty, zabawy, gry i konkursy, prezentacje lub pokazy multimedialne, iluminacje elewacji obiektów i znajdujących się w nich urządzeń¹⁹. Odbywają się one przez cały dzień, a część z nich kończy się w późnych godzinach nocnych. Skala poszczególnych imprez (mikrowydarzeń) jest zróżnicowana, co wynika z możliwości organizacyjno-finansowych podmiotów odpowiedzialnych za ich przygotowanie. Dotychczas odbyło się pięć edycji tego wydarzenia. Po raz pierwszy INDUSTRIADĘ zorganizowano 12 czerwca 2010 r.. W piątej edycji festiwalu w 2014 r. wzięło udział ponad 77 tys. osób, a festiwalowe wydarzenia odbywały się w 43 zabytkach techniki w 24 miejscowościach²⁰. W 2015 r. frekwencja na imprezach Industriady przekroczyła już 80 tys. osób.

---

¹⁹ A. Hajduga, Ł. Gaweł, *Święto szlaku kulturowego – zarządzanie, funkcje, cele, rezultaty: na przykładzie Industriady na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego*, [w:] *Kultura i turystyka – w kręgu wydarzeń*, red. B. Krakowiak, A. Stasiak, Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego, Łódź 2014, s. 291.

²⁰

http://Industriada.pl/Media/Default/Industriada%202014/dla%20medi%C3%B3w/info_prasowe2014-epilog-DODRUKU-01.pdf (data dostępu: 18.01.2015r.)

INDUSTRIADA jest wydarzeniem wzorowanym na przedsięwzięciu „Extra-Schicht – Noc Kultury Przemysłowej”, które od 2001 roku organizowane jest w Zagłębiu Ruhry w Niemczech. Celem projektu „ExtraSchicht” jest promocja kultury industrialnej, która prezentowana jest jako główna atrakcja turystyczna regionu²¹. Biorąc pod uwagę frekwencję, strukturę organizacji wydarzenia, jego zasięg, tematykę oraz obszar realizacji, INDUSTRIADĘ można uznać za jedyny tego typu festiwal w Europie Środkowo-Wschodniej i drugi w Europie.

INDUSTRIADA to tzw. *hallmark event*, a więc wydarzenie specyficzne i charakterystyczne, będące wyróżnikiem dla danego obszaru. W przypadku województwa śląskiego jest to wizerunek obszaru przemysłowego, który coraz bardziej przekształca swój charakter w poprzemysłowy i jest kojarzony z obiektami, miejscami, które umożliwiają zapoznanie się z historią i tradycjami tego obszaru²². INDUSTRIADA to wydarzenie oryginalne, nierozzerwalnie związane ze specyfiką regionu śląskiego i będące wizytówką jego industrialnych tradycji. Niecodzienność oferowanych doznań, interaktywny charakter poszczególnych mikro wydarzeń odbywających się w ramach INDUSTRIADY oraz autentyczność i unikatowość obiektów, w których się one odbywają, to najważniejsze jej atuty²³.

Z badań przeprowadzonych w 2019 r. przez firmę ARC Rynek i Opinia Sp. z o. o. (688 wywiadów w 16 zabytkach biorących udział w INDUSTRIADZIE)²⁴ wynika, że 93% pytanych przyznało świętu Szlaku Zabytków Techniki oceny bardzo dobre i dobre (w 2018 roku uzyskano ten sam wyniki, a w 2020 r. takiego zdania było 94%). Uczestnicy szczególnie chwalą pracę personelu w zabytkach techniki podczas święta Szlaku (4,78) oraz cenią sobie atmosferę festiwalu (4,74). Po 10. edycji aż 88% pytanych deklaroowało udział w kolejnej INDUSTRIADZIE. Jednocześnie aż 68% badanych zadeklarowało, że brało udział w poprzednich edycjach. Tylko 16% badanych chciałoby coś ulepszyć w święcie Szlaku Zabytków Techniki. INDUSTRIADA pełni bardzo ważną rolę

---

²¹ A. Hajduga, A. Staszewska, *Industriada jako przykład zmiany wizerunku obszaru poprzez wykorzystanie unikalnych cech Województwa Śląskiego – studium przypadku*, [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 698, Ekonomiczne problemy usług nr 83*, Szczecin 2012, s. 392 – 393.

²² A. Hajduga, A. Staszewska, *Industriada ...*, op.cit., s. 393.

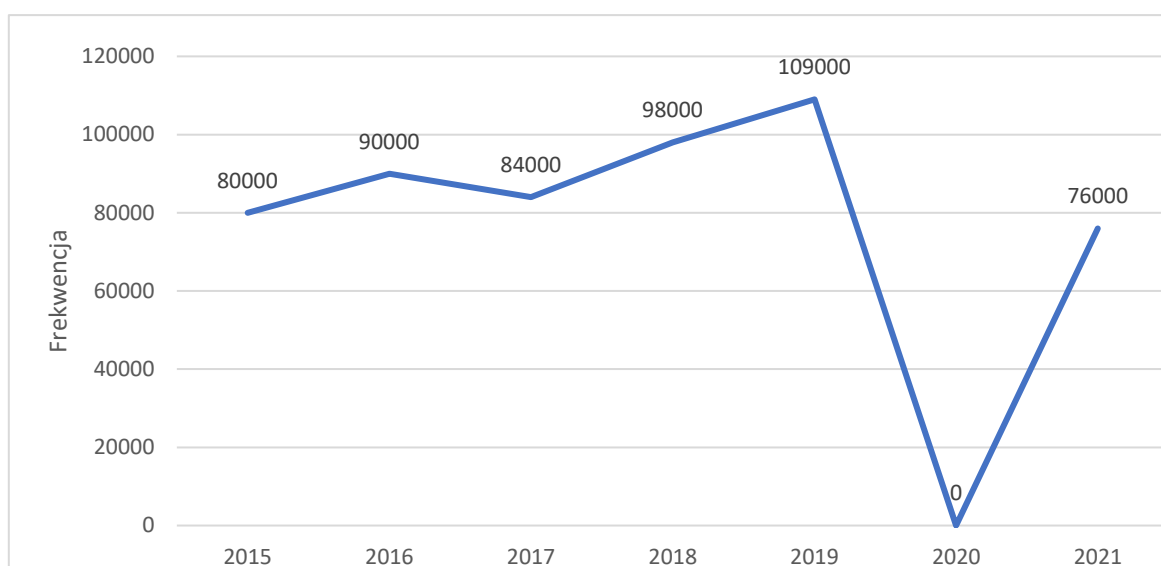
²³ A. Hajduga, *Industriada 2010 – promocja sieciowego produktu turystycznego poprzez wydarzenie. Studium przypadku*, [w:] *Public relations jako funkcja zarządzania w organizacjach*, red. A. Adamus-Matuszyńska,

R. Maćkowska, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2011, s. 225.

²⁴ <https://dziennikzachodni.pl/rekord-industriady-2019-103-tysiace-osob-wzielo-udzial-w-dwoch-pierwszych-dniach-a-w-niedzieli-u-przemyslowca-6-tys-zdjecia/ar/c7-14235959> [dostęp 09.12.2022]

w upowszechnianiu dziedzictwa przemysłowego regionu. 40 % osób było po raz pierwszy w wybranym przez siebie zabytku techniki, a do jego poznania zachęciło właśnie święto Szlaku.

Rycina 14 przedstawia frekwencję na imprezach INDUSTRIADY w latach 2015–2021. W 2018 r. po przyznaniu Złotego Certyfikatu POT frekwencja na imprezach INDUSTRIADY wzrosła o 17%. Tendencja wzrostowa utrzymała się w roku 2019, ale w 2020 r. INDUSTRIADA została odwołana. Natomiast w roku 2021 r. odbyła się w 38 obiektach i 25 miejscowościach, ale w miesiącu wrześniu, przy niesprzyjających warunkach pogodowych. Frekwencję w tym roku szacować można na około 76 tys., czyli nie osiągnęła ona poziomu sprzed pandemii.

Ryc. 14. Frekwencja na imprezach Industriady w latach 2015 – 2021 (opracowanie własne)

Foto 11. Zabrze – Sztolnia Królowej Luizy - Strefa Carnall w czasie imprezy INDUSTRIADY 2021 r. (źródło: <https://industriada.pl/aktualnosci/indu-foto-dzieje-sie/>)

6.9 . ŻYWE MUZEUM PIERNIKA W TORUNIU

Żywe Muzeum Piernika jest interaktywną placówką muzealną zlokalizowaną w zrekonstruowanej piekarni z XVI w. W tym muzeum odbywa się produkcja pierników według starych receptur i przy użyciu tradycyjnych narzędzi. Goście odwiedzający muzeum nie tylko mogą obejrzeć sposób wyrobu korzennych wypieków, ale przede wszystkim sami wziąć udział w procesie jego powstawania – samodzielnie przesiać mąkę, utłuc przyprawę czy wyrobić ciasto. Pieczenie toruńskiego ciasta odbywa się w tradycyjnych drewnianych formach. Turystów po muzeum oprowadza mistrz piekarski i Korzenna Wiedźma.

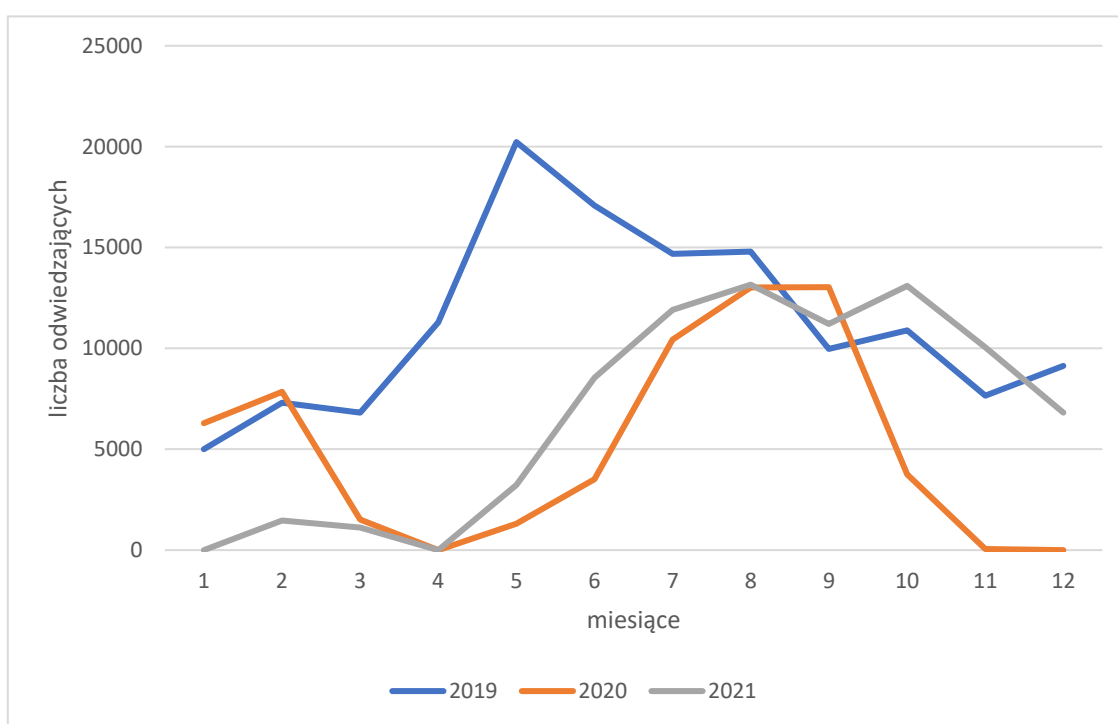
Foto 12. Siedziba Muzeum Żywego Piernika

(źródło:https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%Bbywe_Muzeum_Piernika_w_Toruniu#/media/Plik:%C5%BBywa_Muzeum_Piernika_w_Toruniu.jpg)

Od 2014 roku w muzeum możemy oglądać wystawę przedstawiającą manufakturę z przełomu XIX/XX wieku. Każdy odwiedzający może zobaczyć tam m.in. oryginalne niemieckie maszyny służące do wypieku piernika (i samodzielnie wprawić je w ruch), zabytkowy piec i największą w Europie kolekcję woskowych form. Największą atrakcją tego pokazu jest warsztat dekorowania pierników lukrem. W 2016 roku Żywe Muzeum Piernika ustanowiło Rekord Polski w największym sercu z piernika. Serce liczyło 12 m² i ważyło 238 kg. W bicju rekordu uczestniczyli także mieszkańcy Torunia, którzy

wypiekali ciasto, oblewali je czekoladą a na końcu pomogli skosztować ten ogromny korzenny wypiek.

Cechą charakterystyczną Muzeum Piernika jest niekonwencjonalny sposób prowadzenia pokazów, do których angażowana jest duża liczba gości, a historia piernika opowiadana jest językiem stylizowanym na staropolski ze swadą i z humorem. Muzeum zarządzają Elżbieta Olszewska oraz Andrzej Olszewski. Muzeum jest doceniane za swoją oryginalność i interaktywność. W 2008 roku w konkursie zorganizowanym przez Polską Organizację Turystyczną muzeum otrzymało Certyfikat „Produkt Turystyczny Roku 2008”, a w 2017 Złoty Certyfikat POT. W 2012 roku w konkursie zorganizowanym przez Martynę Wojciechowską – naczelną redaktor National Geographic Traveler Muzeum Żywego Piernika zostało uznane jednym z 7 Nowych Cudów Polski.

Ryc. 15. Frekwencja w Żywym Muzeum Piernika w Toruniu w latach 2019 - 2021 r. wg miesięcy (źródło: dane muzeum, obliczenia własne).

Muzeum nie zawiesiło działań na cały 2020 rok. W trakcie pierwszej fali Muzeum było zamknięte tylko w kwietniu 2020 r., a w czasie drugiej fali w listopadzie i grudniu. W sumie w całym 2020 roku odwiedziło je 60 777 osób. W związku z pandemią odnotowano spadek o 54,9 % liczby odwiedzających w stosunku do całego 2019 roku. Warto dodać, że w miesiącu lutym i wrześniu frekwencja w muzeum w roku 2020 była wyższa niż w 2019. Natomiast w 2021 r. w I kwartale i na początku II frekwencja była

bardzo słaba, a dobre wyniki osiągnięte w III i IV kwartale nie pozwoliły jednak na osiągnięcie poziomu sprzed pandemii (ryc. 15).

Foto 13. Żywe Muzeum Piernika – Warsztaty(źródło:
<https://torun.naszemiasto.pl/muzeum-torunskiego-piernika>)

6.10. MUZEUM POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

Otwarte w sześćdziesiątą rocznicę wybuchu Powstania Muzeum znajduje się w dawnej elektrowni tramwajowej, u zbiegu ulic Przyokopowej i Grzybowskiej na Woli, obiekt ten jest zabytkiem architektury przemysłowej z początku XX w. Ekspozycja muzealna oddziałuje obrazem, światłem i dźwiękiem. Aranżacja wnętrza i wykorzystanie efektów multimedialnych kreują powstańczą rzeczywistość. Głównymi elementami wystawy są zdjęcia w wielkich formatach, monitory i komputery. Wytyczona trasa przedstawia chronologię wydarzeń i prowadzi przez poszczególne sale tematyczne. Zwiedzający poruszają się w scenerii sprzed siedemdziesięciu lat, chodzą po granitowym bruku wśród gruzów niszczonej Stolicy. Centralnym punktem Muzeum jest stalowy monument, przechodzący przez wszystkie kondygnacje budynku. Na jego ścianach wyrzeźbione jest kalendarium Powstania, a dobiegające z niego brzmienie bijącego serca symbolizuje życie Warszawy w roku czterdziestym czwartym. Na parterze przedstawiono czas okupacji i sam wybuch Powstania – godzinę „W”. W oddzielnym pomieszczeniu eksponowane są maszyny drukarskie z lat czterdziestych, wszystkie są sprawne i drukują m.in. historyczne obwieszczenie z 3 sierpnia 1944 roku, "Biuletyn Informacyjny" oraz ulotki okolicznościowe.

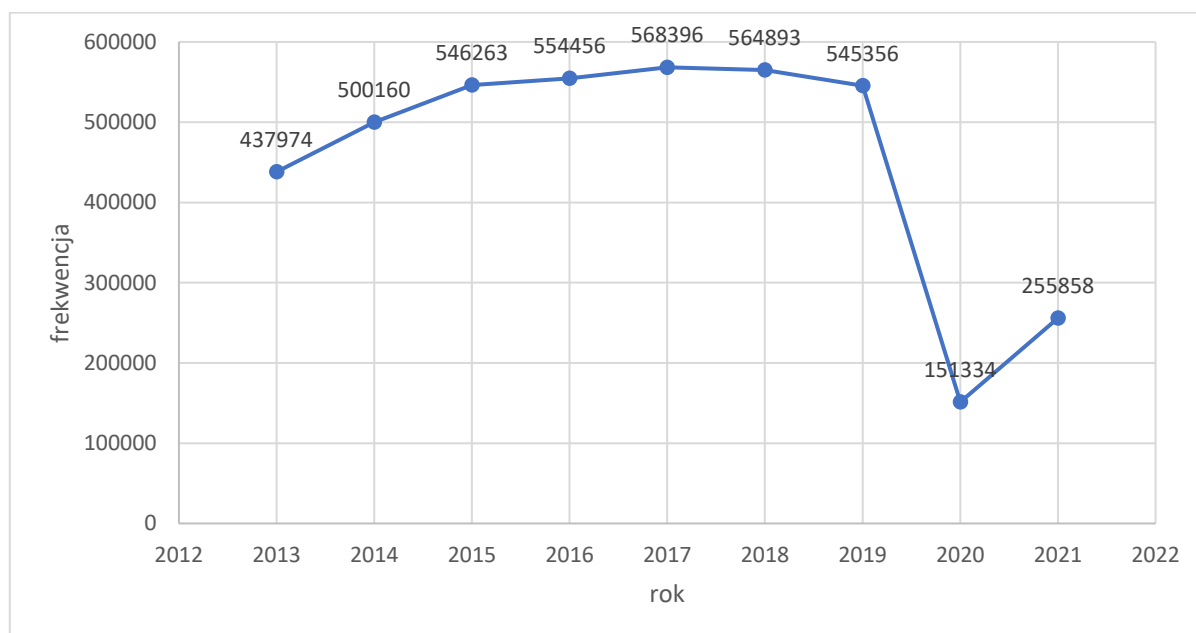
W przeznaczonych specjalnie dla dzieci Sali Małego Powstańca - jedynej tego typu w Polsce - jasnej i kolorowej, dzieci uczą się historii oglądając teatrzyk powstańczy czy wcielając się w rolę harcerek listonoszy i sanitariuszek. Najmłodsi goście mają do dyspozycji repliki dawnych zabawek, gry planszowe i puzzle.

Na drugi poziom ekspozycji można wjechać windą, na której umieszczona została kolekcja powstańczych opasek. Na antresoli zaprezentowano walki w sierpniu i życie codzienne w powstańczej Warszawie. W kinie Palladium wyświetlane są trzy powstańcze kroniki filmowe Biura Informacji i Propagandy AK, pokazywane w czasie Powstania. Na trasie zwiedzania znajduje się aranżacja kanału, gdzie identyfikacji z powstańcami służy odpowiednia scenografia, efekty wizualne i dźwiękowe.

Kanał i schody prowadzą na piętro. Ten fragment ekspozycji pokazuje upadek Powstania i następujące po nim wydarzenia – powstanie i działalność PKWN, decyzje Wielkiej Trójki, kapitulację i exodus ludności Warszawy. Wyróżnioną częścią jest Miejsce Pamięci, w którym znajdują się powstańcze mogiły. Odrębne pomieszczenia stanowią sale: „Radiostacje i łączność”, „Poczta Polowa”.

Centralnym punktem drugiej części ekspozycji w sali pod Liberatorem, jest replika samolotu Liberator B-24J w skali 1:1. Dopełnia ją część poświęcona alianckim zrzutom. W sali prezentowane są również wystawy czasowe, odbywają się konferencje, spotkania promocyjne, itp. W jej podziemiach znajduje się sala „Niemcy”, przedstawiająca Powstanie widziane oczami tych, przeciwko którym wybuchło.

W okalającym budynek Muzeum Parku Wolności głównym elementem jest Mur Pamięci, z wyrytymi nazwiskami blisko jedenastu tysięcy Powstańców, którzy polegli w walkach w sierpniu i wrześniu 1944 r. W centralnej części Muru zawieszony jest ważący ponad dwieście kilo dzwon "Monter", poświęcony gen. bryg. Antoniemu Chruścielowi, dowódcy Powstania Warszawskiego.²⁵

Rycina 16. Frekwencja odwiedzających w Muzeum Powstania Warszawskiego w latach 2015 – 2021 (opracowanie własne np. danych GUS)

Z zaprezentowanej powyżej ryciny wynika, że przyznanie Złotego Certyfikatu w 2014 r. spowodowało wzrost frekwencji w latach kolejnych o 12%. Muzeum Powstania Warszawskiego jako nowoczesna placówka muzealna cieszyła się już w roku uhonorowania certyfikatem dużą popularnością (ważna atrakcja dla wycieczek szkolnych) i obserwowany trend rozwoju nie uległ zasadniczej zmianie w latach 2015-2018. Natomiast, podobnie jak inne atrakcje „pod dachem” Muzeum odnotowało

²⁵ Opis ekspozycji Muzeum Powstania Warszawskiego na podstawie <https://www.1944.pl/arttykul/ekspozycja.4500.html>

poważny spadek ruchu turystycznego w 2020 r. , bo aż o 73%. W roku 2021 Muzeum odnotowało frekwencję na poziomie 53% liczby odwiedzających z 2019 r.

Foto 14. Muzeum Powstania Warszawskiego
(źródło: <https://certyfikaty.polska.travel/zlote-certyfikaty/>)

6.11. ZABYTKOWA KOPALNIA SREBRA TARNOWSKIE GÓRY

Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach została udostępniona do zwiedzania w 1976 roku. Podziemna trasa turystyczna umożliwia zwiedzanie dawnej kopalni kruszców srebronośnych założonej w dolomitach i wapieniach. Na głębokości 40 metrów turyści pokonują szlak o długości 1740 metrów, w tym 300 metrów łodzią. Trasa została urozmaicona dźwiękami naśladującymi prace górników, efekt zwału kopalnianego oraz jadących wózków. W 2012 roku w budynku nadszybia Kopalni otwarto multimedialne muzeum nawiązujące do historii, geologii oraz technik wydobycia i odwadniania podziemi. Od 19 października 2006 roku obiekt znajduje się na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. Rozporządzeniem Prezydenta RP z 14 kwietnia 2004 roku (Dz. U. z 2004 r. nr 102, poz. 1062) podziemia zabytkowej kopalni oraz Sztolnia „Czarnego Pstrąga” zostały uznane za pomnik historii. W 2017 r. na sesji UNESCO w Krakowie obiekty te zostały wpisane na listę światowego dziedzictwa. Kopalnia ponadto jest punktem kotwicznym Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego (*European Route of Industrial Heritage, ERIH*), sieci łączącej europejskie zabytki techniki, nieczynne obiekty przemysłowe, krajobrazy postindustrialne. Obiektami Zabytkowej Kopalni Srebra i Sztolnią Czarnego Pstrąga zarządza Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej, które prowadzi także bogatą działalność kulturalną, edukacyjną i wydawniczą. Ponadto gromadzi dane dotyczące frekwencji turystów w Zabytkowej Kopalni Srebra oraz Sztolni Czarnego Pstrąga od początku ich działalności.

W części naziemnej kopalni znajduje się stalowa konstrukcja wieży o wysokości 30 m nad szybem „Anioł”, budynek maszyny wyciągowej, budynek z parabolicznym nadszybiem, budynek gospodarczy oraz budynek muzeum, sala zborna oraz kinowa, kawiarnia i sklepik z pamiątkami oraz pracownia fotograficzna. Na terenie kopalni obok budynku znajduje się również skansen maszyn parowych, gromadzący wiele sprzętów z różnych miejsc.

Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach przyciąga – jak na obiekt techniki – dużą liczbę odwiedzających. Została otwarta do zwiedzania już we wrześniu 1976 r.²⁶ W pierwszym roku działalności kopalnię zwiedziły tylko 423 osoby (tab. 2). Jednak już w kolejnych latach ta liczba zwiększyła się do ponad 30 tysięcy (30 744 osoby

---

²⁶ Ziarkowska J., Dziedzictwo uznane – wpis na listę UNESCO a atrakcyjność turystyczna (na przykładzie Tarnowskich Gór), *Turystyka Kulturowa*, nr 3/2019.

w 1977 roku, 38 631 osób w 1978 roku oraz 38 850 w roku 1979). Od 1983 roku, gdy zalano wodą fragment trasy między szybami Żmija i Szczęść Boże, turyści pokonują go łodziami (270 m). Do ich poruszania zastosowano energię elektryczną. Pod koniec lat osiemdziesiątych liczba turystów odwiedzających kopalnię przekroczyła 70 tysięcy. W latach dziewięćdziesiątych nastąpiło znaczne zwiększenie ruchu turystycznego, w 1995 roku obiekt zwiedziło 99 355 osób, w roku kolejnym 97 077 osób, podczas gdy w 1997 roku zanotowano rekordową liczbę turystów wynoszącą 103 371. Milionowy turysta pojawił się w kopalni w 1994 roku, zaś dwumilionowy w 2005 roku.

Tabela 7. Frekwencja turystów w Zabytkowej Kopalni Srebra oraz Sztolni Czarnego Pstrąga w latach 1976 - 2021

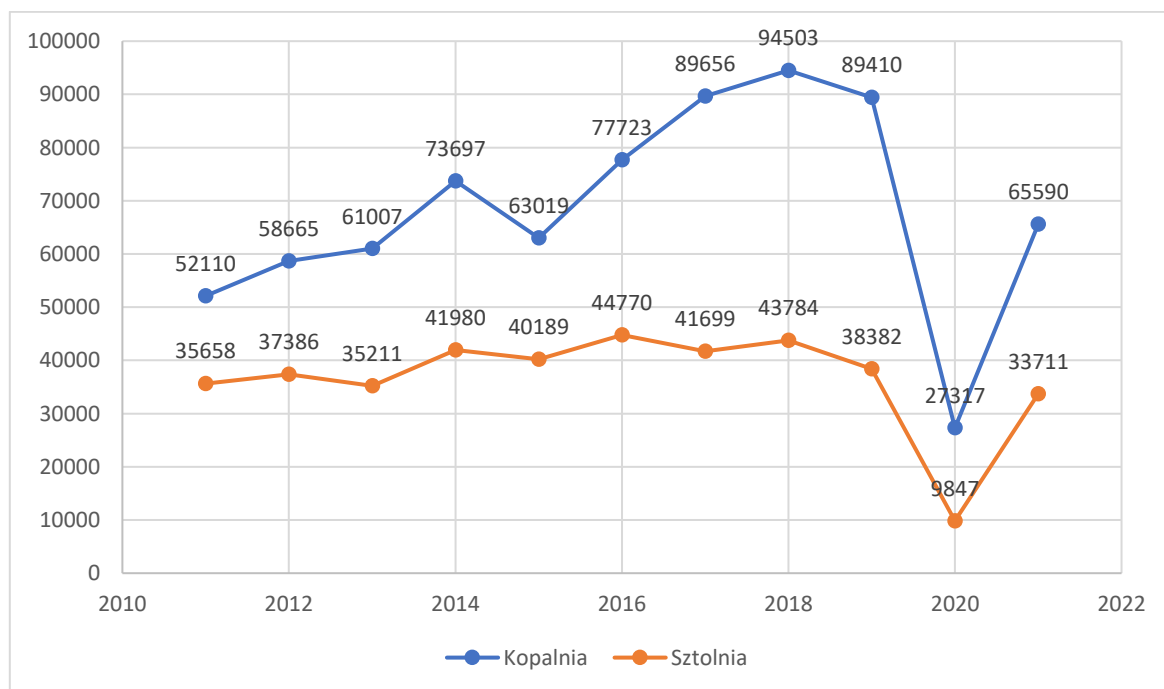
Rok	Liczba Turystów		Rok	Liczba turystów	
	Kopalnia	Sztolnia		Kopalnia	Sztolnia
1958		1800	1991	77779	38343
1959		4631	1992	95604	58236
1960		6432	1993	88372	54475
1961		12922	1994	96567	63689
1962		10600	1995	99355	65912
1963		15752	1996	97077	45716
1964		20206	1997	103371	60512
1965		22873	1998	91444	55708
1966		26092	1999	90518	56566
1967		33500	2000	87909	54649
1968		41456	2001	74649	30925
1969		44287	2002	77812	47113
1970		50241	2003	67647	42220
1971		45749	2004	67636	40880
1972		46177	2005	67802	37578
1973		46796	2006	66812	41112
1974		48607	2007	75327	44200
1975		53637	2008	76731	42407
1976	423	48353	2009	58533	40072
1977	30744	48337	2010	54558	20719
1978	38631	49390	2011	52110	35658
1980	42064	46823	2012	58665	37386
1981	37309	40533	2013	61007	35211
1982	34428	37545	2014	73697	41980
1983	43120	45759	2015	63019	40189
1984	57088	50942	2016	77723	44770
1985	59097	35840	2017	89656	41699
1986	63338	56656	2018	94503	43784
1987	68433	54533	2019	89410	38382
1988	70857	46831	2020	27317	9847
1989	71101	57482	2021	65590	33711
1990	67285	47364			

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej.

Foto 15. Budynek Zabytkowej Kopalni Srebra w Tarnowskich Górach.

Źródło: <http://www.polskieszlaki.pl/wycieczki/relacja,6487,kopalnia-zabytkowa-w-tarnowskich-gorach.html>

Ryc. 17. Frekwencja w Kopalni Srebra oraz w Sztolni Czarnego Pstrąga w latach 2011–2021 (źródło: opracowanie własne)

Zaprezentowane dane liczbowe świadczą, iż po wpisaniu dziedzictwa przemysłowego Tarnowskich Gór na Listę UNESCO nie nastąpił zbyt gwałtowny wzrost przyjazdów turystycznych do Zabytkowej Kopalni Srebra oraz do Sztolni Czarnego Pstrąga. Zauważalne ożywienie zaobserwowano jedynie w pierwszych kilku miesiącach

po wpisie, ale efekt ten nie okazał się trwały. Wprawdzie w 2018 roku odnotowano wyższą frekwencję niż w roku poprzednim (zarówno w kopalni, jak i w sztolni), lecz przyrosty nie były zbyt imponujące. Z wywiadów przeprowadzonych na miejscu z przewodnikami wynika, że ograniczona przepustowość turystyczna obydwu atrakcji (zwłaszcza sztolni) nie stanowi póki co bariery w zakresie obsługi turystów, których można byłoby przyjąć znacznie więcej. Dowodem na to są również dane z drugiej połowy lat 90. XX wieku, kiedy zarówno kopalnia jak i sztolnia notowały znacznie wyższą frekwencję. W roku 2019 nastąpił spadek do poziomu przed wpisem na listę UNESCO, a w roku 2020 w związku z pandemią frekwencja spadła o ponad 70%, z czego w lipcu nawet o 98 % z takiego powodu, że jest to obiekt „pod dachem”, a po okresie całkowitego lockdownu preferencje turystów były zdecydowanie ukierunkowane na korzystanie z atrakcji na świeżym powietrzu. W 2021 roku, w miarę luzowania ograniczeń, nastąpił wzrost frekwencji, ale nie osiągnęła ona poziomu sprzed pandemii.

Trudno ocenić, czy przyznanie Złotego Certyfikatu POT w 2019 r. miało wpływ na wzrost popularności Kopalni Srebra, albowiem decyzja ta zbiegła się z ograniczeniami pandemicznymi. Na oficjalnej stronie Kopalni nie ma informacji o uhonorowaniu Złotym Certyfikatem POT. Natomiast zauważalny, znaczny wzrost liczby odwiedzających co roku w czerwcu spowodowany jest organizowanym w tym obiekcie takiego wydarzenia jakim jest „INDUSTRIADA” – największa impreza na Śląskim Szlaku Zabytków Techniki.

6.12. CENTRUM EDUKACJI EKOLOGICZNEJ HYDROPOLIS

Hydropolis to unikatowe centrum wiedzy o wodzie, które łączy walory edukacyjne z nowoczesną formą wystawienniczą. Jest także wyjątkowym przykładem rewitalizacji obiektu poprzemysłowego. Ekspozycja poświęcona wodzie mieści się w XIX-wiecznym podziemnym zbiorniku wody czystej. Wystawa składa się z siedmiu stałych stref tematycznych, cyklicznych wystaw czasowych, specjalnej strefy dla dzieci oraz przestrzeni relaksu.

W ofercie stałej Hydropolis, oprócz zwiedzania wystawy, są warsztaty edukacyjne oraz zajęcia projektowe. W kalendarzu zapisały się na stałe wydarzenia organizowane w duchu less waste, których głównym zadaniem jest promowanie proekologicznych postaw i uwrażliwienie na problemy spowodowane zmianami klimatu. Dzięki doskonale poprowadzonej trasie i wielu eksponatom, w ciągu dwóch godzin można dowiedzieć się znacznie więcej niż podczas dziesiątek nudnych lekcji w szkolnych ławkach. Na ponad 4 tys. m² powierzchni utworzono idealne warunki do przekazania wiedzy nie tylko o wodzie, ale także o wszystkim co jest z nią związane, np. rekonstrukcje starożytnych urządzeń do pompowania wody, wirtualna makieta Nilu, stół multimedialny pokazujący układ wodociągów we Wrocławiu, rzeki, mosty, a także obszary zalane podczas powodzi tysiąclecia.

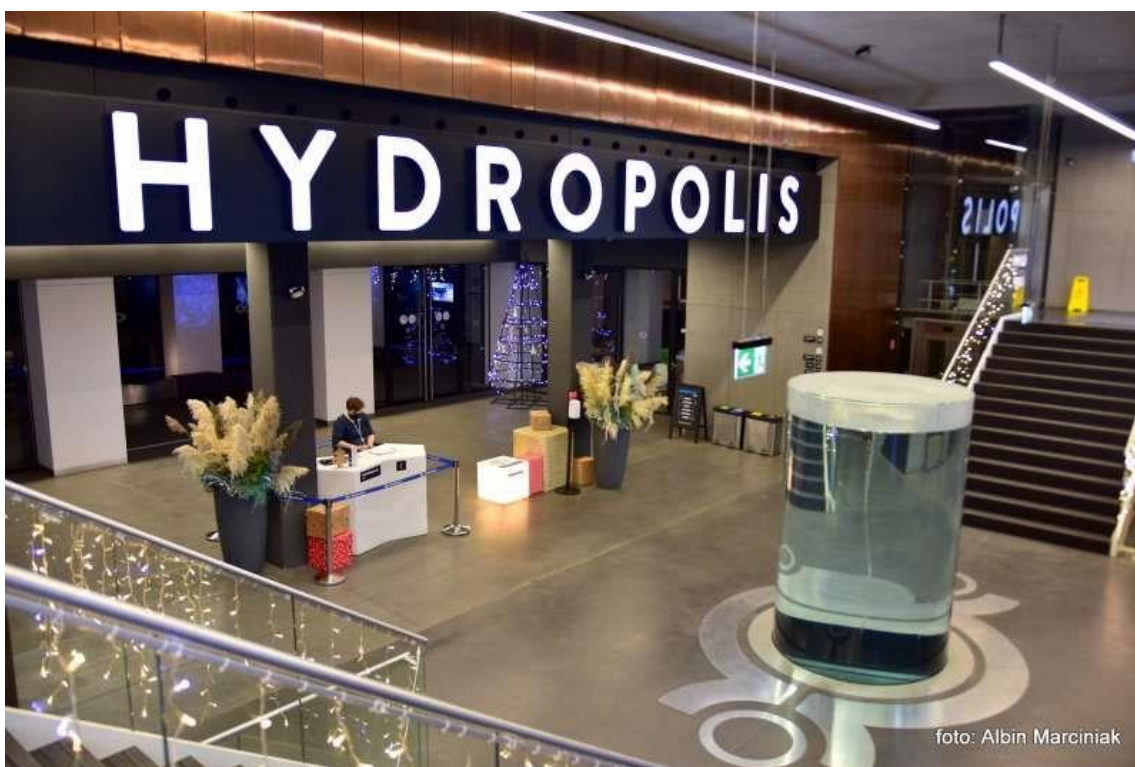
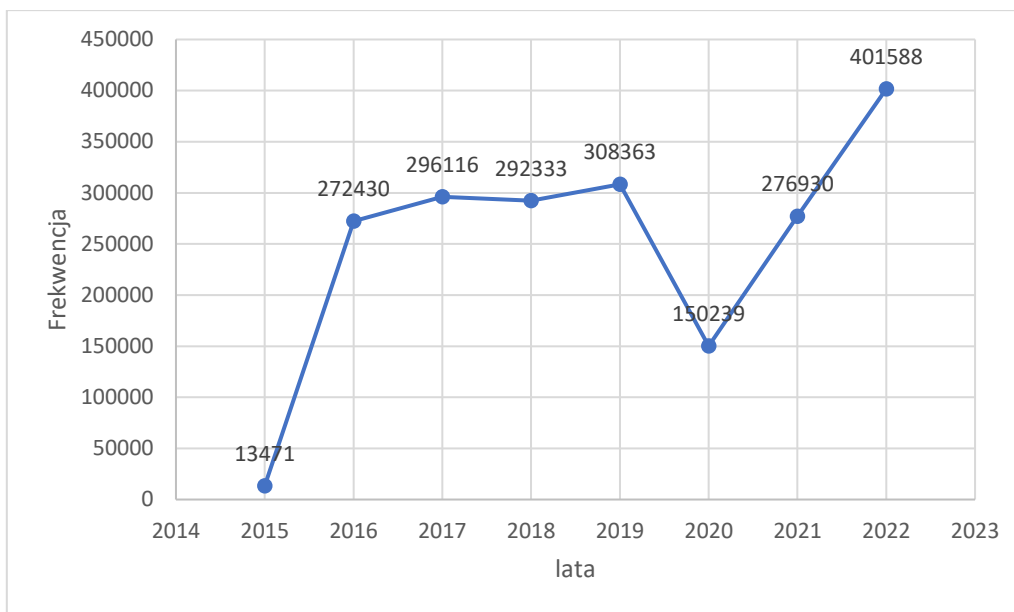

Foto 16. Hydropolis – recepcja (foto Albin Marciniak)

Ryc. 18. Frekwencja w Centrum Edukacji Ekologicznej Hydropolis w latach 2015 – 2022.
Źródło: opracowanie własne

Ryc. 18. przedstawia frekwencję w Hydropolis w latach 2015 – 2022, która rosła osiągając w 2019 r. wielkość 308 tys. odwiedzających. W czasie pandemii Covid-19 odnotowano duży spadek liczby odwiedzających, ale rok 2021, a zwłaszcza przyznanie Złotego Certyfikatu przez POT w tym roku zaowocowało znacznym wzrostem frekwencji już w 2022 r., która przekroczyła poziom z 2019 r., (401 tys. odwiedzających).

Centrum Edukacji Ekologicznej Hydropolis wysoko oceniane jest w mediach społecznościowych, zarówno internauci korzystający z Google, Facebooka jak i eksperci TripAdvisor ocenili tę atrakcję na poziomie 4,5 na 5.

LITERATURA

- Badanie ruchu turystycznego podczas Industriady, (2016)*, ARC Rynek i Opinia Sp. Z o. o., http://www.silesia-sot.pl/wp-content/uploads/2016/10/Raport_Industriada-2016_ARC-Rynek-i-Opinie.pdf.
- Balmford, A., Green, J.M.H., Anderson, M., Beresford, J., Huang, C., Naidoo, R., Walpole, M., and Manica, A., (2015). *Walk on the Wild Side: Estimating the Global Magnitude of Visits to Protected Areas*. PloS Biol 13(2), doi:10.1371/journal.pbio.1002074.
- Buchwał A., Fidelus J., (2010). *Monitoring ruchu turystycznego przy użyciu czujników ruchu*, [w:] *Nauka a zarządzanie obszarem Tatr i ich otoczeniem*, t. III.
- Cohen E. (1972). *Towards a Sociology of International Tourism*. Social Research, 39:164-182.
- Davidson R. (1996). *Turystyka*. PAPT, Warszawa.
- European Tourism: Trends & Prospects (Q3/2021), ETC.
- Folga Januszewska D. (2008), *Muzea w Polsce 1989–2008. Stan, zachodzące zmiany i kierunki rozwoju muzeów w Europie oraz rekomendacje dla muzeów polskich*, Muzealnictwo.
- Folga Januszewska D. (2013), *Turystyka kulturowa i nowe muzea w Polsce*, [w:] red. Krakowiak B., Stasiak A., Włodarczyk B., *Kultura i turystyka – miejsca spotkań*, ROTWŁ, Łódź, 175–185.
- Garrod B., Fyall A. (2000). *Managing heritage tourism*. Annals of Tourism Research 27 (3), p. 682-708.
- Goodall B. (1990). *The Dynamics of Tourism Place Marketing*. [w:] (red. G. Ashworth i B. Goodall) *Marketing Tourism Places*, London, Routledge.
- The Global Attractions Attendance Report (2019). Published by the Themed Entertainment Association (TEA) and the Economics practice at AECOM.
- Gunn S., Rusk C.A. (1979). *Tourism Planning*, Crane, Russak and O., New York.
- Hajduga A., Gawęł Ł., (2014). *Święto szlaku kulturowego – zarządzanie, funkcje, cele, rezultaty: na przykładzie Industriady na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego*, [w:] *Kultura i turystyka – w kręgu wydarzeń*, red. B. Krakowiak, A. Stasiak, Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego, Łódź.
- Hajduga A., Staszewska A., (2012). *Industriada jako przykład zmiany wizerunku obszaru poprzez wykorzystanie unikalnych cech Województwa Śląskiego – studium przypadku*, [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 698, Ekonomiczne problemy usług nr 83*, Szczecin, s. 392–393.
- Herman K., Naramski M., Szromek A. (2016). *Frekwencja w wybranych obiektach szlaku zabytków techniki województwa śląskiego w latach 2009–2014*, Ekonomiczne Problemy Turystyki, nr 3(35) *Ruch turystyczny w regionach*, Szczecin 2016 oraz dane uzyskane z Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Śląskiego.
- Kapera, I. (2014). *Znaczenie parków rozrywki dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz turystyki na wybranych obszarach*. *Miscellanea Oeconomicae*, 18 (4), 59–70.

- Kruczek Z. (2002). *Atrakcje turystyczne. Metody oceny ich odbioru – interpretacja*. Folia Turistica 13; s. 37–61.
- Kruczek Z. (2005). *Metody badań atrakcji turystycznych*, [w:] *Turystyka w badaniach naukowych*, red. R. Winiarski, W. Alejski, AWF Kraków i WZliZ w Rzeszowie, Kraków-Rzeszów.
- Kruczek Z. (2010). *Between Attraction and Tourist Trap. Cultural Tourism Dilemmas in the 21st Century*, [w:] *Economic Review of Tourism*, Vol. 43, No. 3.
- Kruczek Z. (2011). *Atrakcje turystyczne. Fenomen. Typologia. Metody badań*. Proksenia, Kraków.
- Kruczek Z. (2011). *Polska. Geografia atrakcji turystycznych*. Proksenia. Kraków.
- Kruczek Z., (2014). *Od egipskich piramid po Disneylandy. Szkice o ewolucji atrakcji turystycznych*. Folia Turistica 31; 1 s. 9-30.
- Kruczek Z. (2014). *Nowe trendy i innowacje w sektorze atrakcji turystycznych*. [w:] *Dynamika przemian runku turystycznego. Monografia nr 1*. Red. Z. Kruczek, Banasik. SET & WSTiJO, Warszawa, s. 21-30.
- Kruczek Z., *Analiza frekwencji w polskich atrakcjach turystycznych*. (2015). *Turyzm* 25/1, s. 47-55.
- Kruczek Z., (2017). *Frekwencja w atrakcjach turystycznych. Dynamika, trendy, studia przypadku*. Proksenia, Kraków.
- Kruczek Z. (2019) *Ruch turystyczny i jego konsekwencje w parkach narodowych. „Parki narodowe i otoczenie społeczno-gospodarcze. Skazani na dialog”*. Monografia – WSTiE Sucha Beskidzka 2019, 160 – 173.
- Kultura w 2020, GUS Warszawa 2021.
- Kultura w 2021, GUS Warszawa 2022.
- Leiper N. (1990). *Tourist Attraction Systems*. *Annals of Tourism Research*, 17, s. 367-384.
- Lew A. (1974). *A Framework of Tourist Attraction Research*. [w:] Ritchie, Brent and Ch. Goeldner, *Travel, Tourism and Hospitality Research. Handbook for Managers and Researches*, New York: John Wiley&Sons.
- Lundberg D. (1985). *The Tourist Business*. New York Van Nostrand Reinhold.
- McCannell D. (2002). *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*. Wyd. Literackie Muza S.A., Warszawa.
- Makowska-Iskierka M. (2013), *Centra handlowe nowymi atrakcjami turystyczno-kulturalno-rekreacyjnymi Łodzi*, [w:] *Kultura i turystyka – miejsce spotkań*, ROTWŁ, Łódź.
- Małopolska. Raport Kultura, dziedzictwo narodowe i promocja*. (2021). Urząd Marszałkowski Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Kraków.
- Marketingowa strategia polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020*. (2011). Red B. Walas, POT Warszawa.

- Nowacki M. (2007). *Analiza stanu atrakcji turystycznych w Polsce: muzea i obiekty para muzealne. Segmentacja rynku*. [w:] *Kultura i turystyka, razem czy oddzielnie*. Red. A. Stasiak, Wydawnictwo WSTH Łódź.
- Nowacki M., (2014). Przystanek Woodstock jako produkt turystyczny. [w:] *KULTURA I TURYSTYKA – W KRĘGU WYDARZEŃ*, Łódź, s. 115–131.
- Nowacki M. (2014). *Obecne tendencje w rozwoju atrakcji turystycznych*. [w:] *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu nr 45*, s. 185-195.
- Ochrona środowiska, GUS, Warszawa 2019.
- Ochrona środowiska, GUS, Warszawa 2020.
- Polskie Parki Rozrywki. Edycja VIII 2020. Wyd. PresForum s.c., Polanica 2021.
- Richards G. (2002). *Tourist Attractions System; exploring cultural behavior*. *Annales of Tourism Research*, 29(4), 1048-1064.
- Rogowski M. (2018). *System Monitoringu ruchu turystycznego (SMrt) w Parku Narodowym Gór Stołowych dla potrzeb badań przestrzeni turystycznej*, *Prace i Studia Geograficzne*, 63.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2018, 153-172.
- Spychała A., Graja-Zwolińska S., (2014), *Monitoring ruchu turystycznego w parkach narodowych*, *Barometr Regionalny*, 12, 4.
- Stasiak A. (2007). *Turystyka w parkach narodowych – obszary konfliktów*. *Turyzm* t.7, z.2.
- Stasiak A., (2019). *Przestrzeń turystyczna jako przestrzeń doświadczeń*, *Prace i Studia Geograficzne*, t.64.1, ss. 61-87.
- Stan turystyki w Poznaniu w latach 2019-2021*. POZnan.travel. Poznańska Lokalna Organizacja Turystyczna, Poznań 2021.
- Swarbrooke J. (2002). *The development and management of visitors attractions*, Butterworth – Heinemann, Oxford 2002, Second Edition.
- The Global Attractions Attendance Report, (2021). Theme Index and Museum Index. Themed Entertainment Association (TEA). www.TEAconnect.org
- Turystyka w 2021 r. GUS, Warszawa Rzeszów 2022.
- Turystyka w Warszawie*. Raport 2020, UM Warszawa 2021.
- Wall G. (1977). *Tourism attractions: line, point, area*. *Annals of Tourism Research* 24 (1) p. 240-243.
- Warcholik W., Semczuk M., (2011). *Natężenie ruchu turystycznego w Pienińskim Parku Narodowym*, *Prace Komisji Geografii Przemysłu*, 18, Warszawa–Kraków.
- Wąsik Ź., (2017), *Rozwój turystyki w parkach narodowych w latach 2006–2015*. *Turystyka i Rekreacja* nr 19. S. 129–140.
- Wszendobyl-Skulska E., Gładysz E. (2018). *Festiwal im. Jana Kiepury w Krynicy jako produkt turystyczny oraz jego znaczenie dla rozwoju miasta*. *Folia Turistica* nr 48, s.241–260.
- Ziarkowska J. (2019). *Dziedzictwo uznane – wpis na listę UNESCO a atrakcyjność turystyczna (na przykładzie Tarnowskich Gór)*, *Turystyka Kulturowa*, nr 3/2019.

Wykaz opracowanych raportów:

1. Frekwencja w atrakcjach turystycznych, opracowanie Z. Kruczek, Polska Organizacja Turystyczna, Kraków – Warszawa 2014
2. Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2014, opracowanie Z. Kruczek, Polska Organizacja Turystyczna, Z. Kruczek, Kraków – Warszawa 2015
3. Frekwencja w atrakcjach turystycznych w latach 2011 – 2015, opracowanie Z. Kruczek, Polska Organizacja Turystyczna, Z. Kruczek, Kraków – Warszawa 2016
4. Frekwencja w atrakcjach turystycznych w latach 2016–2018, opracowanie Z. Kruczek, Polska Organizacja Turystyczna, Z. Kruczek, Kraków – Warszawa 2015
5. Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2019, opracowanie Z. Kruczek, Kraków-Warszawa 2020
6. Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2020, opracowanie Z. Kruczek, Kraków-Warszawa 2021

INDEKSY

Spis tabel

- Tabela 1. Liczba atrakcji objętych badaniami frekwencji wg ich rodzajów i województw w roku 2021
- Tabela 2. Top 10 najczęściej odwiedzanych muzeów na świecie w latach 2019–2021
- Tabela 3. Liczba muzeów i zwiedzających muzea w Polsce w latach 2019-2021 r.
- Tabela 4. Top 10 najczęściej odwiedzanych parków rozrywki/tematycznych na świecie w latach 2019–2020
- Tabela 5. Tabela 6. Dostępność i ocena oferty produktów turystycznych nagrodzonych Złotym Certyfikatem POT
- Tabela 6. Analiza frekwencji w certyfikowanych produktach turystycznych w latach 2011–2021
- Tabela 7. Frekwencja w Zabytkowej Kopalni Srebra i Sztolni Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach w latach 1976–2021

Spis rycin

- Ryc.1. Międzynarodowy ruch turystyczny w latach 1990 – 2021
- Ryc. 2. Atrakcje objęte badaniami frekwencji wg województw w roku 2021
- Ryc. 3. Frekwencja w polskich parkach narodowych w roku 2021 w tys. odwiedzających
- Ryc. 4. Gęstość ruchu turystycznego w polskich parkach narodowych
- Ryc. 5.. Odwiedzający muzea wg województw w 2019 i w 2021 r.
- Ryc. 6. Top 10 najczęściej odwiedzanych muzeów w Polsce w 2021 r.
- Ryc. 7. Odwiedzający obiekty paramuzealne wg województw w 2019 - 2021 r.
- Ryc. 8. Parki Tematyczne w Polsce w 2019 r.
- Ryc. 9. Frekwencja na SZT w latach 2011 - 2020
- Ryc. 10. Najczęściej odwiedzane obiekty na Szlaku Zabytków techniki w 2021 r.
- Ryc. 11. Frekwencja na Festiwalach Woodstock oraz Pol'and'Rock Festival w latach 2011 – 2021
- Ryc. 12. Obiekty i trasy na Szlaku Architektury Drewnianej w woj. małopolskim
- Ryc. 13. Frekwencja w drewnianej cerkwi w Powroźniku w latach 2019 i 2020 wg miesięcy i pochodzenia turystów (źródło- Kustosz Paweł Kącki, opracowanie własne)
- Ryc. 14. Frekwencja na imprezach Industriady w latach 2015 – 2021
- Ryc. 15. Frekwencja w Żywym Muzeum Piernika w Toruniu w 2020 r. wg miesięcy
- Ryc. 16. Frekwencja odwiedzających w Muzeum Powstania Warszawskiego w latach 2015–2021
- Ryc. 17. Frekwencja w Kopalni Srebra oraz w Sztolni Czarnego Pstrąga w latach 2011–2021
- Ryc. 18. Frekwencja w Centrum Edukacji Ekologicznej Hydropolis w latach 2015–2022

Spis fotografii

- Foto 1. Osiedle robotnicze Nikiszowiec w Katowicach – Pomnik Historii na Szlaku Zabytków Techniki
- Foto 2. Kopalnia Guido w Zabrze
- Foto 3. Wnętrze Muzeum Fabryki w Manufakturze
- Foto 4. Manufaktura w Łodzi
- Foto 5. Pol'and'Rock Festival na dawnym lotnisku Makowice – Płoty
- Foto 6. Ruiny zamku w Ogrodzieńcu
- Foto 7. Cerkiew w Powroźniku

Foto 8. Wnętrze cerkwi w Powroźniku

Foto 9. Dinozaury w Parku Nauki i Rozrywki w Krasiejowie

Foto 10. Kopalnia Żłota w Żłotym Stoku - Kolejka

Foto 11. Industriada w Sztolni Królowa Luzia w Zabrze w 2021

Foto 12. Siedziba Muzeum Żywego Piernika

Foto 13. Żywe Muzeum Piernika

Foto 14. Muzeum Powstania Warszawskiego

Foto 15. Budynek Zabytkowej Kopalni Srebra w Tarnowskich Górach

Foto 16. Hydropolis – recepcja

ANEKS

Zestawienie tabelaryczne frekwencji w atrakcjach turystycznych
w 2019 - 2021 roku wg typów atrakcji i województw

ZESTAWIENIE TABELARYCZNE FREKWENCJA W ATRAKCJACH TURYSTYCZNYCH W LATACH 2019 - 2021 WG TYPÓW ATRAKCJI I WOJEWÓDZTW

Kolor Zielony	- Atrakcje Przyrodnicze
Kolor brązowy	- Muzea
Kolor Czarny	-Zabytki (zamki, pałace, fortyfikacje)
Kolor Niebieski	- Atrakcje tworzone specjalnie dla turystów (parki rozrywki, parki wodne)
Kolor fioletowy	- Wydarzenia, imprezy

Lp.	Nazwa atrakcji	2019	2020	2021
Województwo Dolnośląskie				
01.	MUZEUM GEOLOGICZNE UNIWERSYTETU WROCŁAWSKIEGO	2 006	268	200
02.	MUZEUM MINERALOGICZNE IM. KAZIMIERZA MAŚLANKIEWICZA WROCŁAW	6 745	1 492	3 149
03.	MUZEUM CZŁOWIEKA. KATEDRA ANTROPOLOGII UNIWERSYTET WROCŁAWSKI	3 575	nieczynne	nieczynne
04.	MUZEUM PRZYRODNICZE UNIWERSYTETU WROCŁAWSKIEGO	19 592	8 361	16 173
05.	OGRÓD BOTANICZNY UNIWERSYTETU WROCŁAWSKIEGO	122 493	70 041	139 986
06.	ARBORETUM WOJSŁAWICE. FILIA OGRODU BOTANICZNEGO WE WROCŁAWIU	102 481	80 475	132 923
07.	MUZEUM ZIEMI MINERALS & ROCKS – JUNA SZKLARSKA PORĘBA, KAJA NAUMOWICZ -	10 112	6 599	7 688
08.	ZOO WROCŁAW SPÓŁKA & AFRYKARIUM	1 650 635	942 107	1 562 993
09.	CENTRUM EDUKACJI PRZYRODNICZEJ W LUBINIE	35 000	434 349	456 437
10.	MUZEUM MINERALOGICZNE – RENATA SOKOŁOWSKA SZKLARSKA PORĘBA	17 802	16 892	19 170
11.	ARBORETUM LEŚNEGO BANKU GENÓW KOSTRZYCA W MIŁKOWIE	3 591	1 346	2 516
12.	MUZEUM PRZYRODNICZE W JELENIEJ GÓRZE	38 720	16 734	24 137
13.	ARBORETUM LEŚNE IM. PROF. STEFANA BIAŁOBOKA STRADOMIA DOLNA	13 184	15 637	21 343
14.	ZARZĄD ZIELENI MIEJSKIEJ. OGRÓD JAPOŃSKI W PARKU SZCZYTNIKIM	277 033	143 396	248 341
15.	KARKONOSKI PARK NARODOWY	1 861 084	2 036 000	2 036 000
16.	PARK NARODOWY GÓR STOŁOWYCH	914 000	1 200 000	1 270 000
17.	MUZEUM PARKU NARODOWEGO GÓR STOŁOWYCH	20 000	8 866	6 687
18.	PLANETARIUM UNIWERSYTETU WROCŁAWSKIEGO	8 204	1 097	nieczynne
19.	MUZEUM UNIWERSYTETU WROCŁAWSKIEGO	111 720	25 682	bd
20.	MUZEUM POCZTY I TELEKOMUNIKACJI WE WROCŁAWIU	12 980	2 192	5 338
21.	MUZEUM ARCHITEKTURY WE WROCŁAWIU	29 787	8 383	11 121
22.	MUZEUM NARODOWE WE WROCŁAWIU	134 365	43 478	85 771
23.	MUZEUM NARODOWE WE WROCŁAWIU – O/Panorama Raławicka	371 389	60 875	125 104
24.	MUZEUM NARODOWE WE WROCŁAWIU – O/ Muzeum Etnograficzne	25 035	6 098	11 030
25.	MUZEUM NARODOWE WE WROCŁAWIU – O/ Muzeum Sztuki Współczesnej	62 542	34 446	34 456
26.	MUZEUM NARODOWE WE WROCŁAWIU (RAZEM z Oddz.)	593 331	144 897	256 361
27.	MUZEUM PORCELANY W WAŁBRZYCHU	14 600	8 900	14 326
28.	MUZEUM FARMACJI WYDZIAŁU FARMACEUTYCZNEGO UNIWERSYTETU MEDYCZNEGO WE WROCŁAWIU	7 800	300	780
29.	MUZEUM MIEDZI W LEGNICY	38 243	8 624	7 796
30.	MUZEUM MIEDZI W LEGNICY – O/ Legnickie Pole	7 203	1 598	3 368
31.	MUZEUM ZIEMI KŁODZKIEJ	15 080	7 356	9 838
32.	MUZEUM DAWNEGO KUPIECTWA W ŚWIDNICY	9 205	4 299	7 647

33.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNO-HISTORYCZNE W GŁOGOWIE	20 334	7 685	10 550
34.	MUZEUM REGIONALNE W JAWORZE	5 990	1 751	bd
35.	MUZEUM TKACTWA W KAMIENNEJ GÓRZE	8 589	1 512	3 384
36.	MUZEUM GROSS-ROSEN W ROGOŹNICY	45 086	18 809	34 010
37.	MUZEUM REGIONALNE W CHOJNOWIE	3 170	567	763
38.	MUZEUM REGIONALNE W ŚRODZIE ŚLĄSKIEJ	3 072	1 646	2 596
39.	MUZEUM MIEJSKIE „DOM GERHARTA HAUPTMANNNA” JELENIA GÓRA	13 988	5 681	5 854
40.	MUZEUM KULTURY LUDOWEJ POGÓRZA SUDECKIEGO W KUDOWIE-ZDROJU	17 320	11 355	13 434
41.	OŚRODEK „PAMIĘĆ I PRZYSZŁOŚĆ” WROCŁAW	9 187	124 162	135 687
42.	MUZEUM ŁUŻYCKIE W ZGORZELCU	961	284	1 082
43.	MUZEUM SZTOLNIE WALIMSKIE CKKIT W WALIMIU	55 132	41 716	65 500
44.	MUZEUM MIEJSKIE DZIERŻONIOWA	3 999	1 551	4 154
45.	MUZEUM WSPÓŁCZESNE WROCŁAW	38 930	6 658	16 763
46.	MUZEUM TECHNIKI MILITARNEJ RIESE-MOLKE	6 500	5 800	bd
47.	PRYWATNE MUZEUM TECHNIKI I BUDOWLI Z KLOCKÓW MAGDALENA SZOLC-LEWASZKIEWI W JELENIEJ GÓRZE	22 900	odmowa	odmowa
48.	MUZEUM PRZEMYSŁU I KOLEJNICTWA NA ŚLĄSKU	39 643	13 856	30 028
49.	MUZEUM TECHNIKI ROLNICZEJ NA ŚLĄSKU	1 761	13 856	bd
50.	MŁYN HILBERTA- ODDZIAŁ W DZERŻONIOWIE	4 239	0	55 000
51.	MUZEUM CERAMIKI W BOLESŁAWCU	61 772	31 381	47 069
52.	MUZEUM REGIONALNE W LUBANIU	18 402	1 578	10 144
53.	MIEJSKIE MUZEUM ZABAWEK ZE ZBIORÓW HENRYKA TOMASZEWSKIEGO W KARPACZU	29 270	18 582	18 943
54.	MUZEUM KARKONOSKIE W JELENIEJ GÓRZE	19 028	8 624	16 425
55.	MUZEUM KARKONOSKIE – O/ Zamek Bolków	65 028	47 663	57 681
56.	MUZEUM KARKONOSKIE – Oddział Muzeum Historii i Militariów	6 384	4 652	7 116
57.	MUZEUM KARKONOSKIE – O/Dom Carla i Gerharta Hauptmannów	7 694	4 979	5 600
58.	MUZEUM KARGULA I PAWLAKA W LUBOMIERZU	10 668	9 760	14 828
59.	MUZEUM SPORTU I TURYSTYKI W KARPACZU	21 919	7 101	13 137
60.	PLACÓWKA HISTORYCZNO-MUZEALNA LWÓWEK ŚLĄSKI	11 072	1 703	bd
61.	CENTRUM KULTURY SYCÓW. MUZEUM REGIONALNE W SYCOWIE	9 351	2 893	2 748
62.	MUZEUM WOJSK LĄDOWYCH o/zamiejscowy we Wrocławiu	13 304	1 190	1 731
63.	MUZEUM HISTORYCZNE W LUBINIE	8 045	129 500	104 724
64.	MUZEUM FILUMENISTYCZNE W BYSTRZYCY KŁODZKIEJ	15 771	4 982	8 928
65.	MUZEUM PAPIERNICTWA W DUSZNIKACH-ZDROJU	66 803	33 720	41 682
66.	MUZEUM ZABAWEK W KUDOWIE ZDROJU MARIA OZIERAŃSKA	51 000	31 000	90 000
67.	MUZEUM SPRZĘTU GOSPODARSTWA DOMOWEGO W ZIĘBICACH	2 665	613	1 644
68.	MUZEUM ŚLĘŻAŃSKIE IM.STANISŁAWA DUNAJEWSKIEGO W SOBÓTCE	2 064	564	3 013
69.	ZAKŁAD NARODOWY IM. OSSOLIŃSKICH. MUZEUM KSIĄŻĄT LUBOMIRSKICH WROCŁAW	3 818	bd	774
70.	MUZEUM PANA TADEUSZA WE WROCŁAWIU	35 991	7 023	13 304
71.	MUZEUM MIEJSKIE WROCŁAWIA	192 127	47 495	bd
72.	MUZEUM MIEJSKIE WE WROCŁAWIU – O/ Muzeum Sztuki Mieszczkańskiej	45 915	13 472	17 021
73.	MUZEUM MIEJSKIE WE WROCŁAWIU – O/ Muzeum Archeologiczne	20 511	43 478	5 953
74.	MUZEUM MIEJSKIE WE WROCŁAWIU – O/ Muzeum Militariów	10 333	2 806	3 968

75.	MUZEUM MIEJSKIE WE WROCŁAWIU – O/ Muzeum Historyczne(Pałac Królewski)	75 515	6 061	8 161
76.	MUZEUM MIEJSKIE WE WROCŁAWIU – O/ Muzeum Sztuki Cmentarnej	20 074	7 375	12 309
77.	MUZEUM MIEJSKIE WE WROCŁAWIU – O/ Muzeum Sztuki Medalierskiej	19 779	2 598	3 497
78.	MUZEUM POWOZÓW GALOWICE W ŻÓRAWINIE	6 000	bd	920
79.	ZAMEK GRODNO W ZAGÓRZU ŚLĄSKIM	59 591	38 230	54 733
80.	PARK WIELOKULTUROWY – STARA KOPALNIA W WAŁBRZYCHU	102 341	46 716	54 276
81.	TWIERDZA KŁODZKO	255 171	133 070	171 957
82.	TWIERDZA SREBRNA GÓRA” SPÓŁKA Z O.O	95 938	83 753	121 597
83.	KOPALNIA ZŁOTA W ZŁOTYM STOKU	210 000	120 944	187 889
84.	OSADA GÓRNICZA W ZŁOTYM STOKU	93 000	110 000	bd
85.	PODZIEMNE MIASTO OSÓWKA	122 000	58 000	bd
86.	HUTA JULIA W PIECHOWICACH	120 859	odmowa	bd
87.	STROŃSKI PARK SP. Z O.O.,STRONIE ŚLĄSKIE	82 132	56 089	70 043
88.	REGIONALNA ROZGŁOŚNIA WE WROCŁAWIU (instytucja paramuzealna)	5 896	300	bd
89.	KOŚCIÓŁ POKOJU W ŚWIDNICY	360 000	odmowa	bd
90.	ZAMEK KSIĄŻ W WAŁBRZYCHU	583 710	325 643	437 772
91.	TERMY CIEPLICKIE DOLNOŚLĄSKIE CENTRUM REKREACJI	334 605	184 324	bd
92.	PARK WODNY WE WROCŁAWIU	1 759 000	bd	2 000 000
93.	HYDROPOLIS WE WROCŁAWIU CENTRUM NAUKI O WODZIE	308 363	148 283	300 000
Województwo Kujawsko-Pomorskie				
01.	MUZEUM BORÓW TUCHOLSKICH	6 429	2 712	3 269
02.	OGRÓD ZOOBOTANICZNY W TORUNIU	105 877	68 427	99 336
03.	OGRÓD BOTANICZNY ARBORETRUM W BYDGOSZCZY			22 500
04.	PBW MUZEUM OŚWIATY W BYDGOSZCZY	7 595	1 253	3 937
05.	MUZEUM UNIWERSYTECKIE W TORUNIU	1 360	450	600
06.	MUZEUM ETNOGRAFICZNE IM.MARII ZNAMIEROWSKIEJ PRUFFEROWEJ W TORUNIU	12 851	8 420	13 005
07.	OLĘDERSKI PARK ETNOGRAFICZNY W WIELKIEJ NIESZAWCE	5 515	3 575	3 865
08.	MUZEUM ETNOGRAFICZNE IM. MARII ZNAMIEROWSKIEJ-PRÜFFEROWEJ- O KASZCZORK	101	8 420	595
09.	MUZEUM ZIEMI KUJAWSKIEJ I DOBRZYŃSKIEJ	16 964	3 479	6 198
10.	MUZEUM ZIEMI KUJAWSKIEJ I DOBRZYŃSKIEJ – O/ Muzeum S. Noakowskiego	1 389	881	954
11.	MUZEUM ZIEMI KUJAWSKO-DOBRZYŃSKIEJ – o/ Park Etnograficzny	19 620	8 292	13 442
12.	MUZEUM IM. JANA KASPROWICZA W INOWROCŁAWIU	14 260	1 446	7 802
13.	MUZEUM REGIONALNE W BRODNICY	44 915	bd	bd
14.	MUZEUM ZIEMI CHEŁMIŃSKIEJ	10 740	1 963	9 575
15.	MUZEUM IM. KS. DR WŁADYSŁAWA ŁĘGI W GRUDZIĄDZU	31 092	10 545	17 968
16.	MUZEUM DIECEZJALNE TORUŃ	2 700	1 066	bd
17.	MUZEUM ZIEMI PAŁUCKIEJ	102 918	2 816	3 488
18.	MUZEUM ZIEMI PAŁUCKIEJ Oddział-MUZEUM KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ W WENECJI	40 112	11 340	37 889
19.	MUZEUM WODOCIĄGÓW W BYDGOSZCZY	16 369	6 123	9 175
20.	MUZEUM OKRĘGOWE IM.LEONA WYCZÓŁKOWSKIEGO W BYDGOSZCZY	78 157	17 840	34 120
21.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W BISKUPINIE	225 677	103 893	191 946
22.	MUZEUM ZIEMI KRAJEŃSKIEJ W NAKLE NAD NOTECIĄ	4 287	761	360

23.	MUZEUM ZIEMI MOGILEŃSKIEJ W MOGILNIE Z SIEDZIBĄ W CHABSKU	2 815	1 272	690
24.	MUZEUM ZIEMI SZUBIŃSKIEJ IM. ZENONA ERDMANNA W SZUBINIE	6 312	2 482	3 246
25.	MUZEUM DYPLOMACJI I UCHODŹSTWA POLSKIEGO	2 169	251	426
26.	MUZEUM WOJSK LĄDOWYCH W BYDGOSZCZY	29 000	7 507	4 150
27.	MUZEUM WOJSK LĄDOWYCH W BYDGOSZCZY o/zamiejscowy w Toruniu	3 777	650	4 150
28.	MUZEUM ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ	7 742	1 344	1 124
29.	MUZEUM SOLCA IM. KSIĘCIA PRZEMYSŁA W SOLCU KUJAWSKIM	1 615	580	1 087
30.	KUJAWSKIE MUZEUM ORĘŻA, NAUKI I TECHNIKI W REDCZU KRUKOWYM	8 000	2 300	2 600
31.	POMORSKIE OKRĘGOWE MUZEUM PRL SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE	2 150	700	bd
32.	MUZEUM ZABAWEK I BAJEK BOŻENA WESOŁOWSKA W TORUNIU	10 000	6 000	4 044
33.	MUZEUM MYDŁA I HISTORII BRUDU SPÓŁKA W BYDGOSZCZY	43 461	12 809	20 154
34.	PTTK`ZAMEK` - MUZEUM W GOLUBIU DOBRZYNIU	43 000	bd	31 249
35.	ŻYWE MUZEUM PIERNIKA W TORUNIU	134 840	60 777	80 623
36.	MUZEUM OKRĘGOWE W TORUNIU	397 528	196 720	296 177
37.	MUZEUM PIŚMIENICTWA I DRUKARSTWA ARS VETA DARIUSZ SUBOCZ	8 191	744	4 257
38.	RUINY ZAMKU W WENECJI	40 112	bd	bd
39.	KOŚCIÓŁ ŚW. PROKOPA ORAZ BAZYLIKA ŚW. TRÓJCY W STRZELNIE	75 000	bd	bd
40.	OŚRODEK CHOPINOWSKI W SZAFARNI	10 266	2 635	4 125
41.	GALERIA MIEJSKA BWA W BYDGOSZCZY	16 600	7 100	9 500
42.	LEŚNY PARK KULTURY I WYPOCZYNKU 'MYŚLĘCINEK' SP. O.O. W BYDGOSZCZY	116 786	89 226	121 311
43.	PARK ROZRYWKI „ZAGINIONY ŚWIAT” W MYŚLĘCINKU	64 000	bd	31 000
44.	BYDGOSKI TRAMWAJ WODNY	27 500	bd	18 200
45.	CENTRUM NOWOCZESNOŚCI MŁYN WIEDZY W TORUNIU	125 536	44 908	75 161
46.	PLANETARIUM IM. W. DZIEKOŃSKIEGO W TORUNIU	318 934	113 366	bd
47.	PARK JURAJSKI SOLEC KUJAWSKI	120 000	0	120 000
48.	PARK WODNY W ŚWIECIU	190 000	85 721	bd
49.	PERSPEKTYWY 9 HILLS FESTIVAL W CHEŁMNIE	27 500	30 000	8 756
50.	BELLA SKYWAY FESTIVAL	400 000	drive-through	bd
51.	FESTYN ARCHEOLOGICZNY W BISKUPINIE	43 350	odwołany	bd
Województwo Lubelskie				
01.	OGRÓD BOTANICZNY UMCS	77 478	56 789	67 903
02.	POLESKI PARK NARODOWY	135 500	85 200	125 000
03.	OŚRODEK DYDAKTYCZNO-MUZEALNY POLESKIEGO PN. W STARYM ZAŁUCZU	55 036	64 210	64 845
04.	ROZTOCZAŃSKI PARK NARODOWY	243 400	314 000	336 000
05.	OŚRODEK DYDAKTYCZNO-MUZEALNY ROZTOCZAŃSKIEGO PN. W ZWIERZYŃCU	45 850	12 778	21 879
06.	OGRÓD ZOOLOGICZNY IM.STEFANA MILERA W ZAMOŚCIU	234 159	114 941	bd
07.	MUZEUM UNIWERSYTETU M.C.SKŁODOWSKIEJ	5 000	1 000	bd
08.	MUZEUM NARODOWE W LUBLINIE	REMONT	84 162	bd
09.	PAŃSTWOWE MUZEUM NA MAJDANKU	229 889	106 083	70 287
10.	PAŃSTWOWE MUZEUM NA MAJDANKU – Oddział Bełzec	39 883	20 986	24 453
11.	MUZEUM BYŁEGO OBOZU ZAGŁADY W SOBIBORZE	16 197	30 995	42 180
12.	MUZEUM LUBELSKIE W LUBLINIE	67 376	18 443	202 134

13.	MUZEUM LUBELSKIE – O/ Martyrologii Pod Zegarem	3 889	1 268	1 287
14.	MUZEUM LUBELSKIE – O/ Muzeum Historii Miasta Lublina	6 889	4 582	202 134
15.	MUZEUM LUBELSKIE – O/ Muzeum Regionalne w Kraśniku	325	134	19 500
16.	MUZEUM LUBELSKIE oddział Muzeum Literackie w Lublinie	6 992	1 615	1 008
17.	MUZEUM LUBELSKIE oddział Muzeum Literackie w Nałęczowie	23 008	10 844	16 469
18.	MUZEUM WSI LUBELSKIEJ	104 209	50 093	73 833
19.	MUZEUM NADWIŚLAŃSKIE – O/ Muzeum Przyrodnicze Kamienica Celejowska	7 479	remont	1 515
20.	MUZEUM NADWIŚLAŃSKIE – O/ Muzeum sztuki Złotniczej	14 687	4 601	8 708
21.	MUZEUM NADWIŚLAŃSKIE – O/ Zamek w Janowcu	52 327	41 066	30 584
22.	MUZEUM NADWIŚLAŃSKIE – O/ Grodzisko Żmijowiska	3 610	2 610	875
23.	MUZEUM ZAMOJSKIE W ZAMOŚCIU	30 899	10 502	11 559
24.	MUZEUM ZAMOJSKIE – O/ Muzeum Fortyfikacji i Broni Arsenał	57 509	28 993	33 971
25.	MUZEUM KUL W LUBLINIE	3 487	370	2 530
26.	MUZEUM KOWALSTWA W WOJCIECHOWIE	5 380	2 384	3 607
27.	MUZEUM ZIEMI CHEŁMSKIEJ IM. WIKTORA AMBROZIEWICZA W CHEŁMIE	23 319	9 317	11 090
28.	MUZEUM REGIONALNE W KRASNYMSTAWIE	3 529	782	1 804
29.	MUZEUM-ZESPÓŁ SYNAGOGALNY WE WŁODAWIE	53 709	48 381	6 919
30.	MUZEUM JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO W ROMANOWIE	4 042	2 770	3 463
31.	MUZEUM POŁUDNIOWEGO PODLASIA W BIAŁEJ PODLASKIEJ	11 445	3 404	5 477
32.	MUZEUM TECHNIKI DROGOWEJ I MOSTOWEJ OKREGU LUBELSKIEGO – ZAMOŚĆ	1 103	784	961
33.	MUZEUM W WOLI GUŁOWSKIEJ	6 000	1 292	1 350
34.	MUZEUM SAKRALNE KATEDRY ZAMOJSKIEJ	546	15 756	9 119
35.	MUZEUM REGIONALNE W KLUCZKOWICACH	1 530	648	902
36.	MUZEUM SIŁ POWIETRZNYCH W DĘBLINIE	58 447	27 715	45 405
37.	MUZEUM ZIEMI LUBARTOWSKIEJ W LUBARTOWIE	1 711	1 005	1 196
38.	MUZEUM CZARTORYSKICH W PUŁAWACH	32 829	20 084	27 770
39.	MUZEUM FOTOGRAFII W JANOWIE LUBELSKIM	900	1 131	120
40.	MUZEUM POŻARNICTWA W OSEREDKU	6 146	2 884	2 727
41.	MUZEUM ZAMOYSKICH W KOZŁÓWCE	288 503	82 777	172 085
42.	MUZEUM HENRYKA SIENKIEWICZA W WOLI OKRZEJSKIEJ	8 915	3 634	bd
43.	MUZEUM REGIONALNE W ŁUKOWIE	5 670	978	3 243
44.	MUZEUM REGIONALNE W JANOWIE LUBELSKIM	9 844	10 139	18 780
45.	MUZEUM REGIONALNE IM. DR. JANUSZA PETERA W TOMASZOWIE LUBELSKIM	1 887	1 131	4 491
46.	MUZEUM IM. KS. STANISŁAWA STASZICA W HRUBIESZOWIE	10 349	4 121	6 146
47.	MUZEUM ZIEMI BIŁGORAJSKIEJ W BIŁGORAJU	6 466	3 838	4 960
48.	LUBELSKA TRASA PODZIEMNA	31 000	2 417	3 155
49.	CHEŁMSKIE PODZIEMIA KREDOWE	30 000	30 000	bd
50.	MAGICZNE OGRODY W JANOWCU. PARK TEMATYCZNY	200 000	bd	200 000
51.	LUBELSKA NOC KULTURY	12 073	odwołana	22 402
52.	CARNAVALL SZTUKMISTRZÓW	13 072	5 440	9 670
53.	JARMARK JAGIELLOŃSKI	15 530	20 713	23 706
Województwo Lubuskie				
01.	OGRÓD BOTANICZNY W ZIELONEJ GÓRZE	80 182	56 844	bd
02.	PARK NARODOWY UJŚCIE WARTY	584 000	64 700	62 000

03.	OŚRODEK EDUKACYJNY PN UJŚCIE WARTY W CHYRZYNIE	4 100	2 400	2 600
04.	MIĘDZYRZECKI REJON UMOCNIONY – MUZEUM FORTYFIKACJI I NIETOPERZY W PNIEWI	46 546	27 754	bd
05.	MUZEUM PUSZCZY DRAWSKIEJ I NOTECKIEJ IM. FRANCISZKA GRASIA W DREZDENKU	1 622	785	1 261
06.	MUZEUM ZIEMI LUBUSKIEJ	19 293	4 698	16 769
07.	MUZEUM LUBUSKIE IM. JANA DEKERTA W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM	15 656	7 967	19 369
08.	MUZEUM WOLDENBERCZYKÓW W DOBIEGNIEWIE	4 300	270	bd
09.	MUZEUM MARTYROLOGICZNE W SŁOŃSKU	1 394	1 832	640
10.	MUZEUM MIEJSKIE W NOWEJ SOLI	8 946	2 789	4 575
11.	MUZEUM ZIEMI MIĘDZYRZECKIEJ IM. ALFA KOWALSKIEGO W MIĘDZYRZECZU	18 518	11 794	19 593
12.	MUZEUM W PSZCZEWIE PRZY GOK	738	746	1 117
13.	MUZEUM ETNOGRAFICZNE W ZIELONEJ GÓRZE – OCHLI	39 730	16 383	52 214
14.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNE ŚRODKOWEGO NADODRZA W ŚWIDNICY	3 065	876	1 153
15.	MUZEUM ZIEMI WSCHOWSKIEJ W WSCHOWEJ	7 739	1 540	2 087
16.	MUZEUM TWIERDZY KOSTRZYN NAD ODRĄ	12 835	7 722	8 598
17.	MUZEUM POGRANICZA ŚLĄSKO-ŁUŻYCKIEGO W ŻARACH	8 168	2 333	5 756
18.	MUZEUM OBOZÓW JENIECKICH	21 184	6 049	9 458
19.	MUZEUM REGIONALNE W ŚWIEBODZINIE	14 921	6 094	6 292
20.	LUBUSKIE MUZEUM WOJSKOWE W ZIELONEJ GÓRZE Z SIEDZIBĄ W DRZONOWIE	25 081	10 804	16 719
21.	MUZEUM HISTORYCZNE W LUBINIE	0	129 500	104 724
22.	PARK DINOZAUROW NOWINY WIELKIE	40 000	bd	bd
Województwo łódzkie				
01.	MUZEUM GEOLOGICZNE UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO	2 797	434	201
02.	MUZEUM PRZYRODNICZE UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO	24 748	5 908	4 494
03.	OGRÓD BOTANICZNY ŁÓDŹ	202 214	124 704	189 771
04.	MIEJSKI OGRÓD ZOOLOGICZNY W ŁODZI SPÓŁKA Z O.O	142 761	120 017	170 280
05.	MUZEUM LASU I DREWNA LEŚNEGO SGGW W ROGOWIE	5 200	1 600	2 937
06.	SZKOŁA GŁÓWNA GOSPODARSTWA WIEJSKIEGO W WARSZAWIE LEŚNY ZAKŁAD DOŚWIADCZALNY W ROGOWIE	51 912	33 641	53 058
07.	MUZEUM OŚWIATY ZIEMI ŁÓDZKIEJ	4 611	1 623	2 000
08.	MUZEUM NARODOWE W WARSZAWIE ODDZIAŁ – Muzeum w Nieborowie i Arkadii	162 448	138 903	176 749
09.	MUZEUM SZTUKI W ŁODZI	161 506	32 345	32 714
10.	MUZEUM SZTUKI W ŁODZI – O/Pałac Herbsta	85 916	29 744	67 301
11.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNE I ETNOGRAFICZNE W ŁODZI	20 921	8 235	10 364
12.	MUZEUM TRADYCJI NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH	36 843	5 031	12 942
13.	MUZEUM TRADYCJI NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH – Oddział Stacja Radegast	38 793	11 572	15 700
14.	MUZEUM TRADYCJI NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH W ŁODZI – Oddział Martyrologii Radogoszcz	1 491	4 411	5 596
15.	CENTRALNE MUZEUM WŁÓKIENICTWA W ŁODZI	67 936	11 693	74 121
16.	MUZEUM MIASTA ŁODZI	70 064	9 919	47 992
17.	MUZEUM MIASTA ŁODZI- o/Muzeum Sportu i Turystyki	2 905	885	1 582
18.	MUZEUM OKRĘGOWE W SIERADZU	20 231	14 646	7 921
19.	MUZEUM OKRĘGOWE W SIERADZU – O/ Muzeum Walewskich w Tubądzinie	2 033	722	1 174

20.	MUZEUM OKRĘGOWE W SIERADZU – O/ Sieradzki Park Etnograficzny	4 634	2 292	3 925
21.	MUZEUM W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM	17 638	3 060	5 196
22.	MUZEUM ZIEMI WIELUŃSKIEJ W WIELUNIU	10 746	24 680	7 896
23.	MUZEUM WNĘTRZ DWORSKICH W OŻAROWIE – ODDZIAŁ MUZEUM ZIEMI WIELUŃSKIEJ W WIELUNIU	7 472	2 250	bd
24.	MUZEUM W TOMASZOWIE MAZ.IM.ANTONIEGO HR.OSTROWSKIEGO	12 272	1 835	8 427
25.	IZBA MUZEALNA „MUZEUM HISTORII ŁASKU”	1 771	382	827
26.	MUZEUM W ŁĘCZYCY	33 970	10 521	18 003
27.	MUZEUM REGIONALNE IM.STANISŁAWA SANKOWSKIEGO W RADOMSKU	13 962	2 203	8 216
28.	MUZEUM REGIONALNE W OPOCZNI	4 600	1 580	3 500
29.	MUZEUM KINEMATOGRAFII W ŁODZI	27 972	385	29 996
30.	MUZEUM REGIONALNE W KUTNIE – O/ Muzeum Bitwy nad Bzurą	2 048	767	370
31.	MUZEUM MIASTA ZGIERZA	10 795	1 219	1 941
32.	MUZEUM LUDOWE W PRZEDBORZU	2 408	511	606
33.	MUZEUM HISTORYCZNE SKIERNIEWIC	24 234	640	22 081
34.	MUZEUM KOMUNIKACJI MIEJSKIEJ MPK ŁÓDŹ	1 287	131	409
35.	MUZEUM MIASTA PABIANIC	10 089	20 518	3 310
36.	MUZEUM REGIONALNE W BEŁCHATOWIE	3 618	755	1 646
37.	MUZEUM OPACTWA CYSTERSÓW W SULEJOWIE	1 900	bd	3 300
38.	MUZEUM IM.JERZEGO DUNIN-BORKOWSKIEGO W KROŚNIEWICACH	1 820	487	1 458
39.	MUZEUM HISTORII MIASTA ZDUŃSKA WOLA	11 559	9 606	12 594
40.	MUZEUM MIASTA I RZEKI WARTY PRZY ODDZIALE PTTK W WARCIE	2 649	1 178	1 977
41.	MUZEUM ZIEMI RAWSKIEJ W RAWIE MAZOWIECKIEJ	5 200	1 083	2 700
42.	MUZEUM W ŁOWICZU	52 719	24 680	33 390
43.	MUZEUM REGIONALNE IM. WŁ. ST. REYMONTA W LIPCACH REYMONTOWSKICH	2 998	2 415	2 648
44.	MUZEUM – „ZAMEK W OPOROWIE”	20 210	20 518	25 598
45.	PARAWOZOWANIA W SKIERNIEWICACH	7 000	bd	bd
46.	ROGOWSKA KOLEJ WĄSKOTOROWA ROGÓW – RAWA BIAŁA	24 000	20 000	bd
47.	GRUPA FABRICUM ANNA MOKROSIŃSKA	25 528	8 597	bd
48.	CENTRUM NAUKI I TECHNIKI EC1	114 973	31 224	115 500
49.	TERMY W UNIEJOWIE	200 000	bd	bd
50.	AQUA PARK FALA W ŁODZI	980 000	33 500	Bd
51.	FESTIWAL DIALOGU CZTERECH KULTUR W ŁODZI	40 000	bd	bd
52.	MANUFATURA ŁÓDZKA- Złoty Certyfikat	bd	bd	1 850 000
53.	KWIETNE DYWANY NA BOŻE CIAŁO SPICYMIERZ	bd	bd	25 000
Województwo Małopolskie				
01.	BABIOGÓRSKI PARK NARODOWY	150 000	175 500	182 244
02.	GORCZAŃSKI PARK NARODOWY	90 000	130 000	176 413
03.	OJCOWSKI PARK NARODOWY	440 000	290 000	440 000
04.	PIEŃSKI PARK NARODOWY	982 000	821 500	1 077 692
05.	TATRZAŃSKI I PARK NARODOWY	3 947 350	3 479 930	4 284 466
06.	JASKINIA ŁOKIETKA	112 602	3 500	82 440
07.	JASKINIA CIEMNA	34 150	15 682	19 690
08.	JASKINIA SMOCZA JAMA	420 000	120 000	320 000
09.	OGRÓD BOTANICZNY UJ	66 400	49 328	125 790

10.	CENTRUM EDUKACJI PRZYRODNICZEJ UJ	5 054	1 130	9 746
11.	MUZEUM GEOLOGICZNE AGH	2 700	1 595	550
12.	MUZEUM GLEB UNIWERSYTETU ROLNICZEGO IM. H.KOŁĄTAJA W KRAKOWIE	2 400	92	363
13.	MUZEUM PRZYRODNICZE INSTYTUTU SYSTEMATYKI I EWOLUCJI ZWIERZĄT PAN	20 000	5 500	14 700
14.	MUZEUM GEOLOGICZNE INSTYTUTU NAUK GEOLOGICZNYCH PAN	2 251	821	1 466
15.	MIEJSKI PARK I OGRÓD ZOOLOGICZNY W KRAKOWIE	504 251	351 438	494 853
16.	MUZEUM PRZYRODNICZE W CIĘŻKOWICACH	11 270	4 421	21 275
17.	MUZEUM PRZYRODNICZE IM. W. SZAFERA W OJCOWIE	25 812	7 728	15 682
18.	MUZEUM PIENIŃSKIEGO PARKU NARODOWEGO W KROŚCIENKU	432 413	422 313	330 878
19.	OŚRODEK EDUKACYJNY BABIOGÓRSKIEGO PARKU NARODOWEGO W ZAWOI	2 523	8 149	4 207
20.	CENTRUM EDUKACYJNE TATRZAŃSKIEGO PARKU NARODOWEGO W ZAKOPANEM	165 200	98 726	79 505
21.	MUZEUM MOTYLI ARTHROPODA w Bochni Kobiela Filip	9 754	4 300	5 000
22.	MUZEUM FARMACJI COLLEGIUM MEDICUM UJ	9 582	2 297	bd
23.	MUZEUM ANATOMII UJ	4 542	453	3 874
24.	MUZEUM UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO UJ	58 142	9 790	12 693
25.	MUZEUM HISTORII AGH I TECHNIKI	9 380	1 167	bd
26.	MUZEUM LOTNICTWA POLSKIEGO W KRAKOWIE	160 878	40 926	83 465
27.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE RAZEM z Oddz.	1 148 824	260 803	679 729
28.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE Gmach Główny	743 987	76 334	168 652
29.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE – O/ Dom Jana Matejki	69 503	18 150	41 071
30.	MUZEUM STANISŁAWA WYSPIAŃSKIEGO W KAMIENICY SZOŁAJSKICH	37 921	9 635	6 613
31.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE- O/ Dom Józefa Mehoffera	36 320	8 030	16 969
32.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE – O/ Muzeum Księżąt Czartoryskich	5 159	72 809	147 266
33.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE-Oddział: G.S.P XIX w Sukiennicach	117 224	34 548	64 955
34.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE- O/Muzeum Czapskich	101 072	19 259	38 170
35.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE- O/Pałac Biskupa Erazma Ciołka	25 484	9 711	21 566
36.	MUZEUM NARODOWE W KRAKOWIE- O/ K. Szymanowskiego w willi Atma	12 154	12 327	13 857
37.	EUROPEUM – Ośrodek Kultury Europejskiej	22 904	2 412	2 646
38.	ZAMEK KRÓLEWSKI NA WAWELU – PAŃSTWOWE ZBIORY SZTUKI	1 468 494	514 471	1 106 625
39.	ZAMEK KRÓLEWSKI NA WAWELU- Oddział w Stryszowie	5 976	3 220	6 062
40.	ZAMEK KRÓLEWSKI NA WAWELU- O/ Zamek w Pieskowej Skale	113 529	117 599	169 293
41.	PAŃSTWOWE MUZEUM AUSCHWITZ-BIRKENAU W OŚWIĘCIMIU	2 320 600	502 060	563 275
42.	MUZEUM ETNOGRAFICZNE IM. SEWERYNA UDZIELI	23 726	6 094	17 328
43.	MUZEUM TATRZAŃSKIE IM.DRA TYTUSA CHAŁUBIŃSKIEGO	158 791	25 058	70 705
44.	MICET-MUZEUM INTERAKTYWNE CENTRUM EDUKACJI TEATRALNEJ W KRAKOWIE	23 403	5 990	9 467
45.	MUZEUM OKRĘGOWE W NOWYM SĄCZU	191 386	60 567	32 475
46.	MUZEUM OKRĘGOWE W NOWYM SĄCZU	52 002	22 558	81 445
47.	MUZEUM OKRĘGOWE W NOWYM SĄCZU – O/ Sądecki Park Etnograficzny	50 476	19 784	37 925
48.	MUZEUM OKRĘGOWE W NOWYM SĄCZU – O/ Muzeum Pienińskie im. J. Szalaya	17 035	7 776	8 319
49.	MUZEUM OKRĘGOWE W NOWYM SĄCZU Oddział Miasteczko Galicyjskie	71 873	10 449	35 211

50.	MUZEUM POWIŚLA DĄBROWSKIEGO W DĄBROWIE TARNOWSKIEJ	23 050	100	50
51.	MUZEUM IM. WŁADYSŁAWA ORKANA "ORKANÓWKA" PORĘBA WIELKA	2 064	634	1 122
52.	MUZEUM REGIONALNE W BRZESKU	1 498	20	268
53.	MUZEUM ZIEMI BIECKIEJ	14 924	5 619	8 494
54.	MUZEUM IM.WŁADYSŁAWA ORKANA W RABCE-ZDROJU	9 911	3 796	6 700
55.	MUZEUM ZESPÓŁ ZAMKOWY W NIEDZICY	213 958	169 665	281 375
56.	MUZEUM REGIONALNE IM. SEWERYNA UDZIELI W STARYM SĄCZU	3 762	1 302	25 281
57.	TOWARZYSTWO MIŁOSNIKÓW PIWNICZNEJ – MUZEUM REGIONALNE	3 118	538	1 132
58.	MUZEUM IM. J. KASPROWICZA W ZAKOPANEM	6 013	1 446	2 030
59.	MUZEUM W CHRZANOWIE IM.IRENY I MIECZYŚLAWA MAZARAKICH	5 034	1 010	2 545
60.	MUZEUM W CHRZANOWIE IM. MAZARAKICH – o/ `Dom Urbańczyka``	2 032	202	1 062
61.	MUZEUM AFRYKANISTYCZNE W OLKUSZU	6 430	bd	11 782
62.	MUZEUM REGIONALNE PAŃSTWA MUSZYŃSKIEGO	7 023	2 524	4 347
63.	MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI W MYŚENICACH	11 936	2 930	3 193
64.	MUZEUM W BOCHNI IM. PROF.STANISŁAWA FISCHERA	3 971	726	1 821
65.	MUZEUM HISTORII FOTOGRAFII IM.WALEREGO RZEWUSKIEGO W KRAKOWIE	5 836	3 133	5 419
66.	MUZEUM REGIONALNE ZIEMI LIMANOWSKIEJ	2 616	1 137	1 262
67.	MUZEUM DIECEZJALNE W TARNOWIE	5 124	2 684	3 726
68.	DWOREK JANA MATEJKI W KRZESŁAWICACH	3 568	3 250	1 991
69.	MUZEUM UZDROWISKA W SZCZAWNICY	3 200	bd	1 574
70.	MUZEUM KLASZTORNE PP.KLARYSEK W STARYM SĄCZU	16 000	400	bd
71.	NIE LĘKAJCIĘ SIĘ !" MUZEUM W CENTRUM JP II W KRAKOWIE	16 155	1 840	bd
72.	MUZEUM ARCHIDIECEZJALNE KARDYNAŁA KAROLA WOJTYŁY	10 503	3 052	3 850
73.	MUZEUM OJCA JANA PAWŁA II W KRAKOWIE	-	-	17 701
74.	MUZEUM KLASZTORNE O.O CYSTERSÓW W SZCZYRZYCU	4 980	1 370	2 547
75.	MUZEUM KATEDRALNE W KRAKOWIE	140 400	79 000	91 476
76.	MUZEUM ŻYDOWSKIE – CENTRUM ŻYDOWSKIE W OŚWIĘCIMIU	35 000	1 200	3 850
77.	MUZEUM MIEJSKIE SUCHEJ BESKIDZKIEJ	15 260	7 442	13 256
78.	DOM PAMIĘCI KS. J. TISCHNERA W NOWYM TARGU	-	-	1 993
79.	MUZEUM – DWORY KARWACJANÓW I GŁADYSZÓW RAZEM z Oddz.	46 990	25 463	34 971
80.	MUZEUM DWORY KARWACJANÓW I GŁADYSZÓW W GORLICACH Oddział Galeria Sztuki	7 131	5 890	3 219
81.	Zagroda Maziarska" w Łosiach	9 697	bd	7 861
82.	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów – Oddział:Ośrodek Konferencyjno-Wystawienniczy „Kasztel w Szymbarku”	11 102	6 223	7 320
83.	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów- Oddział: Skansen Wsi Pogórzańskiej	19 060	9 335	16 391
84.	MUZEUM ŚLUSARSTWA IM. MARCINA MIKUŁY w Świątnikach Górnych	1 000	162	1 600
85.	SKANSEN W SIDZINIE MUZEUM KULTURY LUDOWEJ	6 369	1 853	5 764
86.	MUZEUM ZAMEK W OŚWIĘCIMIU	18 130	9 332	21 446
87.	MUZEUM SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ W KRAKOWIE MOCAK	148 983	57 738	73 202
88.	MUZEUM REGIONALNE W SKAWINIE	740	899	1 550
89.	MUZEUM DOM RODZINNY OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II W WADOWICACH	211 072	43 387	184 920
90.	MUZEUM ZIEMI MIECHOWSKIEJ	4 500	480	1 419
91.	MUZEUM REGIONALNE PTTK IM .A. MINKIEWICZA W OLKUSZU	2 398	1 500	1 215
92.	MUZEUM REGIONALNE PTTK W DOBCZYCACH	28 735	18 209	23 829

93.	MUZEUM INŻYNIERII MIEJSKIEJ	53 669	230 834	12 971
94.	MUZEUM NIEPOŁOMICZNE W NIEPOŁOMICACH	23 451	5 534	13 993
95.	MUZEUM NIEPOŁOMICZNE O/Muzeum Fonografii	1 256	456	1 135
96.	MUZEUM „OTWARTA TWIERDZA” – OTWARTE ROZPROSZONE EKOMUZEUM CYWILIZACJI I WOJNY XIX I XX WIEKU W KRAKOWIE	3 800	1 000	1 500
97.	GALICJA -MUZEUM ŻYDOWSKIE	70 836	170	16 000
98.	MUZEUM CZYNU ZBROJNEGO W KRAKOWIE NOWEJ HUCIE	2 315	240	200
99.	MUZEUM SZTUKI I TECHNIKI JAPOŃSKIEJ MANGGHA	209 921	49 121	104 627
100.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W KRAKOWIE	89 831	38 648	64 416
101.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNE – O/ w Nowej Hucie	4 130	1 351	3 532
102.	MUZEUM WITRAŻU W KRAKOWIE	12 000	3 200	6 050
103.	MUZEUM ARMII KRAJOWEJ IM.GEN.EMILA FIELDORFA „NILA” W KRAKOWIE	41 984	7 863	15 061
104.	IZBA MUZEALNA IM.PROF. A. KRAJEWSKIEGO przy GOK w Lanckoronie	7 265	4 590	8 997
105.	MUZEUM MIEJSKIE IM. MARCINA WADOWITY W WADOWICACH	12 380	7 760	9 030
106.	Fundacja „Chronić Dobro” Kraków Podgórze	-	-	25 180
107.	MUZEUM ILUZJI SPÓŁKA Z O.O W KRAKOWIE	31 123		22 387
108.	MUZEUM (HISTORYCZNE) KRAKOWA - RAZEM	1 320 897	333 972	491 569
109.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Pałac Krzysztofory	29 964	8 861	54 014
110.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Stara Synagoga	139 560	15 680	49 738
111.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Fabryka Schindlera	392 680	125 337	149 842
112.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Apteka Pod Orłem	85 047	bd	bd
113.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Ulica Pomorska	20 565	bd	bd
114.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Kamienica Hipolitów	17 204	5 596	4 952
115.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Wieża Ratuszowa	92 079	bd	bd
116.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Barbakan	46 384	bd	- bd
117.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Mury Obronne	21 485	bd	bd
118.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Celestat	30 645	34 010	26 675
119.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Muzeum Nowej Huty	32 841	14 145	10 452
120.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Dom Zwierzyniecki	7 455	1 414	566
121.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Rynek Podziemny	359 865	114 567	174 805
122.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Muzeum Teatralne	2 180	3 436	12 528
123.	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa- Muzeum Podgórze	19 770	10 640	7 997
124.	muzeum historyczne miasta krakowa- rydlówka	17 030	0	bd
125.	muzeum historyczne miasta krakowa- podziemna nowa huta	5 181	0	bd
126.	MUZEUM REGIONALNE PTTK W GORLICACH	5 420	2 118	2 773
127.	MUZEUM-ORAWSKI PARK ETNOGRAFICZNY W ZUBRZYCY GÓRNEJ	24 869	9 334	20 248
128.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE RAZEM z Oddziałami.	111 675	19 777	67 745
129.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE	22 767	1 483	3 582
130.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE – O/ Ratusz – Galeria Sztuki Dawnej	11 795	1 210	5 448
131.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE – O/ Dwór w Dołędze	5 026	720	16 852
132.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE – O/ Zamek w Dębnie	34 202	1 944	7 882
133.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE – O/ Zagroda Felicji Curyłowej	27 713	0	bd
134.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE – O/ Muzeum Etnograficzne	2 032	11 827	30 732
135.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE – O/ Muzeum Pamiątek po J. Matejce „Koryznówka”	4 046	1 917	2 218

136.	MUZEUM OKRĘGOWE W TARNOWIE – O/ Muzeum im. W. Witosa w Wierzchosławicach	4 094	676	1 031
137.	MUZEUM HISTORII TARNOWA I REGIONU W TARNOWIE		1 324	5 641
138.	MUZEUM BIOGRAFICZNE I.J. PADEREWSKIEGO W KAŚNEJ DOLNEJ	6 891	22 815	2 175
139.	MUZEUM INŻYNIERII MIEJSKIEJ W KRAKOWIE	114 366	bd	12 971
140.	MUZEUM ZIEMI WIŚNICKIEJ W NOWYM WIŚNICZU	47 878	bd	71 002
141.	OBSERWATORIUM ASTRONOMICZNE ASTROCENTRUM CHEŁMIEC	bd	bd	15 060
142.	ZAMEK W OJCOWIE	89 257	79 001	66 361
143.	ZAMEK WRONIN W CZORSZTYNIE	14 000	bd	174 617
144.	TRASA TURYSTYCZNA I MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA	2 078 544	582 782	736 239
145.	CERKIEW W POWROŹNIKU – UNESCO (Szlak Arch. Drew.)	39 903	13 338	29 995
146.	KOPALNIA SOLI BOCHNIA SPÓŁKA Z O.O	176 726	47 738	107 260
147.	OŚRODEK DOKUMENTACJI SZTUKI T. KANTORA „CRICOTEKA”	30 968	30 698	11 504
148.	NADWIŚLAŃSKI PARK ETNOGRAFICZNY W WYGIEŁZOWIE I ZAMEK LIPOWIEC	70 560	17 068	37 435
149.	SKANSEN TABORU KOLEJOWEGO W CHABÓWCE	33 252	19 096	23 580
150.	OGRÓD DOŚWIADCZEŃ IM. STANISŁAWA LEMA	114 366	217 561	251 734
151.	SPŁYW TRATWAMI NA RZECIE DUNAJEC	324 581	206 000	340 215
152.	ENERGYLANDIA – ZESPOŁ PARKÓW ROZRYWKI W ZATORZE	1 600 000	800 000	1 850 000
153.	GOSPODARSTWO PASIECZNE „SĄDECKI BARTNIK” SPÓŁKA Z O.O	8 266	2 075	5 952
154.	PARK WODNY W KRAKOWIE	400 000	300 000	500 000
155.	PARK WODNY W TARNOWIE	200 000	100 000	200 000
156.	TERMY CHOCHOŁOWSKIE	614 250	4 347 000	bd
157.	TERMY BUKOWINA TATRZAŃSKA	360 000	260 000	bd
158.	TERMY W BIAŁCE TATRZAŃSKIEJ	700 000	450 000	bd
159.	STARA BAŚN” W GRYBOWIE	12 000	Nieczynne	6 000
160.	SKANSEN BARTNIK W STRÓŻACH	bd	bd	5 952
161.	SKANSEN W ZAWOI IM. J. ŻAKA	bd	bd	2 328
162.	OGRODY SENSORYCZNE W MUSZYNIE (OTWARCIE 01.07.2019)	120 000	120 000	130 950
163.	FESTIWAL KULTURY ŻYDOWSKIEJ W KRAKOWIE	35 000	odwołany	44 215
164.	WIANKI ŚWIĘTO – MUZYKA POD WAWELEM	90 000	wirtualne	bd
165.	KRAKOWSKIE NOCE (Kin Studyjnych, Cracovia Sacra, Poezji)	183 000	35 607	82 126
166.	JARMARK ŚWIĘTOJAŃSKI 21-23.06	100 000	odwołany	bd
167.	FESTIWAL MUZYKI FILMOWEJ	31 000	online	bd
168.	ETNO KRAKOW FESTIWAL	6 675	bd(był)	bd
169.	OPERA RARA FESTIWAL	4 654	bd (był)	bd
170.	FESTIWAL CONRADA	21 000	bd (był)	bd
171.	FESTIWAL MISTERIA PASCHALIA	5 569	odwołany	bd
172.	FESTIWAL SACRUM PROFANUM	5 126	online	bd
173.	SZOPKI KRAKOWSKIE	12 000	bd(były)	12 000
174.	WATRA ŁEMKOWSKA W ZDYNI	6 000	4 000	6 000
175.	PALMY W LIPNICY MUROWANEJ	3 000	odwołany	3 000
176.	DNI HUCULSKIE W REGIETOWIE	7 500	5 000	3 000
177.	EUROPEJSKI FESTIWAL IM. J. KIEPURY W KRYNICY	10 000	odwołany	9 000
178.	ŚWIĘTO KWITNĄCEJ JABŁONI W ŁĄCKU I ŁOSOSINIE	5 000	odwołane	4 000
Województwo Mazowieckie				
01.	KAMPINOSKI PARK NARODOWY	1 000 000	1 300 000	1 300 000

02.	MUZEUM KAMPINOSKIEGO PARKU NARODOWEGO	37 138	6 887	9 957
03.	UNIwersytet Warszawski – Ogród Botaniczny Wydział Biologii	66 028	35 146	71 101
04.	Ogród Botaniczny PAN Centrum Zachowania Różnorodności	120 444	102 017	260 403
05.	Muzeum Ziemi Pan w Warszawie	38 140	10 892	bd
06.	Muzeum Geologiczne w Warszawie	31 166	12 204	30 819
07.	Miejski Ogród Zoologiczny w Warszawie	836 406	488 797	499 422
08.	Arboretum i Centrum Edukacji Przyrodniczej przy Nadleśnictwie Marcule	7 752	1 050	3 500
09.	Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego. Pałac Tyszkiewiczów-Potockich	11 532	2 110	4 773
10.	Centrum Pieniądza NBP im. Sławomira S. Skrzypka	78 193	31 081	30 573
11.	Muzeum Narodowe w Warszawie	289 079	139 426	201 600
12.	Muzeum Narodowe – O/ Muzeum Plakatu w Wilanowie	13 614	7 730	10 600
13.	Muzeum Narodowe – O/Muz. Rzeźby im. Xawerego Dunikowskiego Królikarni	142 212	132 472	147 571
14.	Muzeum Narodowe- O/Muzeum Wnętrz w Otwocku	26 315	2 083	22 500
15.	Muzeum Niepodległości – O/Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej	46 042	3 931	15 528
16.	Muzeum Niepodległości – O/ Muzeum Więzienia Pawiak	89 669	17 497	71 855
17.	Muzeum Biblioteki Publicznej im. Stanisława Staszica	21 500	8 300	2 660
18.	Muzeum Mazowieckie w Płocku	62 920	17 128	35 537
19.	Muzeum Żydów Mazowieckich- Oddział Muzeum Mazowieckiego w Płocku	11 101	2 886	4 376
20.	Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej – Oddział Muzeum Mazowieckiego	13 988	8 915	7 343
21.	Skansen Osadnictwa Nadwiślańskiego – Oddział Muzeum Mazowieckiego w Płocku	13 626	5 082	6 483
22.	Muzeum Historii Medycyny Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego	2 487	750	1 700
23.	PAN Muzeum Ewolucji w Warszawie	40 823	14 000	31 159
24.	Muzeum Sportu i Turystyki	24 185	5 000	18 034
25.	Skansen Bojowy w Magnuszewie	11 117	7 291	11 197
26.	Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu	25 169	7 254	10 883
27.	Muzeum Azji i Pacyfyku	37 215	10 733	7 734
28.	Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce	20 401	5 671	10 611
29.	Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego im. Stefana Wołdy	10 628	3 498	8 819
30.	Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum	1 033 098	337 451	1 168 821
31.	Muzeum Regionalne w Koziencicach	3 528	1 790	7 765
32.	Muzeum Regionalne w Iłży	10 745	6 005	3 112
33.	Społeczne Muzeum Konstantego Łaseczki w Dobrem k/Mińska Mazowieckiego	2 887	577	541
34.	Muzeum Tadeusza Kościuszki w Maciejowicach	1 400	400	bd
35.	Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce	14 955	5 867	8 220
36.	Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce-O/Zagroda Kurpiowska w Kadzidle	14 562	2 720	8 446
37.	Muzeum Karykatury im. Eryka Lipińskiego	19 479	5 902	7 298
38.	Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego	10 971	5 127	4 924
39.	Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie	1 122	3 161	6 144

40.	MUZEUM ZIEMI ZAWKRZEŃSKIEJ W MŁAWIE	8 939	4 190	2 746
41.	MUZEUM DIECEZJALNE W SIEDLCACH	5 500	1 500	9 700
42.	MUZEUM WSI MAZOWIECKIEJ W SIERPCU	88 281	46 675	84 624
43.	MUZEUM WSI MAZOWIECKIEJ W SIERPCU-O/ Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu	1 800	34	146
44.	MUZEUM HARCERSTWA W WARSZAWIE	7 607	954	987
45.	Muzeum TVP W WARSZAWIE	56 000	bd	bd
46.	MUZEUM PAPIERNICTWA W KONSTANCINIE-JEZIORNEJ	3 352	bd	bd
47.	MUZEUM IM.ZOFII I WACŁAWA NAŁKOWSKICH W WOŁOMINIE	3 733	1 262	2 250
48.	MUZEUM PAŁACU KRÓLA JANA III W WILANOWIE” (Razem z odwiedzającymi tylko ogrody)	3 115 797	1 334 234	1 668 820
49.	MUZEUM NURKOWANIA PRZY WARSZAWSKIM KLUBIE PŁETWONURKÓW	2 150	80	260
50.	MUZEUM IKON” W WARSZAWIE	2 500	2 000	1 000
51.	MUZEUM ZIEMI OTWOCKIEJ	2 165	0	bd
52.	MUZEUM TEATRALNE W TEATRZE WIELKIM – OPERZE NARODOWEJ W WARSZAWIE	67 444	600	1 450
53.	MUZEUM POWSTANIA WARSZAWSKIEGO	545 356	151 334	255 858
54.	PAŃSTWOWE MUZEUM ETNOGRAFICZNE W WARSZAWIE	59 175	14 350	26 419
55.	MUZEUM LITERATURY IM.ADAMA MICKIEWICZA W WARSZAWIE	15 164	9 545	13 402
56.	MUZEUM LITERATURY W WARSZAWIE – O/ Muzeum Marii Dąbrowskiej	1 296	bd	270
57.	MUZEUM LITERATURY W WARSZAWIE- Oddział Muzeum Władysława Broniewskiego	2 014	1 008	122
58.	MUZEUM LITERATURY W WARSZAWIE – O/ Muzeum W. Gombrowicza	13 934	1 691	3 583
59.	MUZEUM WARSZAWY	111 724	22 572	70 865
60.	MUZEUM HISTORYCZNE M.ST.WARSZAWY – O/ Muzeum Woli	1 410	3 702	9 147
61.	MUZEUM HISTORYCZNE M.ST.WARSZAWY – O/ Muzeum Drukarstwa Warszawskie	11 377	1 723	5 606
62.	MUZEUM HISTORYCZNE M.ST.WARSZAWY-O/Muzeum Farmacji im. A. Leśniewskiej	7 151	1 564	3 718
63.	MUZEUM HISTORYCZNE M. ST. WARSZAWY – O/ Muzeum Warszawskiej Pragi	46 520	11 206	17 262
64.	MUZEUM HISTORYCZNE M. ST. WARSZAWY – O/ Muzeum Ordynariatu WP	13 916	3 532	4 340
65.	MUZEUM HISTORYCZNE M. ST. WARSZAWY -O/Muzeum – Miejsce Pamięci Palmiry	33 458	8 260	13 821
66.	MUZEUM IM.ANNY I JAROSŁAWA IWASZKIEWICZÓW W STAWISKU	4 427	2 722	2 668
67.	MUZEUM FRYDERYKA CHOPINA W WARSZAWIE	103 414	21 354	32 989
68.	DOM URODZENIA F. CHOPINA W ŻELAZOWEJ WOLI	121 610	66 238	82 084
69.	MUZEUM MOTORYZACJI I TECHNIKI	12 415	5 476	3 234
70.	MUZEUM ARCHIDIECEZJI WARSZAWSKIEJ	6 820	2 076	9 124
71.	MUZEUM ŚW.OJCA MAKSYMILIANA KOLBE PRZY KLASZTORZE	105 000	13 060	12 100
72.	MUZEUM DIECEZJALNE W PŁOCKU	8 454	2 105	3 600
73.	MUZEUM REGIONALNE W PUŁTUSKU	8 152	4 098	8 161
74.	MUZEUM SZLACHTY MAZOWIECKIEJ W CIECHANOWIE	24 378	8 024	11 066
75.	MUZEUM POZYTYWIZMU W GOŁOTCZYŃNIE ODDZIAŁ MUZEUM SZLACHTY MAZOWIECKIEJ W CIECHANOWIE	8 400	1 717	4 610
76.	MUZEUM ROMANTYZMU W OPINOGÓRZE	10 236	4 176	85 517
77.	MUZEUM ZIEMI MIŃSKIEJ W MIŃSKU MAZOWIECKIM	22 001	3 823	8 982
78.	MUZEUM ZIEMI MIŃSKIEJ – O/ Muzeum 7 Pułku Ułanów Lubelskich	10 986	1 487	6 259

79.	MUZEUM SZTUKI NOWOCZESNEJ W WARSZAWIE	108 460	54 305	40 761
80.	MUZEUM HISTORII ŻYDÓW POLSKICH POLIN	486 952	120 308	382 691
81.	MUZEUM HISTORII POLSKI W WARSZAWIE	162 596	9 630	2 770
82.	CENTRUM NAUKI KOPERNIK	1 121 397	380 163	597 952
83.	MUZEUM II KORPUSU POLSKIEGO W JÓZEFOWIE	1 590	bd	600
84.	MUZEUM HISTORYCZNE W LEGIONOWIE	12 036	4 087	2 721
85.	MUZEUM ZIEMI SADOWIEŃSKIEJ W SADOWNEM	1 115	323	560
86.	MUZEUM WOJSKA POLSKIEGO W WARSZAWIE	80 677	24 230	47 505
87.	MUZEUM WOJSKA POLSKIEGO – O/ Muzeum Katyńskie	22 095	8 479	12 373
88.	MUZEUM WOJSKA POLSKIEGO – Oddział Muzeum Polskiej Techniki Wojskowej	35 913	27 720	33 228
89.	MUZEUM ORĘŻA I TECHNIKI UŻYTKOWEJ	2 500	1 000	bd
90.	ŻYDOWSKI INSTYTUT HISTORYCZNY IM. EMANUELA RINGELBLUMA – MUZEUM	9 797	2 182	2 986
91.	MUZEUM LWOWA I KRESÓW POŁUDNIOWO-WSCHODNICH /W ORGANIZACJI/	1 500	900	bd
92.	MUZEUM LUDOWYCH INSTRUMENTÓW MUZYCZNYCH W SZYDŁOWCU	23 150	9 534	14 104
93.	MUZEUM DULAG 121 W PRUSZKOWIE	13 401	2 535	853
94.	MUZEUM WSI RADOMSKIEJ W RADOMIU	43 552	15 145	54 664
95.	PODLASKIE MUZEUM TECHNIKI WOJSKOWEJ I UŻYTKOWEJ W BIELANACH WĄSACH	3 020	2 500	2 700
96.	MUZEUM HISTORYCZNE W PRZASNYSZU	7 643	1 198	3 560
97.	PARK MINIATUR WOJ. MAZOWIECKIEGO	50 000	12 000	bd
98.	MUZEUM ZABYTKÓW TECHNIKI WOJSKOWEJ W WARSZAWIE	3 000	4 000	3 000
99.	STACJA MUZEUM WARSZAWA	69 227	bd	45 633
100.	STACJA MUZEUM – ODDZIAŁ SOCHACZEWSKA KOLEJ WĄSKOTOROWA W SOCHACZEWIE	33 355	14 376	25 005
101.	MUZEUM POLSKIEJ WÓDKI-FUNDACJA POLSKA WÓDKA	47 984	21 841	33 870
102.	MUZEUM ZIEMI BŁOŃSKIEJ	2 323	338	1 565
103.	MUZEUM JANA PAWŁA II I PRYMASA WYSZYŃSKIEGO	78 570	3 375	13 855
104.	MUZEUM MOTORYZACJI I TECHNIKI SKARB NARODU	5 000	12 000	15 000
105.	NARODOWE MUZEUM TECHNIKI W WARSZAWIE	3 800	1	bd
106.	ZABYTKOWA HUTA ŻELAZA W CHLEWISKACH O/NARODOWEGO MUZEUM TECHNIKI	3 115	1 839	4 787
107.	MUZEUM ŁAZIENKI KRÓLEWSKIE W WARSZAWIE (Razem z odwiedzającymi tylko ogrody)	4 942 079	4 017 000	4 845 120
108.	MUZEUM ŁAZIENKI KRÓLEWSKIE ODDZIAŁ MUZEUM ŁOWIECTWA I JEŹDZIECTWA	24 779	6 417	21 028
109.	MUZEUM TREBLINKA. NIEMIECKI NAZISTOWSKI OBÓZ ZAGŁADY I OBÓZ PRACY (1941-1944)	61 330	16 815	16 706
110.	MUZEUM MARIII SKŁODOWSKIEJ-CURIE W WARSZAWIE	40 211	7 476	11 947
111.	MUZEUM KURPIOWSKIE W WACHU	3 270	380	1 352
112.	COSMOS MUSEUM SPÓŁKA Z O.O W WARSZAWIE	21 040	50 000	42 000
113.	MUZEUM REGIONALNE W ZWOLENIU	4 568	908	2 838
114.	MUZEUM ZBROJOWNIA NA ZAMKU W LIWIE	57 255	60 268	46 237
115.	MUZEUM REGIONALNE W SIEDLCACH	5 557	1 897	4 533
116.	MUZEUM ZIEMIAŃSTWA W DĄBROWIE	2 061	1 152	2 991
117.	MUZEUM ZIEMI SOCHACZEWSKIEJ I POLA BITWY NAD BZURĄ	6 774	2 355	3 500
118.	PGE STADION NARODOWY	600 000	651 000	bd

119.	PAŁAC KULTURY I NAUKI TARAS WIDOKOWY	11 000	248 000	bd
Województwo Opolskie				
01.	ZOO W OPOLU	274 402	176 862	bd
02.	MUZEUM UNIwersytetu OPOLSKIEGO	5 783	1 436	4 525
03.	MUZEUM POLITECHNIKI OPOLSKIEJ I LAMP RENTGENOWSKICH	1 900	200	1 500
04.	CENTRALNE MUZEUM JEŃCÓW WOJENNYCH	82 977	19 419	29 409
05.	MUZEUM ŚLĄSKA OPOLSKIEGO	53 552	9 563	14 310
06.	MUZEUM ŚLĄSKA OPOLSKIEGO - O/ MUZEUM CZYNU POWSTAŃCZEGO	5 616	1 848	7 425
07.	MUZEUM WSI OPOLSKIEJ W OPOLU	47 883	20 411	33 625
08.	MUZEUM POWIATOWE W NYSIE	7 817	1 778	2 145
09.	MUZEUM REGIONALNE - GŁOGÓWEK	8 620	5 845	4 872
10.	MUZEUM PIASTÓW ŚLĄSKICH W BRZEGU	50 075	10 398	16 381
11.	MUZEUM DIECEZJALNE W OPOLU	3 650	bd	700
12.	MUZEUM GAZOWNICTWA W PACZKOWIE	5 295	1 293	2 187
13.	OLESKIE MUZEUM REGIONALNE W OLEŚNIE	3 782	786	1 640
14.	POWIATOWE MUZEUM ZIEMI GŁUBCZYCKIEJ	9 400	400	1 206
15.	MUZEUM POLSKIEJ PIOSENKI W OPOLU	41 045	13 841	25 174
16.	MUZEUM ZIEMI KOZIELSKIEJ W KĘDZIERZYNIE KOŻLU W ORGANIZACJI	6 369	9 522	Bd
17.	MUZEUM IM. JANA DZIERŻONA	5 405	1 345	4 798
18.	MUZEUM ZIEMI PRUDNICKIEJ	6 952	1 329	1 690
19.	MUZEUM W PRASZCE	4 679	1 872	3 438
20.	WIEŻA PIASTOWSKA W OPOLU	11 000	bd	bd
21.	ZAMEK W MOSZNEJ	200 000	195 000	180 000
22.	GÓRA ŚW. ANNY	50 000	bd	bd
23.	PACZKÓW – POLSKIE CARCASSONE	8 000	bd	bd
24.	JURA PARK W KRASIJEWIE	150 000	120 000	bd
25.	FESTIWAL PIOSENKI POLSKIEJ OPOLE	49 000	odwołany	bd
Województwo Podkarpackie				
01.	BIESZCZADZKI PARK NARODOWY	571 600	691 000	691 000
02.	EKSPOZYCJA OŚRODKA EDUKACJI EKOLOGICZNEJ BIESZCZADZKIEGO PARKU NARODOWEGO	17 536	14 399	965
03.	MAGURSKI PARK NARODOWY	50 000	65 000	75 000
04.	MUZEUM MAGURSKIEGO PN W KREMPNEJ	12 361	8 255	10 057
05.	MUZEUM PRZYRODNICZO-ŁOWIECKIE „KNIEJA” W NOWOSIÓŁKACH	7 000	0	bd
06.	ARBORETUM I ZAKŁAD FIZJOGRAFII W BOLESTRASZYCACH	59 790	41 352	63 547
07.	MUZEUM OKRĘGOWE W RZESZOWIE	17 210	5 792	7 089
08.	MUZEUM OKRĘGOWE W RZESZOWIE - O/ Muzeum Etnograficzne im. F. Kotuli	10 306	1 899	1 473
09.	MUZEUM OKRĘGOWE W RZESZOWIE - O/ Muzeum Historii Miasta Rzeszowa	5 507	1 340	1 333
10.	MUZEUM-ZAMEK W ŁAŃCUCIE	212 419	77 918	139 913
11.	MUZEUM BUDOWNICTWA LUDOWEGO W SANOKU	155 361	97 083	136 123
12.	MUZEUM REGIONALNE W JAŚLE	8 269	2 131	7 000
13.	MUZEUM KULTURY LUDOWEJ W KOLBUSZOWEJ	47 903	23 927	44 293
14.	MUZEUM HISTORYCZNE w Rzeszowie	63 058	0	63 071
15.	MUZEUM NARCIARSTWA im. Stanisława Barabasza w Cieklinie	2 091	1 149	1 271
16.	MUZEUM HISTORYCZNE - PAŁAC W DUKLI	16 905	9 569	11 953

17.	MUZEUM PODKARPACKIE W KROŚNIE	9 723	645	4 348
18.	MUZEUM PODKARPACKIE W KROŚNIE-O/Skansen Archeologiczny Karpacka Troja	37 578	12 824	25 961
19.	MUZEUM RZEMIOSŁA W KROŚNIE	9 890	4 568	5 303
20.	MUZEUM W ZESPOLE ZAMKOWO-PARKOWYM W BARANOWIE SANDOMIERSKIM	50 551	21 775	31 278
21.	MUZEUM LALEK Gągała-Bohaczyk Zofia	10 300	3 200	4 800
22.	MUZEUM PROWINCJI OO.BERNARDYNÓW	2 867	753	1 648
23.	MUZEUM ARCHIDIECEZJALNE IM. PELCZARA BISKUPA W PRZEMYŚLU	8 915	1 856	4 609
24.	MUZEUM TWIERDZY PRZEMYŚL	2 541	1 030	1 434
25.	MUZEUM ZIEMI LEŻAJSKIEJ	6 814	2 066	5 496
26.	MUZEUM MARIII KONOPNICKIEJ W ŻARNOWCU	14 498	4 026	9 532
27.	MUZEUM DOBRANOCEK ZE ZBIORÓW WOJCIECHA JAMY W RZESZOWIE	27 469	17 189	12 638
28.	MUZEUM SAMORZĄDOWE ZIEMI STRZYŻOWSKIEJ IM.ZYGMUNTA LEŚNIAKA W STRZYŻOWIE	5 604	3 526	4 971
29.	MUZEUM TECHNIKI I MILITARIÓW W RZESZOWIE	16 000	0	1 530
30.	MUZEUM HISTORII BIESZCZAD W CZARNEJ GÓRNEJ	500	5 000	5 076
31.	MUZEUM POLAKÓW RATUJĄCYCH ŻYDÓW PODCZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ W MARKOWEJ	32 496	8 476	13 517
32.	TOWARZYSTWO NA RZECZ ROZWOJU MUZEUM KULTURY ŁEMKOWSKIEJ TYLAWA	12 578	12 137	14 237
33.	MUZEUM REGIONALNE IM. ADAMA FASTNACHTA	1 813	522	611
34.	MUZEUM TECHNIKI BÓBRKA	48 083	22 090	38 281
35.	MUZEUM W JAROSŁAWIU KAMIENICA ORSETTICH	7 698	1 635	3 664
36.	MUZEUM W JAROSŁAWIU KAMIENICA ORSETTICH - O/ MUZEUM IM. DZIEDUSZYCKICH W ZARZECZU	2 592	760	1 572
37.	MUZEUM NARODOWE ZIEMI PRZEMYSKIEJ W PRZEMYŚLU	15 833	5 587	8 808
38.	MUZEUM HISTORII MIASTA PRZEMYŚLA	4 621	2 758	3 497
39.	MUZEUM DZWONÓW I FAJEK W PRZEMYŚLU	11 213	9 400	13 566
40.	MUZEUM KRESÓW W LUBACZOWIE	22 279	1 972	3 433
41.	MUZEUM W PRZEWORSKU ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY	8 600	2 000	11 000
42.	MUZEUM GORZELNICTWA W ŁAŃCUCIE	2 757	64	bd
43.	MUZEUM REGIONALNE W ZACZERNIU	273	191	8 720
44.	MUZEUM REGIONALNE	7 083	11 905	394
45.	MUZEUM UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO	3 000	3 000	Bd
46.	MUZEUM REGIONALNE W DĘBICY	4 247	1 179	2 213
47.	MUZEUM HISTORYCZNE MIASTA TARNOBRZEGA	7 893	739	2 213
48.	MUZEUM HISTORYCZNE MIASTA TARNOBRZEGA, O/. MUZEUM POLSKIEGO PRZEMYŚLU	1 878	810	1 538
49.	MUZEUM REGIONALNE W STALOWEJ WOLI	64 662	25 040	Bd
50.	MUZEUM REGIONALNE W PILŹNIE	2 043	651	1 861
51.	ZESPÓŁ CERKIEWNY W RADRUŻU	7 716	6 580	bd
52.	PODZIEMNA TRASA TURYSTYCZNA „RZESZOWSKIE PIWNICE”	39 566	Zamknięta	bd
53.	ZESPÓŁ ZAMKOWO-PARKOWY W KRASICZYNI	55 019	107 045	58 764
54.	ZAMEK ODRZYKOŃ ANDRZEJ KOŁDER	16 000	20 000	17 000
55.	PODZIEMNE PRZEJŚCIE TURYSTYCZNE W JAROSŁAWIU	9 000	bd	bd
56.	KRESOWA OSADA W BASZNI DOLNEJ	27 600	bd	bd
57.	OSADA SŁOWIAN SKA STOBIERNIA K. DĘBICY	11 500	bd	bd
58.	CENTRUM DZIEDZICTWA SZKŁA W KROŚNIE	48 000	17 550	bd

59.	BIESZCZADZKA KOLEJKA LEŚNA	153 000	137 016	bd
60.	POGÓRZAŃSKA KOLEJKA WĄSKOTOROWA	12 000	zamknięta	bd
61.	BIESZCZADZKIE DREZYNY ROWEROWE	55 000	65 000	85 000
62.	TUNEL W STRZYŻOWIE	3 640	3 004	bd
63.	CENTRUM WIKLINIARSTWA W RUDNIKU N. SANEM	4 865	1 336	bd
64.	BIESZCZADZKA SZKOŁA RZEMIOSŁA W UHERCACH MINERALNYCH	11 000	8 500	bd
Województwo Podlaskie				
01.	BIAŁOWIESKI PARK NARODOWY	173 500	158 200	142 000
02.	MUZEUM PRZYRODNICZO-LEŚNE PRZY BPN	72 850	30 454	31 283
03.	BIEBRZAŃSKI PARK NARODOWY	83 000	68 000	69 000
04.	CENTRUM EDUKACJI I ZARZĄDZANIA BIEBRZAŃSKIM PN W OSOWCU	22 928	13 708	16 781
05.	NARWIŃSKI PARK NARODOWY	57 000	23 500	34 000
06.	WIGIERSKI PARK NARODOWY	140 000	130 000	125 000
07.	MUZEUM WIGIER/WIGIERSKI PN W STARYM FOLWARKU	18 572	8 052	10 337
08.	UNIWERSYTECKIE MUZEUM PRZYRODNICZE W BIAŁYMSTOKU	18 632	4 700	8 032
09.	PODLASKI OGRÓD ZIOŁOWY OŚRODEK EDUKACJI PRZYRODNICZEJ	1 909	1 540	12 780
10.	MUZEUM PRZYRODY - DWÓR LUTOSŁAWSKICH W DROZDOWIE	12 573	4 693	8 150
11.	MUZEUM PODLASKIE W BIAŁYMSTOKU - RAZEM	189 598	93 942	118 575
12.	MUZEUM PODLASKIE W BIAŁYMSTOKU	12 419	6 443	5 454
13.	MUZEUM PODLASKIE -O/ Muzeum Wnętrz Pałacowych w Choroszczy	7 557	5 829	8 542
14.	MUZEUM PODLASKIE W BIAŁYMSTOKU-O/ Muzeum Historyczne w Białymstoku	11 298	3 964	5 879
15.	MUZEUM PODLASKIE W BIAŁYMSTOKU- O/ Muzeum w Bielsku Podlaskim	17 426	3 926	4 250
16.	MUZEUM PODLASKIE O/ Muzeum Rzeźby Alfonsa Karnego w Białymstoku	6 865	2 825	2 010
17.	MUZEUM PODLASKIE W BIAŁYMSTOKU - O/ Muzeum w Tykocinie	94 206	41 887	51 381
18.	MUZEUM PODLASKIE W BIAŁYMSTOKU - O/Muzeum Ikon w Supraślu	39 827	29 068	41 059
19.	MUZEUM SIEMIATYCKIEGO OŚRODKA KULTURY	1 800	300	400
20.	SPOŁECZNE MUZEUM ZIEMI SOKÓLSKIEJ	4 758	2 591	3 046
21.	MUZEUM HISTORII MEDYCyny I FARMACJI	32 263	13 009	21 485
22.	MUZEUM OKRĘGOWE W SUWAŁKACH	9 454	10 100	6 032
23.	MUZEUM OKRĘGOWE W SUWAŁKACH - oddział Muzeum im. M. Konopnickiej	12 533	12 718	16 614
24.	MUZEUM OKRĘGOWE W SUWAŁKACH - o/ Centrum Sztuki Współczesnej	1 693	bd	bd
25.	MUZEUM PÓŁNOCNO-MAZOWIECKIE	22 753	5 226	26 005
26.	MUZEUM PÓŁNOCNO-MAZOWIECKIE - O/ Skansen Kurpiowski im. A. Chętnika	21 021	11 357	14 667
27.	MUZEUM ROLNICTWA IM. KS.KRZYSZTOFA KLUKA W CIECHANOWCU	29 543	20 161	40 531
28.	MUZEUM WOJSKA W BIAŁYMSTOKU	40 438	10 890	7 398
29.	MUZEUM ZIEMI AUGUSTOWSKIEJ	6 288	3 279	4 031
30.	SPOŁECZNE MUZEUM REGIONALNE	8 276	6 385	7 433
31.	STOWARZYSZENIE MUZEUM I OŚRODEK KULTURY BIAŁORUSKIEJ W HAJNÓWCE	12 000	7 500	10 029
32.	ARCHIWUM I MUZEUM ARCHIDIECEZJALNE W BIAŁYMSTOKU	2 237	621	1 176
33.	MUZEUM KOWALSTWA I ŚLUSARSTWA	2 280	186	190
34.	MUZEUM SZTUKI DRUKARSKIEJ I PAPIERNICTWA IM. FIOŁA I FIODOROWA BIAŁYSTOK	6 450	5 825	10 000

35.	PODLASKIE MUZEUM KULTURY LUDOWEJ W WASILKOWIE	48 679	bd	45 974
36.	MUZEUM PAMIĘCI SYBIRU W BIAŁYMSTOKU	5 445	1 113	11 403
37.	SEJNEŃSKIE TOWARZYSTWO OPIEKI NAD ZABYTKAMI	7 350	8 500	250
38.	TWIERDZA OSOWIEC W GONIĄDZU	15 000	bd	bd
39.	KANAŁ AUGUSTOWSKI	80 000	40 000	100 000
40.	PODLASKI SZLAK Tatarski	30 000	bd	bd
41.	MISZCZYSTWA POLSKI W PŁYWANIU NA BYLE CZYM W AUGUSTOWIE	22 000	bd	bd
42.	PODLASKIE ŚWIĘTO CHLEBA	3 000	bd	bd
Województwo Pomorskie				
01.	BORY Tucholskie Park Narodowy	35 300	28 900	31 800
02.	Słowiński Park Narodowy	334 500	364 000	371 400
03.	Muzeum Przyrodnicze Słowińskiego PN w Smołdzinie	8 923	7 609	10 904
04.	Muzeum Inkluzji w Bursztynie przy Wydziale Biologii UG	16 000	5 000	365 056
05.	Gdański Ogród Zoologiczny	486 693	369 814	582 585
06.	Tourtrend Ogród Zoo w Słupsku sp. z o.o	100 000	86 000	83 000
07.	Akwarium Gdyńskie	463 530	257 383	365 056
08.	Zoo Canpol w Człuchowie	10 000	0	bd
09.	Arboretum-Ogród dendrologiczny w Wirtach	17 338	22 353	23 248
10.	Nadleśnictwo Gdańsk	18 593	21 533	20 000
11.	Gołubiński Ogród Botaniczny w Kaszubskim Parku Krajobrazowym	3 075	2 912	3 057
12.	Muzeum Przyrodniczo-Myśliwskie Leszek Zawadzki	1 155	888	13 412
13.	Muzeum Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji UG	1 334	254	205
14.	Muzeum Zamkowe w Malborku	805 201	320 014	390 422
15.	Muzeum Zamkowe w Malborku - Oddział w Kwidzynie	28 404	22 482	27 390
16.	Muzeum Zamkowe w Malborku - Zamek w Sztumie	9 775	9 674	13 755
17.	Muzeum Stutthof w Sztutowie. Niemiecki Nazistowski Obóz Koncentracyjny I	143 766	91 429	bd
18.	Muzeum Narodowe w Gdańsku Razem	133 010	25 062	21 111
19.	Muzeum Narodowe w Gdańsku Oddział Sztuki Dawnej	24 883	bd	bd
20.	Muzeum Narodowe - Oddział Sztuki Nowoczesnej w Gdańsku	14 384	7 982	15 425
21.	Muzeum Narodowe -o/ Etnografii w Gdańsku	47 976	bd	18 929
22.	Muzeum Narodowe - O/ Muzeum Hymnu Narodowego w Będminie	31 234	7 317	15 224
23.	Muzeum Narodowe - O/ Zielona Brama w Gdańsku	9 497	7 837	8 465
24.	Muzeum Narodowe - O/ Muzeum Tradycji Szlacheckiej. Pomorski Ośrodek Kont	5 036	1 926	2 868
25.	Muzeum Archeologiczne w Gdańsku	19 158	bd	2 071
26.	Muzeum Archeologiczne w Gdańsku - O/ w Gniewie- ZAMEK	30 305	12 625	17 769
27.	Muzeum Archeologiczne w Gdańsku - O/ Grodzisko w Sopocie	25 086	7 190	11 200
28.	Muzeum Archeologiczne w Gdańsku - Oddział Piwnica Romańska	7 203	2 636	3 559
29.	Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku	24 279	14 905	17 808
30.	Muzeum Pomorza Środkowego - Oddział Muzeum Wsi Słowińskiej	38 028	24 689	30 560
31.	Muzeum Pomorza Środkowego - Oddział Muzeum Kultury Ludowej Pomorza	36 495	2 433	14 657
32.	Muzeum Gdańska Razem	509 359	40 045	61 358
33.	Muzeum Gdańska. Ratusz Główny	129 554	bd	bd
34.	Muzeum Gdańska - Oddział Dom Uphagena	51 353	19 643	20 387

35.	MUZEUM GDAŃSKA - Oddział Muzeum Bursztynu	123 086	38 686	83 365
36.	MUZEUM GDAŃSKA - Oddział Muzeum Poczty Polskiej	11 844	5 400	9 051
37.	MUZEUM GDAŃSKA - Oddział Dwór Artusa	71 238	24 152	27 093
38.	MUZEUM GDAŃSKA - Oddział Wartownia nr 1 Westerplatte	63 180	20 194	21 924
39.	MUZEUM GDAŃSKA - Oddział Twierdza Wisłoujście	43 769	13 917	bd
40.	MUZEUM GDAŃSKA - Oddział Muzeum Zegarów Wieżowych	15 332	bd	bd
41.	MUZEM GDAŃSKA Kuźnia Wodna	1 210	bd	bd
42.	MUZEUM HISTORYCZNO-ETNOGRAFICZNE IM. JULIANA RYDZKOWSKIEGO W CHOJNICACH	5 825	2 501	3 703
43.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE W GDAŃSKU RAZEM	466 300	203 085	28 651
44.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE W GDAŃSKU Spichlerze na Ołowiance	48 118	bd	bd
45.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE - O/ Muzeum Rybołówstwa w Helu	44 825	23 685	32 924
46.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE - O/ Muzeum Wisły i Centrum Konserwacji Wraków	12 853	5 384	7 490
47.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE - O/ Statek Muzeum Sołdek	62 632	36 671	53 676
48.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE - O/ Statek Muzeum `Dar Pomorza`	125 861	51 685	79 284
49.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE - O/ Żuraw	47 199	23 272	bd
50.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE - O/ Muzeum Zalewu Wiślanego w Kątach Rybackich	16 408	6 905	9 793
51.	Ośrodek Kultury Morskiej- oddział Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku	87 196	32 614	42 889
52.	NARODOWE MUZEUM MORSKIE - O/ Sala BHP GDAŃSK	21 208	bd	Bd
53.	MUZEUM-KASZUBSKI PARK ETNOGRAFICZNY IM.TEODORY I IZYDORA GULGOWSKICH WE WDZYDZACH KISZEWSKICH	97 553	66 985	86 388
54.	MUZEUM ZIEMI KOCIEWSKIEJ	14 480	1 230	2 672
55.	MUZEUM MIASTA GDYNI	48 778	10 378	21 976
56.	MUZEUM HISTORII POLSKIEGO RUCHU LUDOWEGO - O/ w Piasecznie	2 045	1 010	1 070
57.	MUZEUM KASZUBSKIE IM.FRANCISZKA TREDERA W KARTUZACH	17 815	7 100	13 699
58.	MUZEUM ZACHODNIOKASZUBSKIE W BYTOWIE	30 653	21 542	32 129
59.	MUZEUM ZACHODNIOKASZUBSKIE o/Muzeum Szkoły Polskiej w Płotowie	2 508	370	2 000
60.	MUZEUM ZACHODNIOKASZUBSKIE o/Muzeum Historii Miasta Bytowa	7 760	14	7 450
61.	MUZEUM PIŚMIENICTWA I MUZYKI KASZUBSKO-POMORSKIEJ	38 828	9 906	11 401
62.	MUZEUM ŻUŁAWSKIE W NOWYM DWORZE GDAŃSKIM	5 015	2 207	3 720
63.	MUZEUM ZIEMI ZABORSKIEJ W WIELU	520	50	350
64.	MUZEUM REGIONALNE W KROKOWEJ	4 227	2 233	2 400
65.	MUZEUM DIECEZJALNE IM.BISKUPA STANISŁAWA WOJCIECHA OKONIEWSKIEGO W PELPLINIE	13 440	bd	bd
66.	MUZEUM OBRONY WYBRZEŻA STOWARZYSZENIA „PRZYJACIELE HELU”	138 577	85 355	128 080
67.	MUZEUM ZIEMI PUCKIEJ - O/ Kamienica Mieszczańska	2 713	2 246	1 785
68.	MUZEUM ZIEMI PUCKIEJ - O/ Szpitalik	638	650	2 870
69.	MUZEUM ZIEMI PUCKIEJ - O/ Zagroda Gburska i Rybacka	7 719	6 941	9 000
70.	MUZEUM SOPOTU	6 977	3 214	3 761
71.	MUZEUM MARYNARKI WOJENNEJ W GDYNI	171 717	64 721	103 077
72.	MUZEUM ZIEMI KOŚCIERSKIEJ IM. DRA JERZEGO KNYBY W KOŚCIERZYNIE	21 346	10 257	8 422
73.	MUZEUM ZIEMI KOŚCIERSKIEJ - O/ Muzeum Kolejnictwa w Kościerzynie	45 654	32 031	45 020
74.	MUZEUM ZIEMI KOŚCIERSKIEJ - O/ Muzeum Akordeonu w Kościerzynie	7 650	5 949	5 853
75.	MUZEUM „KOCHAM BAŁTYK” W SWARZEWIE	3 000	bd	bd

76.	MUZEUM PRZEDMIOTÓW HISTORYCZNYCH I ZAPOMNIANYCH W GNIEWINO	1 200	1 000	500
77.	MUZEUM EMIGRACJI W GDYNI	204 072	46 650	90 657
78.	CENTRUM NAUKI EXPERYMENT W GDYNI	231 266	88 461	130 204
79.	KWIDZYŃSKIE MUZEUM RODŁA W (ORGANIZACJI)	1 500	150	250
80.	MUZEUM MORSKIEGO DYWIZJONU LOTNICZEGO W PUCKU	1 823	bd	bd
81.	MUZEUM VOLKSWAGENA	14 200	8 500	2 500
82.	MUZEUM TECHNIKI WOJSKOWEJ "GRYF"	12 250	10 600	11 972
83.	MUZEUM KASZUBSKA ZAGRODA "BIELICKOWO	2 000	150	300
84.	MUZEUM II WOJNY ŚWIATOWEJ W GDAŃSKU (łącznie z wydarzeniami)	536 441	243 883	300 890
85.	MUZEUM MIASTA MALBORKA	2 500	2 500	1 158
86.	MUZEUM W LĘBORKU	20 822	8 236	27 339
87.	MUZEUM REGIONALNE W CZŁUCHOWIE	36 603	25 343	31 157
88.	KAMIENNE KRĘGI W ODRACH I GĘSIORACH	7 000	0	bd
89.	HEVELIANUM GDAŃSK	244 476	119 587	220 664
90.	WYSTAWA STAŁA EUROPEJSKIEGO CENTRUM SOLIDARNOŚCI	288 464	96 801	112 775
91.	WYSTAWA STAŁA EUROPEJSKIEGO CENTRUM SOLIDARNOŚCI	288 464	96 801	112 775
92.	DINO PARK W MALBORKU	210 000	bd	bd
93.	MOLO W SOPOCIE	1 174 361	900 000	bd
94.	Stadion Energa Zwiedzanie + Fun Arena	162 163	bd	bd
95.	JARMARK ŚW. DOMINIKA W GDAŃSKU	600 000	bd	bd
Województwo Śląskie				
01.	MUZEUM WYDZIAŁU NAUK O ZIEMI UNIwersytetu ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH	31 526	3 562	2 232
02.	ŚLĄSKI OGRÓD ZOOLOGICZNY	420 310	335 730	492 054
03.	PALMIARNIA MIEJSKA W GLIWICACH	201 401	106 475	79 197
04.	MIEJSKI OGRÓD BOTANICZNY	35 599	27 210	33 682
05.	ZAGRODA ŻUBRÓW W PSZCZYNIE	85 510	bd	bd
06.	OGRÓD BOTANICZNY W SOSNOWCU	35 800	bd	bd
07.	ŚLĄSKI OGRÓD BOTANICZNY W MIKOŁOWIE	75 000	bd	bd
08.	ARBORETUM BRAMY MORAWSKIEJ W RACIBORZU	50 000	60 000	62 000
09.	MUZEUM GEOLOGII ZŁÓŻ POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ	5 000	bd	bd
10.	JASKINIA GŁEBOKA	17 500	bd	bd
11.	GEOSFERA W JAWORZNIE	125 038	bd	bd
12.	REZERWAT GÓRA ZBORÓW	40 000	35 251	bd
13.	MUZEUM FAUNY I FLORY MORSKIEJ I ŚRÓDLĄDOWEJ W JAWORZU	10 713	6 207	8 500
14.	MUZEUM HISTORYCZNE W BIELSKU-BIAŁEJ	22 265	8 809	9 732
15.	FAŁATÓWKA – ODDZIAŁ MUZEUM HISTORYCZNEGO W BIELSKU-BIAŁEJ	2 809	1 018	2 247
16.	DOM TKACZA – ODDZIAŁ MUZEUM HISTORYCZNEGO W BIELSKU-BIAŁEJ	3 809	1 297	1 156
17.	STARA FABRYKA – ODDZIAŁ MUZEUM HISTORYCZNEGO W BIELSKU-BIAŁEJ	9 812	3 566	4 658
18.	MUZEUM GÓRNOŚLĄSKIE W BYTOMIU	32 251	10 156	19 842
19.	MUZEUM ZAGŁĘBIA W BĘDZINIE	67 079	29 800	60 401
20.	MUZEUM „GÓRNOŚLĄSKI PARK ETNOGRAFICZNY W CHORZOWIE”	100 632	30 494	60 401
21.	MUZEUM W CHORZOWIE	2 768	763	860
22.	MUZEUM W GLIWICACH	31 208	7 965	26 554
23.	MUZEUM W GLIWICACH -O/Muzeum Historii Radia i Sztuki Mediów - Radiostacja	15 902	3 531	5 182

24.	MUZEUM W GLIWICACH – O/ Zamek Piastowski	10 223	2 091	6 348
25.	WILLA CARO W GLIWICACH	23 731	bd	bd
26.	MUZEUM W GLIWICACH – O/ Odlewnictwa Artystycznego	5 391	2 343	4 857
27.	MUZEUM TECHNIKI SANITARNEJ W GLIWICACH	1 260	34	0
28.	MUZEUM ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO	10 610	3 944	5 495
29.	MUZEUM ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO – O/ Muzeum Beskidzkie	18 272	6 592	12 195
30.	MUZEUM ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO – O/ Muzeum im. G. Morcinka	2 246	456	1 242
31.	MUZEUM ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO – Oddział Muzeum Zofii Kossak-Szatkowskiej	3 714	747	1 626
32.	MUZEUM 4 PUŁKU STRZELCÓW PODHALAŃSKICH W CIESZYNIE	1 500	100	100
33.	MUZEUM CZĘSTOCHOWSKIE	19 781	6 182	11 152
34.	MUZEUM GÓRNICTWA RUD ŻELAZA W CZĘSTOCHOWIE	8 907	1 452	4 999
35.	MUZEUM PRZEMYSŁU ZAPAŁCZANEGO W CZĘSTOCHOWIE	9 593	3 602	3 590
36.	MUZEUM W TARNOWSKICH GÓRACH	6 170	3 160	5 534
37.	MUZEUM REGIONALNE W RYBNIKU	9 422	bd	bd
38.	MUZEUM MIEJSKIE W ZABRZU	8 774	1 945	2 395
39.	MUZEUM W RACIBORZU	9 769	6 355	6 072
40.	MUZEUM HISTORII KATOWIC	41 316	3 975	2 903
41.	MUZEUM ŚLĄSKIE W KATOWICACH	186 375	73 231	99 475
42.	MUZEUM HUTNICTWA CYNKU W KATOWICACH	13 859	1 014	5 000
43.	MUZEUM USTROŃSKIE IM. JANA JAROCKIEGO	12 309	3 128	7 642
44.	ZBIORY MARIII SKALICKIEJ – ODDZIAŁ MUZEUM USTROŃSKIEGO	1 233	149	342
45.	MUZEUM REGIONALNE „NA GRAPIE” W ISTEKNEJ	2 205	bd	4 200
46.	MUZEUM MIEJSKIE W ŻYWCU	23 104	14 114	21 663
47.	MUZEUM PIWOWARSTWA W ŻYWCU	88 445	35 131	52 086
48.	MUZEUM CZYNU ZBROJNEGO ŻYWIECCZYNY W ŻYWCU	720	bd	2 900
49.	ŻYWIECKI PARK ETNOGRAFICZNY	22 867	10 300	11 600
50.	MUZEUM ZAMKOWE W PSZCZYŃNIE	265 139	68 807	163 325
51.	SKANSEN WSI PSZCZYŃSKIEJ W PSZCZYŃNIE	57 180	bd	bd
52.	MUZEUM ETNOGRAFICZNE – GOK W MILÓWCE	1 581	504	bd
53.	MUZEUM MIASTA MYSŁOWICE	6 049	2 343	4 083
54.	MUZEUM REGIONALNE IM. ZYGMUNTA KRASIŃSKIEGO W ŻŁOTYM POTOKU	10 329	6 313	9 012
55.	MUZEUM GALERIA SATURN W CZELADZI	12 015	5 282	3 111
56.	MUZEUM OGNI W ŻORACH	23 114	6 932	16 474
57.	MUZEUM GÓRNICTWA WĘGLOWEGO W ZABRZU	215 046	66 391	147 699
58.	MUZEUM HISTORII KOMPUTERÓW I INFORMATYKI	5 447	1 044	bd
59.	CENTRALNE MUZEUM POŻARNICTWA W MYSŁOWICACH	26 890	9 953	23 142
60.	TYSKIE MUZEUM PIWOWARSTWA	33 112	4 692	bd
61.	MUZEUM POWSTAŃ ŚLĄSKICH W ŚWIĘTOCHŁOWICACH	19 026	5 031	6 516
62.	MUZEUM MIEJSKIE IM. MAKSYMILIANA CHROBOKA W RUDZIE ŚLĄSKIEJ	3 060	bd	1 911
63.	PAŁAC SCHOENA MUZEUM W SOSNOWCU	5 990	bd	3 166
64.	MUZEUM MIEJSKIE W SIEMIANOWICACH ŚLĄSKICH	3 921	1 056	1 100
65.	MUZEUM MIEJSKIE „SZTYGARKA” W DĄBROWIE GÓRNICZEJ	10 717	4 478	3 311
66.	MUZEUM MIASTA JAWORZNA	8 942	603	850
67.	GALERIA HISTORII MIASTA JASTRZEBIE ZDRÓJ	3 294	1 931	5 652
68.	MUZEUM MIEJSKIE W ŻORACH	10 406	840	3 074

69.	POLSKIE TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ MUZEUM ENERGETYKI	8 200	2 700	0
70.	MUZEUM MIEJSKIE W TYCHACH	25 120	1 450	1 620
71.	MUZEUM IZBA PAMIĘCI KOPALNI „WUJEK”	6 378	bd	bd
72.	MUZEUM MIEJSKIE W BIERUNIU (W ORGANIZACJI)	760	60 000	bd
73.	MUZEUM DAWNYCH RZEMIOSŁ „STARY MŁYN” W ŻARKACH	20 003	bd	bd
74.	MUZEUM OGNIĄ W ŻORACH	20 677	6 932	16 474
75.	DOM PAMIĘCI ŻYDÓW GÓRNOŚLĄSKICH	8 060	883	1 113
76.	PAŁAC W KOSZĘCINIE	45 351	bd	bd
77.	MIEJSKI OŚRODEK KULTURY – DZIAŁ KULTURY DAWNEJ W SŁAWKOWIE	1 299	bd	686
78.	ZAMEK OGRODZENIEC” SPÓŁKA Z O.O	216 440	147 457	238 336
79.	GRÓD NA GÓRZE BIRÓW	47 455	35 251	49 475
80.	ZAMEK W BĘDZINIE	bd	29 600	bd
81.	ZAMEK CIESZYN	62 000	bd	bd
82.	ZAMEK PIASTOWSKI W GLIWICACH	10 223	2 091	6 348
83.	ZAMEK PIASTOWSKI W RACIBORZU	100 437	6 355	bd
84.	ZAMEK SUŁKOWSKICH W BIELSKO-BIAŁEJ	22 265	8 809	bd
85.	ZAMEK W SIEWIERZU	6 586	bd	bd
86.	POCYSTERSKI ZESPÓŁ KLASZTORNO-PAŁACOWY W RUDACH	128 263	25 464	bd
87.	NIKISZOWIEC – MUZEUM HISTORII MIASTA	16 502	bd	bd
88.	KOMPLEKS „SZTYGARKA” W CHORZOWIE SZYB PREZYDENT	78 958	26 000	0
89.	KOPALNIA „GUIDO” W ZABRZU	80 557	22 830	47 279
90.	SKANSEN GÓRNICZY „KRÓLOWA LUIZA”	147 472	39 449	115 444
91.	SZYB „MACIEJ” W ZABRZU	748	8 117	14 524
92.	NARODOWA ORKIESTRA SYMFONICZNA POLSKIEGO RADIA (NOSPR)	3 065	bd	bd
93.	KOPALNIA SREBRA W TARNOWSKICH GÓRACH	89 410	27 317	65 590
94.	WIEŻA WIDOKOWA NA SZCZYCIE SZYNDZIELNIA	27 770	bd	bd
95.	GÓRNOŚLĄSKIE KOLEJ WĄSKOTOROWE W BYTOMIU	21 292	3 554	4 658
96.	ZABYTKOWA STACJA KOLEJOWA W RUDACH ŚLĄSKICH	48 731	bd	bd
97.	STACJA WODOCIĄGOWA „ZAWADA” W KARCHOWICACH	2 833	107	0
98.	SZLAK ZABYTKÓW TECHNIKI	1 200 000	363 030	678 080
99.	PARK MINIATUR ZAMKÓW JURAJSKICH W OGRODZIEŃCU	80 000	bd	bd
100.	PLANETARIUM W CHORZOWIE	Przebudowa	0	bd
101.	PLANETARIUM INSTYTUTU FIZYKI W CZĘSTOCHOWIE	2 290	bd	bd
102.	HALA WIDOWISKOWA SPODEK W KATOWICACH	1 078 553	bd	bd
103.	KOLEJKA GONDOLOWA NA SZYNDZIELNIE	357 404	bd	bd
104.	LEGENDIA – ŚLĄSKIE WESOŁE MIASTECZKO	350 000	bd	bd
105.	MIASTECZKO WESTRENOWE TWINPIGS W ŻORACH	120 000	bd	bd
106.	PARK WODNY AQUADROM W RUDZIE ŚLĄSKIEJ	550 000	bd	bd
107.	INDUSTRIADA	109 000	odwołana	76 000
Województwo Świętokrzyskie				
01.	ŚWIĘTOKRZYSKI PARK NARODOWY	249 003	232 542	225 500
02.	MUZEUM PRZYRODNICZE ŚWIĘTOKRZYSKIEGO PARKU NARODOWEGO	30 058	13 986	19 725
03.	GALERIA WIDOKOWA NA GOŁOBORZU	97 820	60 347	88 794
04.	JASKINIA RAJ	101 490	49 998	77 475
05.	CENTRUM NEANDERTALCZYKA PRZY JASKINI RAJ	35 590	14 162	30613d
06.	MUZEUM PRZYRODY I TECHNIKI EKOMUZEUM IM.JANA PAZDURA W STARACHOWICACH	25 869	4 725	11 017

07.	SZLAKI TURYSTYCZNE ŚPN (SPRZEDANE BILETY)	119 958	158 209	222 492
08.	REZERWAT KADZIELNIA (WYDARZENIA)	121 194	0	bd
09.	PODZIEMNA TRASA TURYSTYCZNA NA KADZIELNI	24 301	10 557	318 168
10.	MUZEUM MINERAŁÓW I SKAMIENIAŁOŚCI W ŚWIĘTEJ KATARZYNI	30 673	11 560	19 299
11.	OGRÓD BOTANICZNY	32 414	6 717	50 297
12.	CENTRUM GEOEDUKACJI W KIELCACH	25 308	44 613	97 407
13.	MUZEUM WSI KIELECKIEJ	8 526	559	2 575
14.	Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach- Park Etnograficzny w Tokarni	114 966	73 650	111 672
15.	Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie / o Muzeum Wsi Kieleckiej	22 640	1 290	27 185
16.	Zagroda Czernikiewiczów w Bodzentynie	3 346	131	882
17.	Dworek Laszczyków	8 526	1 132	2 546
18.	MUZEUM HISTORII POLSKIEGO RUCHU LUDOWEGO - Oddział w Sandomierzu	7 188	841	1 308
19.	MUZEUM ZABAWEK I ZABAWY W KIELCACH	40 722	15 104	25 330
20.	MUZEUM LORENZA HAMMONDA	5 838	150	bd
21.	MUZEUM DIECEZJALNE W KIELCACH	6 970	1 130	1 232
22.	MUZEUM DIECEZJALNE SZTUKI KOŚCIELNEJ	25 935	14 811	21 272
23.	MUZEUM HISTORII KIELC	6 379	1 088	4 367
24.	MUZEUM IM.ORŁA BIAŁEGO W SKARZYSKO-KAMIENNEJ	26 753	19 219	28 505
25.	MUZEUM STAROŻYTNEGO HUTNICTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO	7 510	nieczynne	192
26.	ŻYWE MUZEUM PORCELANY W ĆMIELOWIE	28 000	5 150	15 600
27.	MUZEUM REGIONALNE PTTK W KOŃSKICH	1 650	222	bd
28.	MUZEUM IM.PRZYPKOWSKICH W JĘDRZEJOWIE	14 589	6 096	10 584
29.	MUZEUM OKRĘGOWE W SANDOMIERZU	61 016	35 806	45 897
30.	MUZEUM DECEZJALNE W SANDOMIERZU	25 935	14 811	1 223
31.	MUZEUM HISTORII POLSKIEGO RUCHU LUDOWEGO W SANDOMIERZU	7 876	841	1 308
32.	MUZEUM REGIONALNE W PIŃCZOWIE	9 630	1 766	3 705
33.	MUZEUM NARODOWE W KIELCACH	125 321	24 429	54 193
34.	Muzeum Narodowe w Kielcach o/ Muzeum Archeologiczne w Wiślicy	7 125	42	remont
35.	Muzeum Narodowe w Kielcach o/ Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego	10 778	2 142	3 741
36.	Muzeum Narodowe w Kielcach o/ Pałacyk Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku	62 890	15 246	26 815
37.	Muzeum Narodowe w Kielcach o/ Muzeum Dialogu Kultur	9 060	1 302	5 999
38.	Muzeum Narodowe w Kielcach o/Dawny Pałac Biskupów Krakowskich w Kielcach	35 468	20 985	17 638
39.	MUZEUM HISTORII KIELC W KIELCACH	9 952	1 088	4 367
40.	MUZEALNA IZBA GÓRNICICTWA KRUSZCOWEGO W MIEDZIANCE	1 503	1 643	1 916
41.	ZABYTKOWA KAMIENICA „NIEMCZÓWKA” W CHĘCINACH	23 798	12 330	9 710
42.	KLASZTOR NA ŚWIĘTYM KRZYŻU	350 137	150 257	220 156
43.	SANKTUARIUM MATKI BOSKIEJ W GODKOWIE	175 963	bd	bd
44.	SANKTUARIUM MATKI BOŻEJ OSTROBRAMSKIEJ W SKARZYSKU KAMIENNEJ	69 000	35 000	44 500
45.	PUSTELNIA ŻŁOTEGO LASU W RYTWIANACH	50 990	10 752	bd
46.	ZAMEK KRZYŻTOPÓR W UJEŹDZIE INSTYTUCJA KULTURY-	153 360	125 661	155 056
47.	ZESPOŁ PAŁACOWO-PARKOWY I CENTRUM NAUKI W PODZAMCZU CHĘCIŃSKIM	75 066	7 199	28 623
48.	GALERIA „TAJEMNICE KLEJNOTÓW” W BODZENTYNIE	30 673	11 560	bd

49.	ZAMEK PAŁAC W KUROZWĘKACH	85 109	54 904	75 286
50.	SZYDŁÓW	12 614	14 232	24 446
51.	ZAMEK KRÓLEWSKI W CHĘCINACH	223 010	139 733	204 150
52.	ZABYTKOWY ZAKŁAD HUTNICZY W MALEŃCU	2 090	5 363	bd
53.	INSTYTUCJA PARAMUZEALNA Dworek Mikołaja Reja	6 885	4 123	5 305
54.	OŚRODEK GARNCARSTWA W CHAŁUPKACH	6 405	183	bd
55.	CENTRUM KULTUROWO-ARCHEOLOGICZNE W NOWEJ SŁUPII	40 061	1 943	192
56.	SANDOMIERSKIE CENTRUM KULTURY	11 180	4 200	bd
57.	OSADA ŚREDNIOWIECZNA HUTA SZKŁA	53 100	35 000	bd
58.	PODZIEMNA TRASA TURYSTYCZNA W OPATOWIE	22 235	12 503	18 721
59.	PODZIEMNA TRASA TURYSTYCZNA W SANDOMIERZU	164 407	60 608	109 307
60.	BRAMA OPATOWSKA W SANDOMIERZU	160 297	51 805	95 289
61.	ŚWIĘTOKRZYSKA KOLEJKA DOJAZDOWA CIUCHCIA PONIDZIE EXPRES	10 502	nieczynna	nieczynna
62.	CENTRUM EDUKACYJNE SZKLANY DWOREK STEFANA ŻEROMSKIEGO	17 208	3 046	bd
63.	OŚRODEK EDUKACYJNO MUZEALNY ŚWIĘTOKRZYSKI SZTETL	10 352	3 299	5 550
64.	EUROPEJSKIE CENTRUM BAJKI W PACANOWIE	211 130	16 699	79 124
65.	KRZEMIONKI OPATOWSKIE K. OSTROWCA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO	42 834	1 821	bd
66.	PARK ROZRYWKI I MINIATUR „SABAT KRAJNO”	301 000	160 000	300 000
67.	BUSKIE SAMORZĄDOWE CENTRUM KULTURY	143 042	56 600	bd
68.	TEŻNIA SOLANKOWA W BUSKU ZDROJU (otwarta w 2021)			269 947
69.	ŚWIĘTOKRZYSKA POLANA – PARK ROZRYWKI	174 732	69 892	71 982
70.	JURA PARK W BAŁTOWIE (BAŁTOWSKI KOMPLEKS TURYSTYCZNY)	452 000	134 000	505 000
71.	BASENY MINERALNE W SOLCU ZDROJU	251 000	bd	204 048
72.	WZGÓRZE ZAMKOWE W KIELCACH	42 156	30 784	bd
73.	ENERGETYCZNE CENTRUM NAUKI W KIELCACH	24 832	10 193	14 751
Województwo Warmińsko-Mazurskie				
01.	MUZEUM PRZYRODY WELSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO	925	294	1 631
02.	OŚRODEK EDUKACJI PRZYRODNICZO-KULTUROWEJ W MAZURSKIM PARKU KRAJOBRAZOWYM	10 085	214	2 464
03.	PARK DZIKICH ZWIERZĄT KADZIDŁOWO Jadwiga Krzywińska-Kobus	27 500	45 000	33 000
04.	LEŚNE ARBORETUM WARMII I MAZUR IM. POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO	12 439	14 566	17 877
05.	MUZEUM REGIONALNE IM. WALENTYNY DERMACKIEJ Z SAPIEHÓW W PIECKACH	1 100	800	1 002
06.	MUZEUM NOWOCZESNOŚCI W OLSZTYNIE	23 412	11 572	16 805
07.	MUZEUM IM. F. NOWOWIEJSKIEGO W BARCZEWIE	2 550	1 600	1 000
08.	MUZEUM IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO W KĘTRZYNI	2 834	15 848	41 936
09.	MUZEUM ZIEMI PISKIEJ	5 670	1 700	2 000
10.	MUZEUM ARCHIDIECEZJI WARMIŃSKIEJ im. bp. Jana Władysława Obłąka	25 360	2 100	920
11.	MUZEUM ETNOGRAFICZNE WELSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO	925	301	1 627
12.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNO-HISTORYCZNE W ELBLĄGU	34 145	15 498	19 222
13.	MUZEUM MIKOŁAJA KOPERNIKA WE FROMBORKU	79 487	53 626	48 742
14.	MUZEUM KULTURY LUDOWEJ W WĘGORZEWIE	8 012	61 980	11 688
15.	MUZEUM SPRZĘTU WOJSKOWEGO W MRĄGOWIE	2 300	1 700	2 230
16.	MUZEUM BITWY POD GRUNWALDEM W STĘBARKU	141 799	13 995	21 590
17.	MUZEUM HISTORYCZNE W EŁKU	79 847	28 588	78 424
18.	MUZEUM POGRANICZA W DZIAŁDOWIE	25 000	7 173	8 692

19.	MUZEUM MIEJSKIE W GÓROWIE IŁAWECKIM	1 186	319	426
20.	MUZEUM WOJSKA, WOJSKOWOŚCI I ZIEMI ORZYSKIEJ W ORZYSZU (w organizacji)	2 168	619	1 401
21.	MUZEUM MAZURSKIE ALEKSANDER PUSZKO	8 750	5 235	4 323
22.	OLSZTYŃSKIE MUZEUM SPORTU	1 120	Przeprow.	Bd
23.	MUZEUM WARMII I MAZUR W OLSZTYNIE	69 874	23 231	35 806
24.	MUZEUM WARMII I MAZUR - O/ Galeria Zamek w Reszlu	1 760	178	bd
25.	MUZEUM WARMII I MAZUR - O/ Dom Gazety Olsztyńskiej	11 271	1 386	5 733
26.	MUZEUM WARMII I MAZUR - O/ Muzeum im. J. G. Herdera	7 053	3 576	5 159
27.	MUZEUM WARMII I MAZUR - O/ Muzeum Przyrody w Olsztynie	13 013	2 137	7 667
28.	MUZEUM WARMII I MAZUR - O/ Muzeum Warmińskie	51 494	32 949	44 924
29.	MUZEUM WARMII I MAZUR - O/ Muzeum Mazurskie	7 818	23 231	6 484
30.	MUZEUM WARMII I MAZUR - O/ Muzeum w Mrągowie	4 797	1 248	1 876
31.	MUZEUM BUDOWNICTWA LUDOWEGO - PARK ETNOGRAFICZNY W OLSZTYNKU	93 567	96 083	77 576
32.	MUZEUM KONSTANTEGO ILDEFONSA GAŁCZYŃSKIEGO W PRANIU	16 420	12 658	13 160
33.	MUZEUM K.I. GAŁCZYŃSKIEGO W PRANIU - O/ Muzeum Michała Kajki w Ogródku	836	383	586
34.	MUZEUM W OSTRÓDZIE	16 476	800	11 484
35.	Muzeum Tradycji Kolejowej w Węgorzewie	2 530	0	2 600
36.	MUZEUM REFORMACJI POLSKIEJ	3 500	350	2 000
37.	MUZEUM MLEKA W GRAJEWIE – certyfikat POT	66 803	33 720	41 682
38.	OLSZTYŃSKIE PLANETARIUM I OBSERWATORIUM ASTRONOMICZNE	85 551	3 114	59 556
39.	LAWENDOWE MUZEUM ŻYWE IM. JACKA OŁĘDZKIEGO	3 850	2 900	bd
40.	KANAŁ ELBLĄSKI	60 000	bd	bd
41.	WILCZY SZANIEC W GIERŁOŻY	320 000	25 303	bd
42.	SPŁYW KAJAKOWY SZLAKIEM RZEKI KRUTYNIA	42 000	506 000	bd
43.	MIĘDZYKRAJOWY FESTIWAL JAZZU TRADYCYJNEGO ŻŁOTA TARKA W IŁAWIE	9 000	500	bd
44.	INSCENIZACJA BITWY POD GRUNAWALDEM	60 000	Nie było	Nie było
45.	PIKNIK COUNTRY W MRĄGOWIE	10 000	6 100	bd
Województwo Wielkopolskie				
01.	OGRÓD BOTANICZNY UAM W POZNANIU	150 000	114 000	250 000
02.	WIELKOPOLSKI PARK NARODOWY	1 000 000	1 000 000	863 000
03.	MUZEUM PRZYRODNICZE WPN W JEZIORACH	9 463	403	1 050
04.	OGRÓD ZOOLOGICZNY NOWE ZOO	471 592	295 000	478 245
05.	STARE ZOO	161 949	111 978	190 057
06.	PALMIARNIA POZNAŃSKA	245 729	111 230	144 626
07.	UNIwersytet Przyrodniczy w Poznaniu - Leśny Zakład Doświadczalny Murowana Goślina	8 000	11 000	11 000
08.	OGRÓD DENDROLOGICZNY UP W POZNANIU	10 000	6 000	100 000
09.	MUZEUM DENDROLOGICZNE INSTYTUTU DENDROLOGII PAN W KÓRNIKU	108 591	63 600	116 950
10.	MUZEUM LEŚNICTWA W GOŁUCHOWIE	30 083	8 943	bd
11.	OGRÓD ROŚLIN LECZNICZYCH W PLEWISKACH	11 000	8 550	10 100
12.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU RAZEM	330 998	138 657	209 431
13.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU	89 203	40 691	66 360
14.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU – O/Muzeum Sztuk Użytkowych	71 072	29 781	41 047

15.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU – O/ Muzeum Instrumentów Muzycznych	4 309	1 655	7 274
16.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU – O/ w Rogalinie	75 726	37 183	51 234
17.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU – O/ Muzeum Etnograficzne	9 712	2 238	1 338
18.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU – O/ Muzeum Historii M. Poznania	6 757	nieczynne	Bd
19.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU- O/ Wielkopolskie Muzeum Wojskowe	18 257	6 761	10 203
20.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU - O/Muzeum w Gołuchowie	40 720	15 730	31 885
21.	MUZEUM NARODOWE W POZNANIU – O/ w Śmiełowie	15 242	4 618	Bd
22.	MUZEUM LITERACKIE HENRYKA SIENKIEWICZA	3 928	1 016	921
23.	MUZEUM J.J KRASZEWSKIEGO	1 904	196	126
24.	WIELKOPOLSKIE MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI	45 000	bd	9 368
25.	WIELKOPOLSKIE MUZEUM WALK NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH -O/ Muzeum Uzbrojenia	40 479	28 158	26 051
26.	WIELKOPOLSKIE MUZEUM WALK NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH- O/ Muzeum Armii Poznań	9 402	3 303	4 176
27.	WIELKOPOLSKIE MUZEUM WALK NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH – O/ Czerwiec1956	11 530	1 583	3 152
28.	WIELKOPOLSKIE MUZEUM WALK NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH – O/ Martyrologii	10 989	3 133	6 497
29.	WIELKOPOLSKIE MUZEUM WALK NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH - O/Powstania Wielkop.	29 191	5 324	9 357
30.	MIEJSKIE CENTRUM KULTURY W CZARNKOWIE MUZEUM ZIEMI CZARNKOWSKIEJ	1 783	330	254
31.	MUZEUM UNIWERSYTETU MEDYCZNEGO IM. KAROLA MARCINKOWSKIEGO W POZNANIU	1 531	165	563
32.	MUZEUM REGIONALNE W ODOLANOWIE	354	20	180
33.	MUZEUM OKRĘGOWE W LESZNIE	3 807	695	1 581
34.	MUZEUM OKRĘGOWE ZIEMI KALISKIEJ-O/Centrum Rysunku i Grafiki	2 451	950	382
35.	MUZEUM OKRĘGOWE ZIEMI KALISKIEJ-O/Dworek M. Dąbrowskiej w Russowie	6 877	2 553	2 137
36.	MUZEUM OKRĘGOWE ZIEMI KALISKIEJ-O/Rezerwat Archeologiczny w Kaliszu	12 464	7 349	11 444
37.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W POZNANIU	57 381	10 638	16 343
38.	MUZEUM REGIONALNE,WOLSZTYN	26 519	6 353	bd
39.	MUZEUM OKRĘGOWE IM.STANISŁAWA STASZICA	5 262	2 187	1 679
40.	MUZEUM KULTURY LUDOWEJ W OSIEKU NAD NOTECIĄ ODDZIAŁ MUZEUM OKRĘGOWEGO W PILE	15 881	3 559	13 355
41.	MUZEUM HISTORII PRZEMYSŁU W OPATÓWKU	5 635	1 092	3 139
42.	MUZEUM REGIONALNE W JAROCINIE	12 467	2 353	4 947
43.	MUZEUM MIASTA OSTROWA WIELKOPOLSKIEGO	24 448	9 989	20 997
44.	MUZEUM REGIONALNE W STĘSZEWIE	1 450	250	270
45.	MUZEUM MARTYROLOGICZNE W ŻABIKOWIE KOŁO POZNANIA	10 259	4 121	5 721
46.	MUZEUM MARTYROLOGICZNE W ŻABIKOWIE o/w Chetmnie nad Nerem	29 075	12 655	19 839
47.	MUZEUM ARCHIDIECEZJI GNIĘŹNIEŃSKIEJ W GNIĘŹNIE	20 000	bd	bd
48.	MUZEUM ARCHIDIECEZJALNE W POZNANIU	4 976	bd	3 764
49.	MUZEUM WOJSKA POLSKIEGO -Oddział Muzeum Broni Pancernej w Poznaniu	7 468	12 964	22 938
50.	MUZEUM REGIONALNE IM.WŁADYSŁAWA GOLUSA	5 162	1 828	3 306

51.	MUZEUM ZIEMIAŃSTWA W DOBRZYCY -ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY	34 250	14 957	19 926
52.	MUZEUM REGIONALNE IM.HIERONIMA ŁAWNICZAKA W KROTOSZYNIE	4 236	1 270	3 446
53.	MUZEUM REGIONALNE W PLESZEWIE	3 200	2 100	1 500
54.	MUZEUM ZIEMI KĘPIŃSKIEJ IM. T.P. POTWOROWSKIEGO W KĘPNIE	5 900	2 817	3 986
55.	ODDZIAŁ ZAMIEJSCOWY – WIELKOPOLSKIE MUZEUM POŻARNICTWA W RAKONIEWICACH	11 287	3 045	6 726
56.	MUZEUM REGIONALNE W SŁUPCY	3 200	0	bd
57.	MUZEUM REGIONALNE ZIEMI PYZDRSKIEJ	4 300	3 000	2 600
58.	MUZEUM TECHNIK CERAMICZNYCH W KOLE	5 674	1 042	1 912
59.	MUZEUM MIASTA TURKU IM. JÓZEFA MEHOFFERA	9 220	1 655	3 320
60.	MUZEUM OKRĘGOWE W KONINIE	30 139	6 886	21 947
61.	MUZEUM OKRĘGOWE W KONINIE – Oddział Skansen Archeologiczny w Mrówkach	2 035	2 531	2 702
62.	PAROWOZOWNIA WOLSZTYN	53 179	10 467	16 728
63.	MUZEUM POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH IM.GENERAŁA JÓZEFA DOWBORA MUŚNICKIEGO	4 096	591	1 781
64.	MUZEUM REGIONALNE, KOŚCIAN	4 066	885	Bd
65.	MUZEUM W GOSTYNIU	4 444	755	793
66.	MUZEUM ZIEMI RAWICKIEJ W RAWICZU	5 836	560	4 992
67.	MUZEUM REGIONALNE IM. W. DUDKIEWICZ	6 815	1 093	1 614
68.	MUZEUM ZIEMI NADNOTECKIEJ IM. WIKTORA STACHOWIAKA WE WRONKACH	3 314	3 839	13 774
69.	MUZEUM REGIONALNE WE WRONKACH	1 950	324	1 094
70.	MUZEUM REGIONALNE W PILE	4 516	bd	bd
71.	MUZEUM STANISŁAWA STASZICA W PILE	5 403	5 793	bd
72.	MUZEUM ZIEMI ŻŁOTOWSKIEJ W ŻŁOTOWIE	2 594	1 021	1 741
73.	PARK MIEJSKI” W NOWYM TOMYŚLU	26 200	19 174	bd
74.	MUZEUM REGIONALNE IM.DZIECI WRZESIŃSKICH	4 706	631	31 545
75.	MUZEUM ZIEMI ŚREDZKIEJ „DWÓR W KOSZUTACH“	4 200	5 472	5 843
76.	MUZEUM ŚREMSKIE, ŚREM	850	2 710	7 352
77.	MUZEUM-ZAMEK OPALIŃSKICH W SIERAKOWIE	8 000	4 000	844
78.	MUZEUM BAMBRÓW POZNAŃSKICH	3 110	805	799
79.	MUZEUM ZAMEK GÓRKÓW POWIATOWA INSTYTUCJA KULTURY	12 597	3 104	6 004
80.	MUZEUM FARMACJI WLKP. OKRĘGOWEJ IZBY APTEKARSKIEJ	2 300	150	240
81.	MUZEUM PRACOWNIA LITERACKA ARKADEGO FIEDLERA MAREK FIEDLER	25 000	8 000	12 500
82.	MUZEUM POCZĄTKÓW PAŃSTWA POLSKIEGO	70 559	17 787	33 306
83.	MUZEUM NARODOWE ROLNICTWA I PRZEMYSŁU ROLNO-SPOŻYWCZEGO W SZRENIAWIE	35 311	20 723	41 495
84.	Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa – oddział: MNRiPRS	3 565	1 866	6 192
85.	Muzeum młynarstwa w Jaraczu oddział MNRiPRS	4 305	3 895	5 078
86.	Muzeum Pszczelarstwa i Skansen- Oddział MNRiPRS	5 647	1 740	3 954
87.	Muzeum Przyrodniczo-Łowieckie w Uzarzewie -oddział MNRiPRS	23 787	6 697	13 281
88.	MUZEUM PIERWSZYCH PIASTÓW NA LEDNICY – O/ Wielkopolski Park Etnograf.	24 352	16 979	26 379
89.	MUZEUM PIERWSZYCH PIASTÓW NA LEDNICY – O/ Rezerwat Archeologiczny	5 766	1 600	3 507
90.	Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy- O/Wczesnopiastowska Rezydencja	53 343	22 231	38 846

91.	Archeologiczny Gród w Grzybowie O/Muzeum Pierwszych Piastów	5 387	1 360	2 625
92.	BRAMA POZNAŃSKA ICHOT	117 276	35 027	36 723
93.	KŁODAWSKA PODZIEMNA TRASA TURYSTYCZNA	33 000	bd	9 000
94.	ZAMEK W KÓRNIKU	71 489	22 628	46 767
95.	PARAWOZOWNIA W WOLSZTYNIE	39 000	bd	16 728
96.	PYRLAND – Park linowy na Malcie	23 723	bd	bd
97.	FOTOPALSTYKON	3 800	bd	bd
98.	REZERWAT ARCHEOLOGICZNY GENIUS LOCI	18 386	9 535	16 906
99.	TERMY MALTAŃSKIE	860 000	bd	bd
100.	TERMY TARNOWSKIE	440 000	bd	bd
101.	KOLEJKA PARKOWA MALTANKA	140 000	bd	bd
102.	DELI PARK	110 000	bd	bd
103.	PARK DZIEJE W MUROWANEJ GOŚLINIE	79 000	bd	bd
104.	OAZA KÓRNIK CENTRUM SPORTU I REKREACJI	160 000	bd	bd
105.	SKANSEN MINIATUR W POBIEZDZISKACH	18 428	10 250	12 528
106.	ŚMIGIELSKA KOLEJKA WĄSKOTOROWA	3 750	bd	bd
107.	MAKIETA DAWNEGO POZNANIA	30 897	nieczynne	2 827
108.	PARK OREINTACJI PRZESTRZENNEJ W OWIŃSKACH	27 346	2 173	bd
109.	FESTIWAL FANTASTYKI PYRKON	30 000	bd	bd
110.	FESTIWAL MALTAŃSKI	10 000	bd	bd
Województwo Zachodniopomorskie				
01.	WOLIŃSKI PARK NARODOWY	1 500 000	810 000	1 653 000
02.	MUZEUM PRZYRODNICZE WOLIŃSKIEGO PARKU NARODOWEGO	23 751	21 803	12 787
03.	ZAGRODA POKAZOWA ŻUBRÓW WPN	23 752	8 674	134 605
04.	DRAWIEŃSKI PARK NARODOWY	20 300	27 300	27 600
05.	OGRODY TEMATYCZNE HORTULUS	204 827	bd	bd
06.	OGRÓD DENDROLOGICZNY W GLINNEJ	14 000	460	4 672
07.	OGRÓD DENDROLOGICZNY W PRZELEWICACH	29 133	25 630	bd
08.	MUZEUM GEOLOGICZNE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO	3 713	717	1 561
09.	MUZEUM MINERALOGICZNE - RENATA SOKOŁOWSKA W KAMIENIU POMORSKIM	1 900	6 829	1 000
10.	LEŚNE LASY PAŃSTWOWE NADLEŚNICTWO KARNIESZEWICE	2 000	3 000	3 000
11.	MUZEUM NARODOWE W SZCZECINIE	14 418	3 370	9 033
12.	MUZEUM NARODOWE W SZCZECINIE - Oddział Sztuki Współczesnej	4 637	1 806	1 774
13.	MUZEUM NARODOWE W SZCZECINIE - O/ Muzeum Historii Szczecina	7 466	2 924	3 347
14.	MUZEUM NARODOWE W SZCZECINIE - Wystawa Nadmorskiej Kolei Wąskotorowej	4 110	2 769	3 651
15.	MUZEUM NARODOWE W SZCZECINIE/ O/. Centrum Dialogu Przełomy	27 873	11 577	20 248
16.	Muzeum Narodowe w Szczecinie - Oddział Muzeum Tradycji Regionalnej	5 136	1 660	2 675
17.	MUZEUM W KOSZALINIE	14 227	5 366	8 581
18.	MUZEUM ORĘŻA POLSKIEGO	134 236	82 335	138 079
19.	MUZEUM ARCHEOLOGICZNO-HISTORYCZNE W STARGARDZIE	16 342	4 858	6 840
20.	MUZEUM REGIONALNE W WOLINIE	1 700	bd	3 247
21.	MUZEUM RYBOŁÓWSTWA MORSKIEGO W ŚWINOUJŚCIU	45 135	2 995	bd
22.	MUZEUM REGIONALNE W BARLINKU	2 893	1 051	1 033
23.	MUZEUM TECHNIKI I KOMUNIKACJI - ZAJEZNIA SZTUKI W SZCZECINIE	62 497	24 954	25 685

24.	MUZEUM HISTORII ZIEMI KAMIEŃSKIEJ	4 868	2 633	9 181
25.	MUZEUM "PATRIA COLBERGIENSIS" W KOŁOBRZEGU	4 500	2 100	2 915
26.	ZAMEK KSIĄŻĄT POMORSKICH - MUZEUM W DARŁOWIE	91 637	70 443	97 395
27.	MUZEUM WODY przy MWiK w Koszalinie	1 138	55	bd
28.	MUZEUM REGIONALNE W SZCZECINKU	10 054	2 017	3 602
29.	MUZEUM ZIEMI KARLIŃSKIEJ	2 161	667	985
30.	MUZEUM PAMIĄTEK 1.ARMII WOJSKA POLSKIEGO ORAZ DZIEJÓW ZIEMI MIESZKOWICKIEJ	8 880	8 000	4 000
31.	MUZEUM RYBOŁÓWSTWA MORSKIEGO W NIECHORZU	5 842	2 995	5 555
32.	MUZEUM REGIONALNE W CEDYNI	1 200	548	1 120
33.	MUZEUM ZIEMI WAŁECKIEJ	3 152	647	1 396
34.	Muzeum Ziemi Wałeckiej o/Skansen fortyfikacyjny „Grupa Warowna Cegielnia”	10 908	6 089	5 584
35.	MUZEUM W MIROSŁAWCU	1 532	416	400
36.	MUZEUM HISTORII TWIERDZY ŚWINOUJŚCIE	16 600	23 000	20 000
37.	MUZEUM POJEZIERZA MYŚLIBORSKIEGO	1 660	306	bd
38.	FUNDACJA REGNUM VEGETABILE	15 223	3 000	1 351
39.	ZAMEK KSIĄŻĄT POMORSKICH	25 207	9 898	1 938
40.	PODZIEMNE MIASTO W ŚWINOUJŚCIU (Wolin)	28 000	bd	bd
41.	PARK WODNY W GRYFINIE	380 000	bd	bd
42.	NADMORSKA KOLEJKA WĄSKOTOROWA - REWAL	14 200	bd	bd
43.	UZNAMSKA KOLEJKA UBB	500 000	bd	bd
44.	PRZYSTANEK WOODSTOK W KOSTRZYNIU (PolandRock 2021 – Lotnisko Makowice - Płoty)	350 000	odwołany	20 000
45.	FESTIWAL SŁOWIAN I WIKINGIÓW NA WOLINIE	2 000	odwołany	odwołany